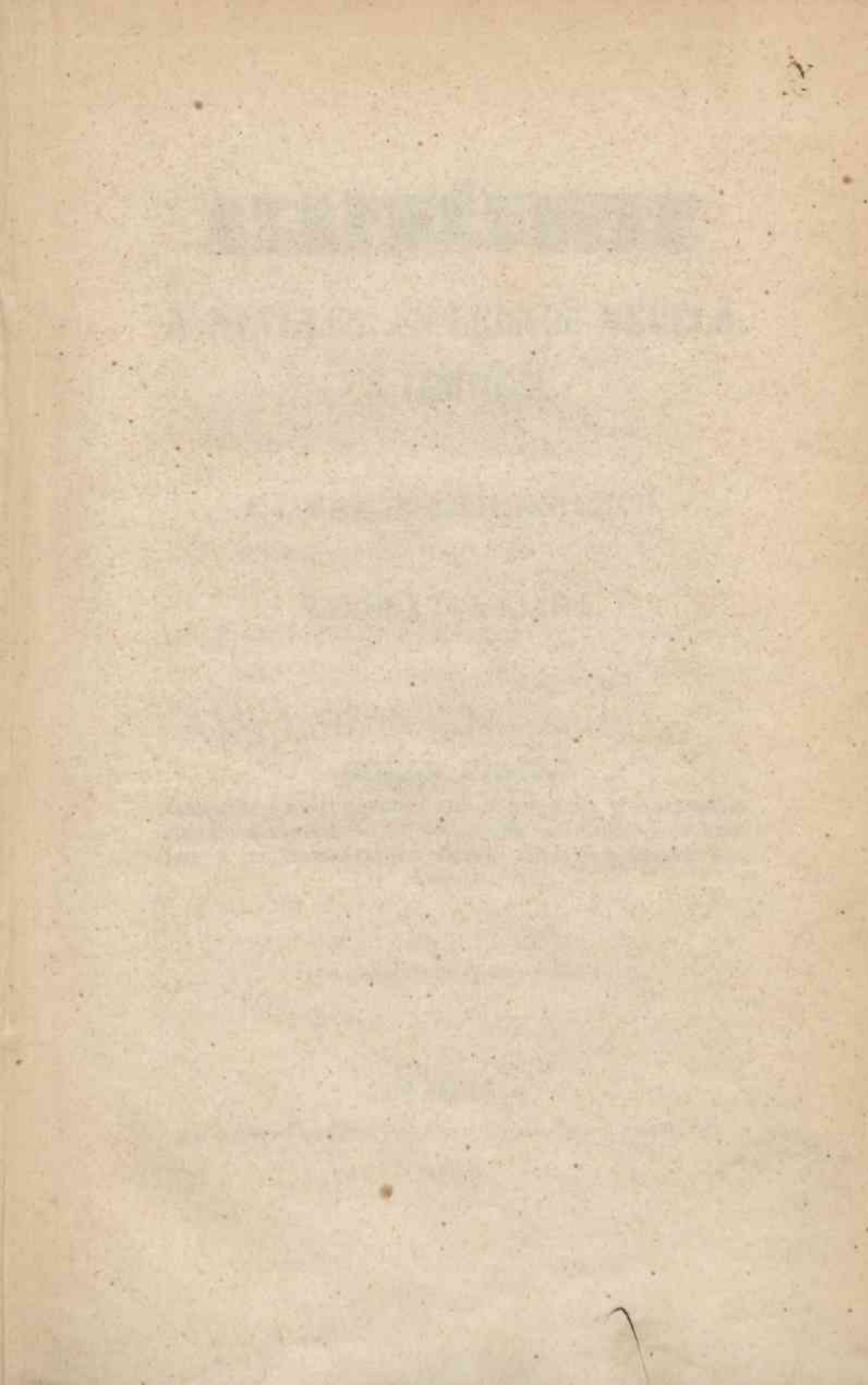
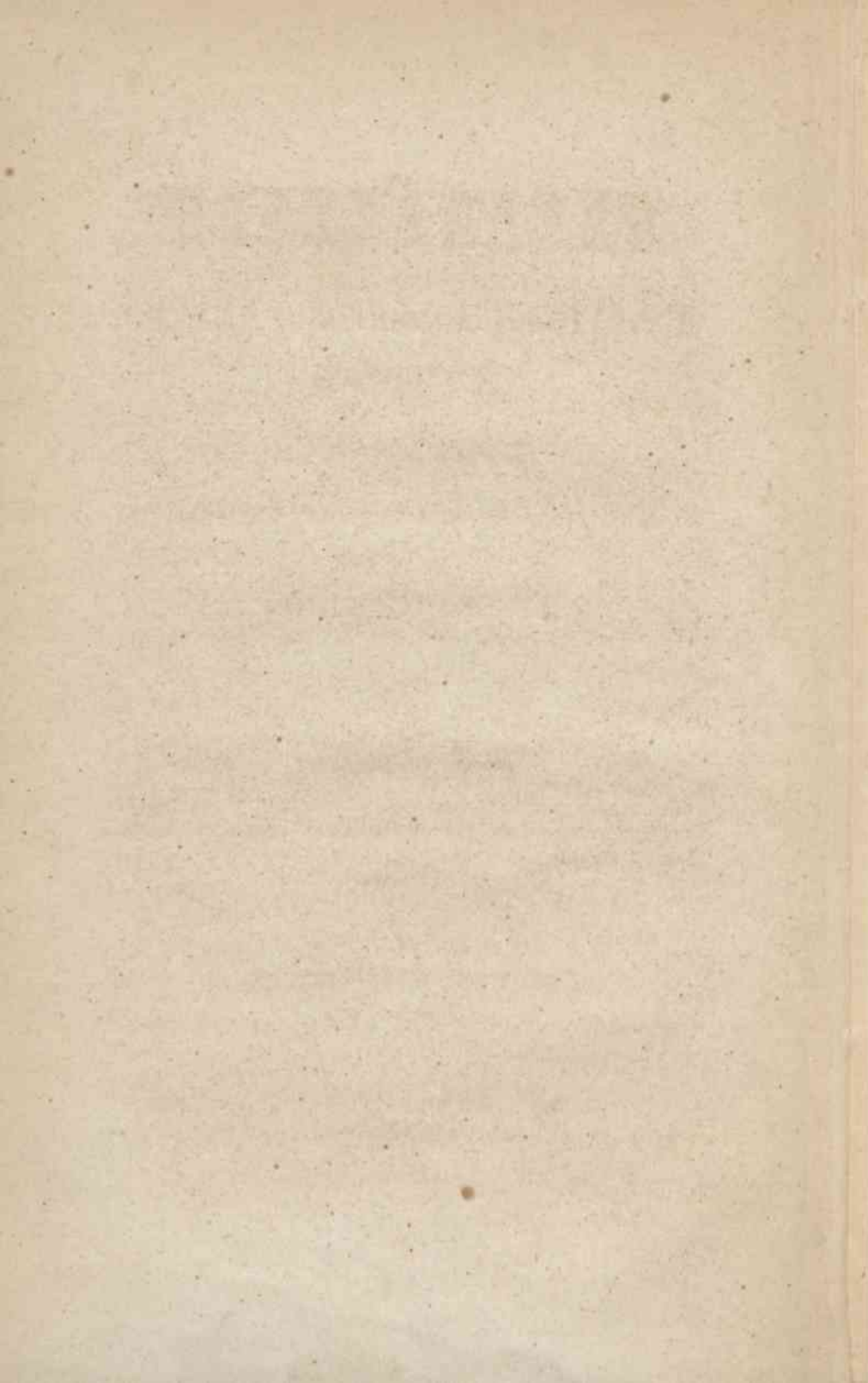

Paedag. O.

314.

ALAPNÉZETEK

A' NEVELÉS, ÉS LEENDŐ NEVELŐ, 'S TANÍTÓRÓL

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL:

A' TAN' TÖRTÉNETI VISZONTAGSÁGA,

ÉS

LITERATURÁJÁRA.

IRTA

BEÉLY FIDÉL,

PANNONHEGYI SZENT BENEDEKI PAP, A' MAGY. TUD. 'S FRAUENDORFI
KERTMIVELŐ TÁRSASÁG' TAGJA, A' BAKONYBÉLI APÁTSÁGBAN A' NEVELÉS,
SZÉP, 'S OKLEVÉLTAN' TANÁRA, ÉS TEK. VESZPRÉM VÁRMEGYE' TÁB-
LABIRÁJA.

POZSONYBAN,

NYOMATOTT SCHMID FERENCZ ÉS BUSCH J. J. BETŰIVEL

1848.

Neveljétek gyermekeiteket az Ur' oktatása, és
fenyítékében.

Sz. Pál az epheziekhez írt lev. VI. r. 4. v.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

MÉLTÓSÁGOS, ÉS FŐTISZTELENDŐ

RÍMELY MIHÁL

ÚRNAK,

A' PANNONHEGYI SZ. MÁRTONRÓL NEVEZETT SZ. BENEDEK-
RENDŰ LEGRÉGIBB MONOSTOR'

FŐAPÁTJA,

A' KIS- ÉS NAGY-FŰSI NEMES SZÉK' ÖRÖKÖS

FŐISPÁNJA, ÉS ADOMÁNYOZÓJA,

HITTAN' TUDORA,

CSÁSZ. KIR. TANÁCSOS

Ö

NAGYSÁGÁNAK,

A' TUDOMÁNYOK' HÖ PÁRTFOGÓJÁNAK,

RÍMELY MIAL

fiúi hódolattal

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ajánlja

a' szerző.

ELŐSZÓ.

Több évi tanítóságom' kalászeit mutatom be a' nyájas olvasónak e' munkámmal, mellyben a' nevelés, és neveléstanról, a' tanító, 's nevelő' mindennemű tulajdonairól értekezem különös tekintettel a' tan' viszontagsága és literaturájára.

Milly fontos munkámnak tárgya? eléggé mutatja az, hogy korunkban, mellyet a' haladás korának, és a' finomabb műveltség' korszakának nevezünk, nincs ügy, tárgy 's dolog, mellyért olly általános buzgalom, 's lelkesedés uralgna, mint a' nevelés, 's különösen az alsóbb rendű, 's sorsúak czélszerű nevelése. Egyes hazafi szintűgy, mint egész hatóságok, és testületek a' leghőbb kebellet ölelik át a' nevelés, és tanítás' nagy ügyét, ennek fontossága, 's fönségétől áthatva; és habár sokan nem annyira ténylog, mint pusztá,

többszöre minden gyümölcs, 's eredmény nélkül elhangzó szóval lelkesednek is az ügyért: mégis, hogy főleg dicsőségesen uralkodó apostoli fejedelmünk V. Ferdinánd, 's ennek atyailag gondoskodó, 's intézkedő kormánya az utolsó évtizedekben karolta föl a' fontos, 's az egész emberiség' boldogítását eszközölni törekvő ügyet, 's következésképp a' nevelést illető üdvös változások' élén leginkább ez áll tényleg, őszintén meg kell vallanunk, ha igazságosak, és méltányosok akarunk lenni.

Kettős az ember, mint Isten' legremek-
kebb, 's nemesebb teremtményének rendeltetése, t. i. hogy az érzéki 's erkölcsi világ' méltó polgárjává váljék; mint polgárját az érzéki világnak úgy kell őt idomítani: hogy a' köztársaságnak, és embertársainak hasznos szolgálatot nyújtson, mire ép test, 's a' lelki tehetségek bizonyos fokú mivelődése szükséges; mint polgárját az erkölcsi, vagyis szellemi világnak úgy illik képezni őt: hogy tiszta vallásisága, erkölcsisége, és szeplőtelen életpályája által magát azon örök boldogságra, a' halhatatlan lélek földöntúli, és elenyészhetlen jutalmára érdemesítse, melly vég célja minden ész, 's értelemmel bíró lénynek. 'S ide

kell irányozni minden, keresztény szellemben intézett nevelésnek is; e' nélkül nincs, 's nem is lehet hasznos 's értelmes polgárja a' honnak; e' nélkül meg van hiúsítva a' legparányibb remény is valaha az örök boldogság' végnélküli örömeiben részesülhetni. — Többet e' tárgyról itt előlegesen szólni fölöslegesnek tartom, miután a' nevelés czélja, 's becséről munkám folytában úgy is elég bőven értekezendem.

Nem indított engem akár önhaszon, akár bármelly más mellékes tekintet e' munkám közrebocsátására: hanem, és csupán azon buzgalom és lelkesedés, melylyel a' nevelés ügyét ölelem; és azon tiszta szeretet, és bizodalom az ifjúság iránt, mellynek tanításával életem' pályájának legszebb éveit, és mondhatom legörömteljesebb élvezettel eltöltém; 's miután minden valódi hazafi, és polgárnak egyik legszentebb kötelessége annyi jót tennie, mennyit életviszonyai, 's a' körülmények, melyektől létünk' első perczeitől életünk' végeig mindnyájan függünk, tennie engednek: én is o' hazafiúi, és polgári erényt, 's kötelességet vélem némileg teljesíteni, midőn munkácskám a' szeretett hon' zsámolyára letéve, pol-

VIII

gártársaimnak ezennel bemutatom, és tehetségem szerént azzal áldozom, a' mivel áldozhatom; ekkép az emberiség' boldogsága' előmozdításához egy parányi homokszemmel járulva, és örömteljesen résztvéve azon számosság ügyekezetei, és törekvéseiből, kik tényleg fáradoznak az emberiség nemesítési, 's kimivelési föladatain; jól tudva azt: miként szétosztott erők csak igen ritkán érhetnek czélt, midőn ellenben egyesített erők, és tehetségek a' legnemesebb gyümölcsöket termik meg.

Munkám leginkább a' nevelés, 's tanítás' pályáján nemes munkássággal fáradozóknak van szánva; kik általa mind a' nevelés' józan elvei, 's tulajdonaival, mind a' nevelők, 's tanítók' szükséges sajátságaival, mellyek olly igen sokakban hiányzanak, bőven, 's majd kimerítőleg megismerkedhetnek; egyszersmind a' tan' történeti viszontagságait rövid tömörtességben, a' német, 's magyar neveléstani literatúra' jobb terményeivel föllelendik; 's így bizonyára nem csak a' nevelők 's tanítók: hanem mindazok is haszonnal fogják munkámat olvashatni, sőt használhatni is, kiket a' nevelés 's tanítás' ügye közelebbről érdekel, 's némileg azzal foglalkodnak.

A' nyelv' tekintetében különösen ügyeltem a' tiszta 's könnyen érthető styldre, és szorgalmasan kerültem a' mesterkélt, 's dagályos kifejezéseket, mellyek a' dolgot többnyire elhomályosítják.

Munkám' tartalmából fogja a' nyájas olvasó látni a' tárgyakat, mellyekre figyelmemet leginkább fordítani akartam, egyszersmind észrevehetheti a' rendszerből, mellyet követték: miként jelen munkám egy terjedelmesebb, de hasonló rendszerrel kidolgozandó neveléstan' hosszabb bevezetésének is tekinthető, mellynek a' jelen munka kedvező körülmények közt első füzetét képezendné.

Fogom-e azonban, 's mikor kezdett munkámat folytathatni? azt a' jövődő fogja meghatározni; rajtam, ha a' jó Isten erőt, 's egészséget engedend, folytatása mulni nem fog; 's ohajtásom csak az: hogy valahára honunknak is már tűnjék föl ama' boldogabb csillogzata, mellyben a' tudományos munkák is méltóbb részvét, és pártolásban részesüljenek, mintsem millyenre eddig találtak!

Nem hagytam munkám' kidolgozásánál figyelmetlenül az újabb, 's különösen német, a' nevelés, 's tanítástant illető literatura' jelesebb

terményeit, mellyeknek valamint egyrészről hasznukat vettem: úgy más részről egy különös czikkben az olvasóval meg is akartam ismertetni, hogy netán illynemű tudományos munkákban gyönyörködve, a' sok közül a' jobbakat megválaszthassa, megszerezhesse, és haszonnal olvashassa.

Végre, ha munkámat a' t. olvasó közönség, és különösen a' nevelői 's tanítói kar részvevőleg fogadandja, haszonnal olvasandja, és alkalmazandja az életre is, miután olly eredmények, és sajátságokról szólok alapnézeteim' folytában, mellyet minden embert ékesítenek egyiránt, ügyekezeteim bőven megleendnek jutalmazva, mert reménylenem szabad lesz, hogy ekkép' nem csak az ifjúság, hanem az egész emberiség' java és boldogsága' előmozdítására hő szív, 's lélekkel törekvő barátainak számát szaporítám.

Irtam Bakonybélben 1847. Sz. Jakab havában.

71
47
24

Bcély Fldél.

TARTALOM.

Bevezetés a' neveléstanba.

I.

A' nevelésről általában.

	Lap.
1. §. A' nevelés kettős értelme, és tárgya.	1
2. „ Tiszte.	3
3. „ Alanya.	4
4. „ Szüksége.	6
5. „ Célja.	8
6. „ Bélyegei.	12
7. „ Folytatás.	15
8. „ Befejezés.	19
9. „ Haszna, és eredményei.	23
10. „ Becse, és méltósága.	25

II.

A' nevelő és tanítóról.

11. „ Általános észrevételek.	27
---------------------------------------	----

A.

A' nevelő, és tanító' elméleti tulajdonai.

12. „ Philosophia, és más rokon tudományok' alapos ismerete.	30
13. „ Classica literatura, és szép művészetekbeni jártasság.	34

	Lap.
14. §. Latin, és hellen nyelv.	36
15. „ Hóni nyelv.	38
16. „ Német, francia, angol, és olasz nyelv' tudása. . . .	43
17. „ Könyvtár' szüksége.	45

B.

Erkölcsei tulajdonok.

18. „ Előleges szó.	47
19. „ Vallásiság, és erkölcsiség.	49
20. „ Hivataliránti szeretet, és hűség.	54
21. „ Szelidség, békétűrés, és lélekvidámság.	57
22. „ Szerénység.	61
23. „ Állhatatosság, és szilárdság.	64
24. „ Eszély.	65
25. „ A' tanítványok' szeretete, és bizodalma' megnyerésének eszközei.	69
26. „ Folytatás.	73
27. „ Befejezés.	75

C.

Testi, és külső tulajdonok.

28. „ Közészrevételek.	81
29. „ Hibátlan, és díszes testalkat.	82
30. „ Ruházat és lakás.	84
31. „ Tekintély.	86
32. „ Társalgás.	91

III.

A' neveléstanról különösen.

33. „ Szükségessége, föladata a' neveléstannak, 's ennek mind alanyi, mind tárgyilagosa meghatározása. . . .	94
34. „ A' neveléstan' célja, haszna és becsé. . . . (78)	98
35. „ Kútforrásai és segédtudományai a' neveléstannak. (82)	102

IV.

A' neveléstan' történeti viszontagsága és literatúrája.

A.

A' tan' történeti vázlata.

	Lap.
36. §. Előszó.	(86) 106
37. „ A' zsidóknál.	(88) 108
38. „ Aegyptiaiaknál.	(92) 112
39. „ Perzsáknál.	114
40. „ Görögöknél.	116
41. „ Rómaiaknál.	120
42. „ A' keresztényeknél az újabb időkig.	123
43. „ Folytatás.	125
44. „ Befejezés.	128
45. „ Különösen magyar honunkban.	130
46. „ Befejezés.	133

B.

A' neveléstan' literatúrája.

47. „ A' németeknél.	136
48. „ A' magyaroknál.	148

Nevezetesebb sajtóbotlások.

<i>Lap.</i>	<i>Sor.</i>	<i>helyett:</i>	<i>olvasd.</i>
2	16	véghehlenig	végetlenig
6	16	képmássának	képmásának
9	25	állapot	állapot,
14	18	például;	például:
31	6	gondolkodása	gondolkodása,
46	11	olvasásukat	olvasásukat
54	6	iránti	iránti
55	7	megnőtt	megnőtt
62	5	külső 's,	külső, 's
78	4	azokból	azokban.

BEVEZETÉS

A'

NEVELÉSTANBA.

I.

A' NEVELÉSRŐL ÁLTALÁBAN.

1. §.

A' nevelés' kettős értelme, és tárgya.

Általában mindaz neveli az embert, mi természeti ereinek, 's tehetségeinek rejtező csiráit kifejleszti, munkásság- 's működésre ébreszti, hasznos ismeretek' megszerzésére némileg képesíti, és tudományos körét akarmelly mód, 's úton gyarapítja, szóval: mi őt képezi, 's tökélesíti. Ez tág értelme a' nevelésnek; 's e' szerint az ember születésétől, sőt anyjának méhébeni fogamzásától élete' pályájának végső napjáig tartozik a' nevelés' köréhez. Az anyjának méhében ma fogamzott kisdre, habár nincs is a' kivüle helyezett tárgyak, 's lényeknek közvetlen befolyása; közvetve mindazonált, 's különösen anyja' életmódja, hajlamai, indulatai, és cselekvényei hatnak rája, míg a' világban lépése által a' közvetett befolyást, és hatást a' közvetlen föl nem

váltja, melly az élet' évszakain át mindegyre erősbül, 's gyarapodik, magát az őszkort sem véve ki; melly a' körülmények, 's viszonyokhoz képest szinte tökélesítheti naponként lelki, és szellemi tehetségeit, szaporíthatja ismereteit, 's tágíthatja tudományos, és művészi körét. Neveli tehát tág értelemben az embert anyja, atyja, rokonai, atyjafiai, barátai, polgártársai, az éghajlat, a' társas élet' különféle, és szövevényes viszonyai, a' világi 's egyházi társaság 's a' t. röviden: mindazon tárgyak, dolgok, lények, körülmények 's viszonyok, mellyek őt környezik, 's reá némi befolyást gyakorolnak. Ez értelemben mi nevelni embert, avagy neveléstani irni sem nem tudunk, sem nem akarunk; mert ha századokra terjedhetne is az emberi élet, e' hosszú korszak sem volna képes akár illymód eszközteni a' nevelést, akár ennek a' végzetlenig terjedő szabályait rendszerezve előállítani; 's miután bizonyos, hogy az éltesebb kor a' nevelés' igáját, 's fenyítékét nem tűri, a' gondolkodás, érzés, és cselekvésben szabadabb térhez szokva; fölhagyunk mi 's a' nevelés' tág értelembeni fejtegetése, 's magyarázatával, szorosabb korlátok közé vonva, 's csupán a' kisdéd' és ifjúkor' éveire terjesztve ki azt, részént: mert e' kor, tehetetlensége, s' gyámtalanságánál fogva leginkább, 's legtöbbszer szorúl idegen segélyre, és jogosan követeli miveltebb embertársainak ápoló kezeit; részént, mert ez életszak hasonló a' gyenge faághoz, mellyet kényünk szerént ide 's tova hajthatunk, minden jó' szép', és hasznosnak elfogadására leghajlékonyabb, 's fogékonnyabb, és tulajdonlag ezt illeti a' nevelési járom, 's fenyíték, mellytől az éltesebb kor annyira visszaborzad.

'S e' szorosabb értelemben vett nevelés nem egyéb mint az ifjú ember' testi lelki, és szellemi tehetségei', 's ereinek első éveiben szabályszerűleg eszközöltt kifejlesztése, 's tökélesítése. E' kifejlesztése, 's tökélesítése az emberben elrejtett legszebb tehetségeknek egyszersmind tárgya a' nevelésnek.

* Kik azt hiszik, hogy a' nevelésnek az imént meghatározott-nál az által tulajdonítanak szorosabb értelmet, ha a' neveléstől elkülönzik a' tanítást; ez alatt csupán az értelem' ismeretekkel gyarapítását, amaz alatt általában az ember' tehetségeinek kifejlesztését értve; alig lehetnek véleményök, 's állításokhoz hívek, miután tanítás nélkül nevelni akarkit is lehetetlen. A' tanítás legszorosabb kapcsolat, 's összhangzatban áll a' neveléssel, sőt elválaszthatlan része emennek; 's ha az elválasztásnak némi helye van is, az csak szemléleti tekintetben állhat meg, de nem gyakorlatilag is. Jól mondja azért Schwarz nevelés-tanában *). „Az ifjuság' oktatása mind anyagilag, mind idomilag czélszerűleg vezettessék, és egyezzen meg tökéletesen a' nevelés' tervével, sőt legyen ennek elválaszthatlan része, és soha se a' czélt, se a' bánásmódot ne téveszsze. E' kettőnek szerencsétlen egymástóli elválasztása — — — gátlá mindedig szemlátomást az emberiség' haladását a' miveltségben 's a' t.“

2. §.

T i s z t e.

A' szoros értelemben vett nevelésnek, mellynek tárgya az emberi erők' 's tehetségek' czélszerű kifejlesztése, 's tökélesítésével foglalkodik, tiszte is csak e' tehetségekre vonatkozhatik. Négyrendű pedig annak tiszte, 's kötelessége t. i. 1-szer hogy az ember' testi lelki, és

*) II-ik kiadás 3-ik kötet II. osztály-bevezetésének 5-ik lapján

szellemi tehetségeit, 's tulajdonait természeti épségökben föntartsa, 's megőrizze; szorgosan mellőzve mindazt, mi sérelmet, 's akárminemű hiányt okozhatna; gondosan gyűjtve, és használva, mi az erők' épségét elősegíti. 2-szor hogy ugyanazon tehetségeknek rejtőző csiráit fölébreszse, gyengéden dajkálja, a' leghathatósabb eszközök által munkálkodás, 's működésre képesítse, vagyis lehetőkép tökélesítse. 3-szor hogy a' sokféle fogyatkozások, 's hiányokat, melyeknek a' lelki, és szellemi tehetségek nem különben, mint a' test, vannak alávetve, mellyet a' kül, 's bel körülmények' befolyása miatt ezer baj fenyeget, idején észrevegye, a' fogyatkozások' kutforrásait sikeresen eltömje, alkalmas eszközök, és szerek által a' hiányokat megorvosolja, 's imigy az erők természeti állapotját minél hamarabb visszaállítsa. Végre 4-szer hogy a' nevelés', 's nevelőnek kezei alól egykor kiszabadulandó embert képessé tegye, ki a' kezdett pályán dicséretesen haladhasson, öntehetségei, 's erei fölött szigorun őrködhessék, azokat épségökben föntarthassa, az észrevett fogyatkozások, 's hiányokat idején meggyógyíthassa, szóval: önmagát a' legezészerűbb eszközök által élote' végéig tökélesíthesse.

3. §.

A l a n y a. (Subiectum.)

A' nevelés' alanya az ember, ki a kegyes alkotótól a legnemesebb tehetségek, 's erőkkel ellátva, lép a' világba, vagyis az élet' körébe, mellyek őt a' látható világ' egyéb teremtményeitől nem csak megkülönböztetik: hanem azok fölé magasítják, 's emelik

is, mint Isten' a' legtökéletesebb lény' legremekebb művét; 's ha kivált az emberi lélekre, melyet az ég' ura nem csak a' nagyobb tökély', s nemesbülés' ingerével, hanem a' halhatatlanság' bélyegével (Mózes I. könyv II. r. 7. v. „'S arczára íhlé az éltető szellemet“) is fölékesített, vetjük tekintetünket, meg kell vallanunk a' legbensőbb meggyőződésel, hogy az ember jeles tulajdonai, és tehetségeire nézve fejedelme a' világnak, 's legfőnségesebb műve azon mindenható művésznek, ki alkotá, 's képének hasonmássává tevő őt c' földön. Ha mellőzve a' nemesebb lelki, és szellemi tehetségeket csupán érzéki ereit, azaz: testi sajátságait, és jelességeit vizsgáljuk figyelmesebb szemmel az embernek u. m. deli, 's egyenes termetét, tagjainak hajlékonyságát, fejének legbiztosabb helyeni létét, nyájas arczát, szelid tekintetét, minden részeinek legszebb arányát, 's összhangzatát szóval: testének egész alkotását, meg kell ismernünk, hogy ő c' jeles testi tulajdonainál fogva fejedelme az állatoknak. Jól éneklé Ovid is az Átalakulások' (Metamorphoseon) I-ső könyvének 4-ik részében az emberről:

„Pronaque cum spectent animantia caetera terram :
Os homini sublime dedit, coelumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.“

Ha pedig a' testi tulajdonokról áttérünk az ember' lelki, és szellemi ajándékaira, 's ezek körül vizsgálódunk figyelmetesebben, benne a' legnemesebb teremtményt, 's a' föld' mintegy másodistenét kell üdvözlennünk. Ugyanis a' jótévő alkotó ismerőtehetséggel (Facultas cognoscendi) látá őt el, melynek munkálódásai, 's működései valamint különfélek egyrészről, 's majd a' végtelenig ter-

jednek, úgy másrésről számtalanszor csudálat, 's bámulatra indítanak bennünket. Továbbá ada neki érzőtehetséget, (Facultas persentiscendi) melly kiapadhatlan forrása amaz ártatlan örömök, 's éledeleknek, mellyekből csupán a' teremtmények' legnemesbike, az ember veszen részt, és ezen tehetségnek titkos befolyása minden műveleteink, és cselekvényeinkbe valamint egyrésről csudálatos, úgy másrésről gyakran megmagyarázhatlan. Végre még vágytehetséggel (Facultas adpetendi) ékesíté őt föl, mellynek segélyével műveletekre határozza el magát, 's e' tehetségnek sokoldalu függése valamint különös, úgy majd megfoghatlan. Illy jeles, 's eredeti adományokkal fölékesítve lép ember a' téres világba, saját, 's mások' boldogságát, és üdvét sikeresen munkálendő; ki ne nevezze őt tehát méltán Isten' remekének és képmásának, a' föld' urának, 's a' világ' egyéb teremtményei' királyának?!

4. §.

S z ü k s é g e.

Habár az ember a' legszebb testi, és lelki tehetségekkel fölruházva lép is a' világba, mindazonált senki ne higgye, 's vélje, mintha neveltetnie nem kellene. Az egyes emberek, valamint egész nemzetekről szóló tapasztalás kétségtelen tanúságot nyújt arról, hogy tulajdonlag az ember csak nevelés által válik emberré; 's neki születésének első percétől, kisdedsége, 's ifjúságának korán át mellőzhetlenül szükséges az idegen segély, 's gyengéden ápoló kéz, melly részént azt pótolja, mire más oktan állat nyert ösztönénél fogva is

képes, részént azt, mit éltebb korában az ész' 's értelem' mivel állapotjában szabad önmunkássággal megszerzend. Nevelés nélkül elvadul, 's elszilajodik az ember, hasonlólag a' legnemesebb gyümölcs magvához, mely dajkálát 's nemesítés nélkül csak törpe, és fanyar gyümölsöt terem. Igaz ugyan, hogy valamint a' mezci növény csupán a' természet' rendje, 's munkálódása által évenként fölnő, bimbózik, 's gyümölcsöz, úgy az embernek tehetségei is a' természet' folyamának átengedve némileg fejlődnek; de valamint szorgos ápolás, és gondviselés mellett a' mezci növény viderabban tenyészik, láthatólag nemesül, több és szebb csirákat, nagyobb virágokat, és gyümölcsöket hoz: úgy az embernek testi lelki, és szellemi tehetségei is folyton gond, vagyis nevelés által hamarabb, 's czélszerűebben fejlődnek ki, 's képesítetnek munkálkodásaikra. Ime testünk, ha szorgalmasan nem gyakoroljuk azt, lassudan ellankad, 's munkáinak végbevitelére alkalmatlanná válik, a' tagok hajlékonyságukat elvesztik, az érzékek eltompulnak 's a' t.; szinte a' lélek, ha nem nyújtunk neki folyton táplálatot, 's alkalmat a' gyakorlatra, legszebb tehetségeivel együtt elgyengül; az érzelmek elhanyaglások miatt megszűnnek műveleteinkre jótékonyan hatni; az akarat tunya marad 's a' t. mint ezt Hauser Gáspár', 's mindazok' szomorú példája elegendőkép' megmutatja, 's bizonyítja, kiket vagy hallatlan szülői kegyetlenkedés, 's a' legembertelenebb kísérlet, vagy a' szeszélyeskedés' legnemtelenebb neme, és valamelly alattomos, de legvadabb czél 's tt. eff. kárhoztatott sötétségre, 's foszta meg ilendő neveléstől. Ellenben, minél korábban segítettik

célszerű eszközök által a' test' kifejlődése, és gyakorol-
tatik szorgalmasabban; annál gyorsabban 's deliebben
növekedik; napról napra jobban erősödik; az izmok 's
idegek szilárdulnak; az érzéki műszerek tökélesednek;
a' tagok majd hihetetlen, 's bámulatra ragadó ügyesség,
's hajlékonyságot nyernek; hasonlólag a' lélek' tehet-
ségeinek ezer ágra oszló munkálódásai sikeresen elő-
mozdítatnak; az emlékezet értelem, ítélet 's ész gondos
gyakorlat mellett csudálatosokat mivel és terem; az ér-
zőtehetség titkos befolyásával hathatósan lelkesíti, ele-
veníti, 's elősegíti cselekvényeinket; az akarat folyton
buzgalommal törekszik a' jó után, 's kerüli a' rosszat.
'S hogy hosszan ne magyarázzuk, 's világosítsuk föl
azt, miről korunkban bizonyosan mindenki meg van győ-
ződve, ki az ember' méltóságát, 's rendeltetését ismeri
t. i a' nevelés' szükségéről; vessünk csak végezetül egy
fölületes pillanatot két olly egyénre, kiknek egyike
szerencsés volt célszerű nevelés, 's kiképezésben rés-
zesülhetni, a' másik pedig habár nem önvétke miatt is
a' tudatlanság' 's miveletlenség' homályában tesped, vagyis
egy valódiilag mivelt, 's miveletlen emberre; azonnal
meg fogjuk látni az ég, és földközi különbséget, 's
többé a' nevelés' szükségéről alig kételkedendhetünk.

5. §.

C z é l j a.

Ha minden dolgaink, ügyeink, 's műveleteinkben
célt tűzünk ki, melyet elérni törekszünk; úgy 's még
inkább a' nevelés' nagy, 's fönséges munkája, vagyis az
ember testi lelki, és szellemi tehetségeinek kifejlődése,

's mivelődése, melly a' legállhatatosabb buzgalmat, férfiasabb komolyságot, 's lélekismeretesebb hűséget követeli, bizonyos cél nélkül nem is gondolható. E' cél' közelebbi meghatározására tudnunk szükséges, hogy az ember kettős szempontból vétethetik tekintetbe, vagy elvonltan (in abstracto) az emberiség' nagy tömegétől, mint csupán önálló ember, vagy mint tagja a' köztársaságnak, 's a' társas élet' egyéne, — mert az ember az erkölcsi, és érzéki világnak egyiránt polgárja. — Mint önálló embernek (az erkölcsi világ' polgárjának) vég célja, 's rendeltetése, hogy jámbor, 's istenfélő élet, azaz: tiszta vallásiság, 's erkölcsiség által egykor Istennel egyesülhessen, örökön boldog leendő; mint a' köztársaság, 's társas élet' tagjának, (az érzéki világ' polgárjának) pedig célja, hogy használjon, 's üdvös szolgálatot tegyen. E' szerint két célja van a' nevelésnek először, hogy jámbor, 's erkölcsös embert; másodsor, hogy a' köztársaságnak hasznos tagot, 's polgárt képezzen, 's az emberben létező tehetségek, 's erőknak úgy kell vezettetniök, hogy a' kettős cél valóban, 's legbiztosabban eléressék. Mivel továbbá a' jámbor, 's erkölcsös életre kivétel nélkül minden ember, ki egykoron Istennel kívánczik egyesülni egyiránt köteleztetik, az első célt egyetemes, vagy köz cél'nak mondhatni; a' másodikat pedig, melly állapot, társaság, nem, hivatal, 's viszonyokhoz képest változik, — mert különfélekép' lehet az ember hasznos tagja a' társaságnak, külön cél'nak nevezhetjük. — A' jövőendő nevelőnek tehát első feladata nevelendékéből embert, és polgárt képezni, úgy: hogy e' kettő ember, 's polgár foly-

ton a' legbensőbb kapcsolatban, 's legszebb összhangzatban álljon, és soha a' külön cél, az emberiség' egyetemes célját ne sértse, mert az embernek, mint embernek olly viszonyokba lépnie soha nem szabad, mellyek őt kénytessék háttérbe tolni, vagy végkép' elhanyagolni, és föláldozni szellemi természetének legnemesebb oldalát, a' jámborság, 's erkölcsiséget, melly nélkül soha boldog nem lehetend.

Ebből természetesen következik, hogy a' nevelés' két célját legszorosabb kapcsolat, 's összhangzata miatt egymástól elválasztani nem szabad, és veszélyes következmények nélkül nem is lehet. Voltak hajdan nevelők, kik minden igyekezeteiket oda irányzák, hogy nevendékeiből jámbor, 's istenfélő egyéneket neveljenek, elhanyagolva mindazon kötelességeket, mellyek a' társas élet' viszonyaiból erednek; ők tehát egyedül az erkölcsi világnak képezve polgárokat, az emberiség' egyetemes célját tarták szemök előtt a' nevelésben, a' külön cél' mellőzésével. Ma ellenben olly nevelők' száma látszik mindegyre szaporodni, kik keveset törődve az erkölcsi-ség, 's jámborsággal, csak hasznos tagokat iparkodnak nevelni a' köztársaságnak, 's a' társas élet' viszonyai, 's kötelességeire képesítik kizárólag nevendékeiket; ezek az érzéki világ' polgárait szaporítva, csupán a' nevelés' külön céljára törekednek, az egyetemes cél' elhanyagolásával; azonban a' nevelésnek mind a' két neme hiányos, 's megütközik az ember' rendeltetésével, kinek ugyanis egyrésről, hogy valaha boldog lehessen, 's Istennel egyesülhessen, jámbor, 's erkölcsössé kell neveltetnie, hogy pedig másrésről a' társas élet' köteles-

ségeit hiven teljesíthesse, 's a' köztársaság' hasznos polgárjává válhassék, különös mód, 's úton kell kiképeztetnie. Tartsa tehát minden nevelő folyton szeme előtt mind a' két célt, és soha egyiket a' másiktól el ne válaszsza; 's minthogy a' jótévő természet előbb idomít bennünket emberekké, hogysen jövendő állapot-, és sorsunk akarki által is meghatározatnék közelebbről, intézze dolgait úgy, 's igyekezeteit irányozza főleg oda, — meggyőződve az egyetemes cél' elsőségéről —, hogy nevendékéből előszer jámbor, és erkölcsös embert, azután pedig hasznos köztársasági tagot alakítson; mert akarmi állapotot, életmódot, és hivatalt választand egykor a' nevelésből kiszabadulandó egyén, azon föltétel mindenkor első maradand, hogy jámbor, 's erkölcsös legyen, melly tulajdonok nélkül, mint tehessen valaki hasznos szolgálatot a' társaságnak? alig képzelhetjük el.

„Ha úgymond Becher *) az ifjuember' lelke, és szelleme olly irányt nyert, hogy szeretet, komolyság, 's fáradhatlan munkássággal törekszik bármelly viszonyok közt is főséges célja után; soha meg nem szűnik jólelkű, és jámbor ember lenni; embertársait 's felebarátjait mindenkor szerényen ítéli meg; reményeit, 's vágyait a' jövendő nagyság, 's méltóság után mérsékelni tudja; 's a' sors' csapásait, 's üldözéseit nagylelkűleg eltűri; úgy mindent megtett a' nevelés“ azaz: céljának tökéletesen megfelelt.

*) Ideen zu einer vernünftigen Erziehung von Siegfried Becher, Doctor der Rechte, und politischen Wissenschaften 's a' t. Wien 1835. 12 lapon.

6. §.

Bélyegei.

A' nevelés, melynek kettős célját, és szükségét imént mutattuk meg, hogy nevének megfeleljen, 's valaha óhajtott gyümölcsöket érleljen; bizonyos bélyegek, 's tulajdonok nélkül el nem lehet. E' bélyegek a' következőkben összpontosulnak; hogy t. i. 1-szer általános, 2-szor egyetemesen összhangzó, 3-szor czélszerű, 4-szer természetszerű, 5-szer a' nevendék' egyéniségéhez alkalmazott, 6-szor korszerű, és 7-szer fokonként haladó legyen. Lássuk már most e' bélyegeket egyenként.

a) A' nevelés legyen általános, azaz: terjeszkedjék ki minden lehető testi lelki, és szellemi tehetségeinkre; a' legparányibb erő se maradjon miveletlenül; egyik a' másiknak rovására szerfölött ne képeztessek, se egyik a' másiknak föl ne áldoztassék. A nevelés' e' bélyegét részént ama szoros kapcsolat, mely az emberi test, 's lélek közt létezik, részént ama' viszonyos befolyás, melylyel tehetségeink egymásra hatnak, követeli szigoruan. A' test szünetlen a' lélekre, 's ez viszont a' testre; mindkettő az érzőtehetségre, 's akaratra, és ezek viszont amazokra hatnak. Ki csupán a' test' kiképezésével foglalkodik, annyiban ugyan célzt érhet, hogy a' test izmosodhatik, az idegek erősödhetnek, a' tagok ügyesekké, 's hajlékonyakká, az érzéki műszerek élesebbekké válhatnak; de mit 's mennyit használhat a' legtökéletesebben kiképezett test is, mivel lélek nélkül? 's ha egyedül a' lelket, vagy ennek néhány

tehetségeit miveli ki a' nevelő, elhanyagolva a' testet; valljon képes leendő-e a' lélek sokoldalú munkálódásait észszerűleg véghezvinni, miután a' test műszere a' léleknek? A' tehetségek' egyoldalú kiképezése mindenkor szomorú következményeket szül, 's Mildeként csak fél, 's nem egész embereket teremt; ezt tapasztalhatjuk mindazokban, kik például: igen eleven képzerővel (Phantasia) birnak ész, 's értelem nélkül, vagy kikben a' nagy emlékezet mellett a' józan ítélet hiányzik. 'S valljon lehet-e a' lélek' tehetségei' bármely nagyfokú kimivelésének igaz becsé, ha rossz a' szív, ha művelteinket nem eleveníti, 's lelkesíti az érzelmek' jótékony befolyása? vagy használhat-e a' test', lélek' 's érzőtehetség' épsége, ha elhanyagolt az akarat, ha léha a' jónak elfogadására, 's a' rossznak elkerülésére, holott minden nevelésnek fő tárgyát, 's pontját a' belső jellem' alakítása, és szilárdítása teszi? Valóban a' test lélek, és szellem' erei' kiképezésének csak úgy, 's akkor van igaz érdeme, 's becsé, ha általános; azért a' nevelő is folyton szeméi előtt tartsa o' bélyeget, és soha a' legkisebb erőt se hanyagolja el, hanem mint Hergenröther mondja, mivelje a' testet, lelket, és szellemet egyiránt: az első, mint műszerét a' lélek', és szellemnek, az utóbbiakat, mint tulajdonát Istennek, hogy a' földi emberből fokként mennyei polgár váljék, 's növekedjék.

b) Egyetemesen összhangzó. E' bélyeg távol sem azt jelenti, mintha minden lehető tehetséget általában minden emberben tekintet nélkül jövőendő állapotjára, 's viszonyaira egyiránt, 's ugyanazon egy fokban kellene kimivelni, mi valóságos lehetetlenség: hanem

hogy egység, 's összhangzat, melly lényeges saját-sága az ember' kiképezésének, 's mellyet leginkább annak ideigleni, és jövőndő rendeltetése határoz meg, eszközöltessék az emberben, 's az alantiabb a' fölsőbbnek, a' kevesbé nemes a' nemesebbnek rendeltessék alája folyton. Ez egység, 's összhangzat szinte megkívánja, hogy semmi tehetséget miveletlenül ne hagyjunk, és szerfölött nagy gondot, 's figyelmet kizárólag bizonyos erőre ne fordítsunk, melly miatt tán valamelly nemesebb tehetség végkép' elhanyagoltatnék. Így tetemes hibát követne el a' nevelő, ki minden igyekezeteit csupán nevendéke' emlékezetének kiképezésére, vagy a' testi erők' kifejlesztésére fordítaná, mellőzve az ítélet' értelem, 's ész' kimivelését; vagy ki csak az érzelmek', a' szív' mivelődése körül fáradsa, háttérbe tolva az akaratot. Igaz ugyan, hogy tehetségeink' kiképezése iránt sokat határoz ideigleni állapotunk, 's életviszonyunk, 's ezek szerint például: a' pórnak bizonyosan nagyobb kelléke az erős test, hogy a' földmivelés' terhes munkáit üzhesse, mintsem a' papé; szinte a' költésznek sokkal szükségesebb az eleven 's teremő képzerő, mint a' kereskedőnek; a' mélyebb belátás, 's ítéleterő a' pártatlan bírónak, mint a' katonának 's a' t.; de mégis, ha a' pórt testi erején kívül, még tehetségei' anyagi, 's idomi miveltségének bizonyos foka ékesíti; ha a' költész képzerójén kívül jeles emlékezzettel, 's ítélettel bír; a' bírónak mélyebb belátásán, 's ítéleterején kívül még a' jó szív, ép test, és szilárd akarat is tulajdona; úgy bizonyára mindenki közülök sikeresebben érheti el köz célját, és hasznosabb szolgálatot tehet honának, 's a' köztársaságnak, mint ha

azok nélkül szűkölködnék. 'S ha mindjárt föltennők is azt, — mi ugyan nem áll, 's állani soha sem is fog —, hogy minden embernek tehetségei egyiránt vannak kimivelve, de különösen ész, értelem, 's ítélterejök : mégis egyik, 's másik között örökön nagy különbséget tapasztalandanánk ; miután állapot, nem, viszony, 's életmódhoz képest végtelenig változnak a' tárgyak, dolgok, 's ügyek, mellyekkel tehetségeink foglalkodnak. Igyekezzék tehát a' nevelő összhangzólag kimivelni nevédekének tehetségeit, hogy a' körülmények, 's előforduló tárgyak szerint akármelly erejét is czélszerűleg tudja használni, 's meg legyen győződve erősen arról, hogy valamint egyes erők' munkálódását hatalmasan gátolja az egyoldalúság, 's ellenhangzat (Disharmonia) a' kiképezésben : úgy az egészre nézve is mindenkor csak káros következményeket von maga után, melly okért azt szorgalmasan távoztatni kell.

7. §.

Folytatás.

A' nevelésnek további bélyege, hogy c) czélszerű legyen. Tudva a' nevelés' kettős célját, mellyről az 5 §-ban szólottunk, könnyű meghatározni, miben áll a' nevelés' czélszerűségének bélyege. Az embernek egyetemes célja, hogy tiszta vallásiság, 's erkölcsiség által az örök boldogságot elnyerhesse, egykor Istennel egyesülhessen, vagyis az erkölcsi világ' méltó polgárjává váljék ; e' tekintetben a' magyar 's olasz', a' költő 's művész', a' pór 's fejdelen' nevelése közt nincs különbség, miután mindegyiknél csak az egyetemes cél'

valósítása forog fön. Továbbá az embernek külön célja, hogy a' köztársaság' hasznos tagja, vagyis az érzéki világ' érdemes polgárja legyen, 's e' viszonyban úgy kell őt nevelni, hogy a' társas életből folyó sokrendű kötelességek' hű, 's készséges teljesítésére idomítassék; 's miután az ember számtalankép' tehet hasznos szolgálatot a' köztársaságnak, 's teljesítheti a' társas életből eredett kötelességet: olly különféle a' nevelés' módja, 's eszköze e' tekintetben, a' hányféle életmódot, állapotot, hivatalt 's tt. eff. különböztethetünk; vagyis az embernek külön céljára nézve különösen kell neveltetnie. 'S ha a' nevelő valóban nevendékének e' kettős rendeltetését, — egyetemes, 's külön célját, — folyton szeméi előtt tartja, 's igyekezeteit oda irányozza, hogy belőle előszer embert, — jámbort, 's erkölcsöset, ki egykoron boldog lehessen, — azután hasznos polgárt képezzen, megadá a' nevelésnek azon bélyeget, melyet mi cél-szerűnek nevezünk.

d) Természetszerű. A' nevelés' természet-szerűségének bélyege nem csupán azt követeli, hogy a' nevelő az emberi természethez általában; hanem inkább, 's különösen nevendékének természetéhez alkalmazza magát, 's mindeneget e' szerént miveljen. Az emberi lélek, és szellem nem kevesbé, mint annak teste a' természetnek bizonyos, meghatározott, 's változhatlan törvényei szerént fejlődik ki, némi járulékos változékonysággal, mellyek egyszersmind a' test, lélek, és szellemre üdvösen ható módot, utat, 's eszközöket biztosan megmutatják; ki a' természetnek e' változhatlan szabályaitól eltér, azon kívül, hogy hasztalan fárad, 's ereit pazarolja, soha

ezélhoz nem jutand ; ellenben ki e' törvényekhez szigoruan ragaszkodik, fáradsalmainak legszebb, 's nemesebb gyümölcseivel kecsegtetheti magát. Sok szülő a' legjobb akarat mellett, nem ismerve a' természet által szabott, 's a' test, lélek, és szellemre ható eszközöket, olly irányt ad gyermekeinek a' gondatlanul, 's félszegen választott eszközök miatt, mellynek csakhamar legszomorubb eredményei mutatkoznak, kivált a' vallási, 's erkölcsi kiképezésben. A' nevelő tehát, ki nevelésének a' természetszerűség' bélyegét akarja megadni, szükséges : hogy az emberi természet' alapos ismeretével birjon, 's ezt nem csak általában, hanem különösen is ismerje, azaz : tudnia kell, millyen szokott az lenni a' fejlődés' első éveiben ; 's valamint a' művész csak úgy teremthet jeles művet, ha anyagjának, mellyből dolgozik, természetét, 's tulajdonságait tökéletesen ismeri ; 's a' kertész csak úgy 's akkor remélheti, hogy idegen országból szerzett növénye vidosan tenyészendik, ép, 's egészséges csirákat hajtand, kellemes virágokat, és szép gyümölcsöket hozand, ha előbb természetét alaposan kitanulja, 's ehhez alkalmazza a' föld' minőségét, a' nedvesség' mennyiségét 's a' t. vagyis a' dajkálás', és gondviselés' módját : úgy a' nevelő is csak akkor, 's úgy várhatja nevéndékének czélszerű kiképzését, ha természetét minden oldalról kitanulja, 's a' gyermek' természetéhez, sőt általában a' természet' folyamához hasonlszerűebbet eszközöket választand, szóval : minél szorosabban ragaszkodandik nevéndéke kiismert természetéhez, annál biztosabban érendi el a' kitűzött czélt ; ellenben, ha ezt nem teendi, ügyetlen kertészként a' leg-

nemesebb tehetségek' csiráit könnyen el fogja eredetökben fojtani, 's nevédekéből sem embert, sem polgárt nem idomítand. — Sok nevelő az ifjuság' ellenséges makacssága, 's akaratossága ellen panaszkodik, pedig nem gondolja meg, hogy sok kellemetlenségnek a' nevelésben csak ő oka; „neveld u. m. Becher az ifjuságot természetszerűleg, 's te megküzdöttél minden nehézséggel; ébreszd segélyed' józan takarékosságával kisdeded' önerejét, 's könnyíts munkádon az új akadályokrai szemes figyelmed által, és számtalan bajtól megmenekedtél.“

e) A' nevédek' egyéniségéhez alkalmazott. Az előbbi pontban mondók, hogy az ember' testi lelki, és szellemi tehetségei a' természetnek bizonyos törvényei szerint fejlődnek ki, de meg kell jegyeznünk, hogy ezen fejlődés némi járulékos változásokkal történik; mert habár lényegre nézve mindenkiben föltalálhatnak is az említett erők, változnak mindazonáltal a' testalkotás', vérmérsék', éghajlat', táplálát', első benyomás', 's bánásmód' különfélesége szerint egyesekben, vagyis az egyéniséghez képest, 's azért a' nevelésnek is módosulnia kell a' nevédek' egyénisége szerint. Ki mellőzve az egyéniséget akarmelly családnak minden gyermekeit egyiránt akarná nevelni, soha czélt nem érne; sőt a' legszomorubb következmények' ki-fejlesztére nyujtana alkalmat, mert a' változó testi, 's lelki tehetségek különféle bánásmódot igényelnek, 's a' melly eszközök egyik nevédekre nézve sikeresen használtattak, nem következnek: hogy szükségkép' másokra nézve is ugyanazon eredményeket szülendik; ugyanazonegy eszköz különféle egyénekhez képest változó, sokszor

ellenkező hatást támaszthat, 's midőn például: a' dicséret egyiknek ösztönül szolgál a' szorgalomra, ugyanaz mást hanyaggá tehet; egyikre félelem, másakra biztatás, és remény hat sikeresebben. Ennek következtében, valamint szoros kötelessége a' nevelőnek nevelendéke' természetét lehetőképen kitanulni, 's magát ahoz alkalmazni: úgy nem kisebb gondja, gyermekeinek egyéniségét is kikutatni, 's ehhez mérni az eszközöket, ha czélt akar érni. Azonban a' nevelendék' természete', 's egyénisége' kikutatásának biztosabb eszközeiről alább fogunk értekezni, midőn a' neveléstan' segédtudományairól szolandunk.

8. §.

Befejezés.

Legyen a' nevelés f) korszerű. Minden e' világon, miként a' tapasztalás csalhatlanul bizonyítja, számtalan változásoknak van alávetve, 's az ember e' tekintetben nincs kivétel alá helyezve. A' ma született kisdéd világban lépése által megkezdí az életpályát a' csöcsemős korrall; ezen átesve fokonként a' gyermek, ifjú, 's férfi korszakon megyen át, míg beköszönt a' tehetetlen őszkor, melly élete' alkonyát közelíteni jelenti. Ezt figyelembe véve könnyen átlátjuk, 's elgondoljuk, hogy a' változó korszakhoz képest a' nevelés, 's bánásmódnak is változnia kell, különben nevelésünk a' korszerűség' bélyegét alig viselendi. Némelly tárgy, dolog, és eszköz, mellyet például: sikeresen használt a' nevelő az ifjúnak testi kiképezésében, épen ellenkező, tehát kártékony hatást szülhet a' gyermekre nézve. Sem a' test, sem a' lélek és szellem nem képes mindenre

ugyanazonegy korban, 's az eszközöknek, mellyekkel a' test' erei, a' lélek' serényebb munkálódása, és a' szellem' sokoldalu hatása előmozdítatik, korszerűleg változniok kell. Így a' test' növekedését gyenge korában csak a' könnyű emésztetű, 's többnyire híg ételek, 's táplálatok segítik elő leghathatósabban; az ifjúkor már keményebb ételeket is fordíthat önállományára (in substantiam convertere) a' nélkül, hogy veszélyt okozzanak, midőn a' férfikor' egészségét a' legvastagabb eledel sem veszélyeztetik. Hasonlag a' lélek, és szellem a' csecsemő, 's kisdedkorban alig képes a' legmindennapiabb dolgok, 's tárgyakat fölfogni, valamint megtartani, gondolni, 's következtetni; de lassudan a' természet rendje szerint fejlődni kezdenek a' nemesebb erők, 's mire nem vala képes a' kisdedkor, azt gyorsan végzi, 's létesíti az ifjúlélek, míg végre a' férfikor tehetségeinek terjedelmes működése által a' legnehezebb dolgokat könnyeden teljesíti, és csudálatosakat mivel. Minden kornak megvannak a' maga sajátosságai, kívánatai, nézetei, hajlamai, 's ingerei, mellyeket mindenkor tekintetbe kell venni, 's ezekhez aránylag a' kifejlődési eszközöket használni. Nem bánhatom a' gyermekkel úgy, miként a' férfival, sem az ifjúval úgy, miként az öreggel bánám; hanem ha czélt akarok érni, a' csecsemő, kisded, ifjú, 's férfival épen úgy illik, 's kell bánnom, miként e' különböző koroknak sajátosságai követelik; 's midőn például: a' gyermeknek valamit egyszerűen parancsolok, akkor az ifjú elébe törvényt szabok, az életesebbnek pedig tanácsot adok; a' gyermekkel tréfálhatok, az ifjonevezzel barátságosan, az öreggel bizodal-

masan szólhatok ; más örömek virítanak a' csecsemő, 's kisedekornak, más 's több éleletek kínálkoznak az élet' virágzó szakának, az ifjuságnak, 's ismét más gyönyörök' bőségét élvezi a férfi, és őszkor ; mi lehetetlen a' gyermekre nézve, azt játszva viheti véghez a' férfikor, 's mi ennek fölösleges, az amannak szükséges ; mi bizonyos korra nézve kártékony, más évszakra nézve ugyanaz hasznos lehet. A' kised játékokban leli fő örömeit, az ifjú már komolyabb dolgok, 's tárgyakról eszmélkedik, melyeket férfi korában viszen véghez tulajdonlag. Mindezt nem csak tudnia kell a' nevelőnek, hanem kötelessége egyszersmind magát ehhez szorosan alkalmaznia, azaz : a' gyermekkel, mint gyermekkel, az ifjúval mint ifjúval, a' férfival mint férfival, tehát korszerűleg kell bánnia, 's mihelyt e' rendet megzavarja, azonnal bánásmódja veszélyessé válik, és nevelése a' korszerűség' bélyegét elveszti, melly miatt ezélt érnie lehetetlen. Végre legyen a' nevelés :

9) Fokoként haladó. Nincs a' természetben ugrás ! Valami csak létezik e' nagy mindenségben, a' roppant természet' három országában, kezdve a' párányi homokszemtől, az éig magasuló sziklatömegig ; a' legkisebb növénytől a' büszke czedrusig, vagy czedres tölgyig ; a' legesekélyebb féregtől az elefántig, minden fokoként fejlődik, lassudan növekedik, 's még lassabban jut érettségre ; e' törvénynek az ember szintugy alá van vetve, mint bármely állatja, vagy növénye a' természetnek, 's e' fokokénti menetet az érettségig kétségen kívül helyezi a' tapasztalás. Az ember' teste korának első éveiben, vagyis a' tehetetlenség' korszakában szer-

fölött gyenge, erőtlen, és számtalan veszélyeknek van kitéve; lassudan, 's egymás után fejlődnek érzéki műszerei, részei, 's tagja, és míg a' test teljes érettségre jut, majd harmincz év kivántatik; szinte a' lélek' tehetségei is nem egyszerre, hanem egymás után, bizonyos rend, és időszak szerint fejledeznek, 's mutatkoznak működéseikben. Ugyanis a' természet' rendje szerint a' külérzékeket munkálkodásaikban követi az emlékezet, 's ennek rokon erői; azután a' költő, 's képzerő jelenkezik a' belérzések' hatályaival; utánok az értelem, ítélet, és ész indul meg; az alsóbb érzelmek' nyomába a' nemesebbek lépnek, kezd munkálkodni végre az akarat is; maga az erkölcsi jellemnek fejlődése, és szilárdítása, mint egyik legjelesebb föladata a' nevelésnek, szinte csak fokonként történik sikeresen. E' szerint a' természet, melly lassudan, 's fokonként munkálódik a' legszebb eredményekkel tanítja, 's inti a' nevelőt, hogy rendjét, 's folyamát szorgalmasan szeme előtt tartsa, 's azt gondolatlanul meg ne előzze, hogy például: előbb az észt, 's értelmet helyhezze működésbe, mintsem az emlékezetet, 's érzékeket; ez esetben könnyen leendhetne a' nevelő' fáradtságainak jutalma, mi a' kertészé, ki gyengéd csemetéit áttéve hajtóházba (Treibhaus) mesterséges meleg, és szokatlan bánásmód által kényteti a' csemetét idő előtt virágokat, és érett gyümölcsöket hozni, 's a' csemete csakugyan hoz is gyümölcsöt, de korán eltöppül, sőt közönségesen időnek előtte el is vész. Ily szomorú dijt, 's jutalmat várhatand a' nevelő is fáradtsagai után, azaz: nevelendékének kora hervadását siettetendi, ha a' nevelésben a' természet' rendjét, folyamát, 's fo-

konkénti munkálódását szeme előtt nem tartandja. A természet ugyan lassan, de egyszersmind szilárdan munkál, 's a' nevelésben szinte a' várt eredmények, és gyümölcsök nem a' gyors: hanem a' lassú, és szilárd haladástól függnék; 's hogy az eszközök, mellyek a' leg-erősebb, gyorsabb, és bámulatra gerjesztőbb sikereket szülék, 's a' köréből erőszakosan kiragadott gyermeket, a' miveltség' fénypontjára emelék időnek előtte, nem voltanak mindenkor a' legjobbak, és czélszerűebbek, sőt több esetben kora halált okoztanak, például szolgálhat Baratier Fülöp, 's mirandolai Pico.

9. §.

Haszna, és eredményei.

A' jól intézett nevelésnek sokféle hasznai, és jótékony eredményei sokkal ismeretesebbek, hogysen védokok' bőségével szükséges legyen azt hosszan megmutatnunk, 's támogatnunk. Mert miután a' czélszerűleg eszközlött nevelés az embert minden testi, lelki, és szellemi tehetségeivel együtt a' tökély'—mennyire korlátolt természetünk engedi, — lehető fokára emeli, 's minden nagy' nemes', jeles' 's dicső' létesítésére képesíti, valljon lehetne-e valaki, ki akár hasznát, akár eredményeit alaposan tagadni merné? Ha a' nevelésnek a' test, lélek, és szellemrei hatását, 's befolyását vesszük vizsgálat alá, mindenütt csak hasznai, 's eredményei tündöklének tiszta fényben. Mellőzve a' hosszabb védokoskodásokat, hivatkozzunk csupán a' tapasztalásra, és lehetetlen leendő hasznait el nem ismernünk. Számtalanokat van szerencsénk láthatnunk gyakran, kik rendkívüli, 's majd hi-

hetetlen testi erőt fejtenek ki; mások tagjaiknak hajlékonysága, ügyessége, 's megfoghatlan gyorsasága által ragadnak bennünket álmélat, és csudálkozásra; 's ha kérdezzük, honnan e' rendkívüli erő, a' tagok' e' csudálatos ügyessége, és gyorsasága? bizonyosan csak azt kell felelnünk: a' kora, 's folyton gyakorlástól, vagyis a' czélszerű testi neveléstől. Szintily hatalmas befolyása van a' lelki tehetségekre is, mellyről hogy meggyőződünk, kezeskedjenek itt egyes példák. Így Péter, kinek lelki tehetségei anyagilag, 's idomilag gyermeksege', 's ifjúsága' korában a' czélszerű nevelés által a' legszebb összhangzatban a természet' rendje szerint miveltetének ki, rövid idő alatt ismereteinek, 's általában tudományos miveltségének legszebb jeleit adja: midőn Pál, ki iránt a természet, ajándékainak kiosztásában mostoha szinte nem volt, mert a' sors őt a' neveléstől megfosztá, a' tudatlanság' sötét köde, és a' miveletlenség' nehéz nyüge alatt tespéd. — Gyula, ki fejlődő éveiben példás szülein kívül, tudós és jámbor nevelő, 's tanítókat vala szerencsés nyerhetni, az erkölcsiség' tükrévé, 's minden erény' példányává válik, mellyet kiki követhessen, 's élete' irányául tüzzön ki; midőn Andor, kinek tán szülei korán elhaltanak, vagy szerfölött gondatlanok, 's engedékenyek voltak, magára hagyatva ifjúságában, 's megfosztva a' nevelés', 's tanítás jótéteményétől, a' köztársaság' terhére, 's az emberiség' gyalázatjára nevelkedik föl. — Jakab kisdedségétől fogva hasznos munka, és foglalatossághoz szoktatva, 's folyton a' törvényeknek hódolva, méltó tagjává lesz a' hon' 's köztársaságnak, minden gondjait, 's igyekezteit oda fordítva, hogy tiszta sze-

retettel ölelve embertársait, 's hazáját, mind ezeket, mind önmagát boldogítsa; midőn Lajos gyermekkorában igenis puhán nevelve, 's megszokva a' rest, és tunya életet, honának, 's embertársainak örökön terhére van, azaz: tulajdonlag semmirekellő.

Becher többszer említett munkájának 16ik lapján ezt mondja: „A' gyermekséggel kezdődik az emberben létező minden tehetség', és erőnek kimivelése. A' gyermek, 's ifjúból lassudan, 's fokanként mindent képezhetünk, minék jövőendőben az embernek lennie kell. Belőle vagy erős, ép, értelmes, érzelen teljes és jó, vagy gyenge, beteges, tompa, keményszivű, 's gonosz embert idomíthatni. Illy nagy befolyása van a' nevelésnek az emberre!“ 'S ezek úgy hiszem a' jól intézett nevelés' hasznait, a' test lélek és szellemre áradó legszebb eredményeit akarmelley védokok' halmazánál jobban tanúsítják!

10. §.

Beese, és méltósága.

Az előbb mondottakból mintegy természetesen foly a' nevelés' beese, 's méltósága. Mert ha csakugyan a' jól intézett nevelésnek olly számtalanok, 's nagyok hasznai, és eredményei, mint láttuk; ha az eszközli egyedül, hogy a' nevendék külön ezélját nem kevesbé sikeresen 's biztosan érhesse el, mint az emberiség' egyetemes ezélját; s' olly jótékony befolyással hat, 's bir mind az egész köztársaságra, mind ennek egyes tagjaira, hogy minden további tartózkodás nélkül bátran el merjük mondani: miként csupán, 's kizárólag a' jó nevelésen alapszik mind egyesek', mind az egész társaság' ideigleni, és jövőendő

boldogsága; úgy hiszem, csak részrehajló, rosszlelkű ember, 's e' szent ügynek legmakacsabb ellensége vonhatná kétségbe a' jó nevelés' becsét, és méltóságát.

* Miket jelenleg a' nevelés' bece, 's méltóságáról mondánk, általában kell értenünk, vagyis csak azt akarjuk mondani, hogy a' czélszerűleg vezérlett, 's a' föntebbi bélyegekkal ellátott nevelésnek nagy a' bece, 's méltósága; különben a' nevelés' e' vagy ama' nemének becsét távol sem akarjuk közelebből meghatározni, mi sok esetben majd lehetetlen, 's általánosan igen sok nehézséggel jár; kivált ha megfontoljuk: hogy gyakran a' legszebb szülői, 's nevelői ügyekezetek, és fáradozások siker nélkül maradnak, vagy a' gyermek, gondatlan nevelői, 's tanítóinak daczára is, mind a' tudomány, mind az erényben jeles előmenetelt teszen. — Ha kizárólag a' nevelőtől függne a' nevelés' jó, vagy bal eredménye, úgy tán könnyű volna sok esetben a' nevelés' becsét, 's méltóságát is meghatározni; de a' dolog nem áll így: ugyanis a' nevelőt, valamint a' tanítót munkálódásaiban telemesen korlátozza: 1szer a' nevéndék' testi, lelki, és szellemi tehetségeinek állapotja, melly az egyéniséghez képest majd a' végtelenig változik. A' természet egyiknek bőven, a' másiknak mostohán adja ajándékait, 's ha a' nevelő' nevéndéke iránt mostohább vala vagy testi, vagy lelki adományai' kiosztásában a' természet, bár mint iparkodjék is a' nevelő, egykönnyen kisedéből sem erős, és testileg izmos, sem mély belátású tudóst, vagy lángészt nem alakíthat. 2szor a' külső körülmények, és különféle viszonyok, mellyek világban lépésünkkel kezdik rajtunk befolyásukat gyakorolni, és csak az élet' fogytával szűnnek meg ránk hatni; e' befolyás jó, vagy rossz, 's ha a' nevelő képes is a' körülmények', 's viszonyok' jó befolyását ápolni, 's föntartani, de számtalanszor nincs hatalmában a' rossz hatást elhárítani, 's ekkor legszebb törekvései közönségesen siker nélkül maradnak. Végre 's főleg korlátozza a' nevelőt 3szor saját nevéndéke, ki szabad akarat

lévén fölékesítve a' jótékony természettől, valamint egyrészt-ről nevelőjének hatásait eredménydúsan mozdíthatja elő: úgy másrészt-ről legnemesebb buzgalmát, és fáradságait örökre semmisítheti meg; azért habár gyakran valószínű ítéletet hozunk, e' vagy ama' fa', 's növény' gyümölcseről, a' gyermek' jövendő, 's különösen erkölcsi állapotjáról azonban még csak sejdítőleg sem következtethetünk, azaz: előre soha meg nem jósolhatjuk, gyermekünkben egykor milly ember válandik?

II.

A' NEVELŐ, ÉS TANÍTÓRÓL.

11. §.

Általános észrevételek.

A' nevelésnek kettős czélja, valamint haszna, eredményei, és becsé csak úgy állanak, ha jól intéztetik; mi sokkal nehezebb, 's fontosabb munka, mintsem első tekintetre látszik. Ki a' nevelői, 's tanítói pályára szánja magát, mellyen végnélkül sokat építeni, vagy rontani lehet; szükséges mindenek előtt, hogy jeles sajátságokkal birjon, 's magát, mielőtt e' szent küszöböt meglépné, legszigorubban vizsgálja meg: valljon e' fönséges hivatalra híva van, 's alkalmas-e? Ki előleges szigorú önbírálat, 's mindennemű tehetségeinek mélyebb vizsgálata nélkül bátorodik vakmerően vállaira venni a' ne-

velés' sokféle terheit, rontani, és dálni indúl; mert gyakran a' reábizott nevéndékek' legszebb testi, lelki, és szellemi tehetségeit temeti el örökre; de a' szülők is súlyos feleletthez alá esnek, ha gondatlanul olly egyénekre bizzák legdrágább kincseiket, édes magzatjaikat, kik a' nevelés' s' tanítás' fontos munkájához legkevesebbet sem értenek. A' nevelőben megkívánt tulajdonok a' körülmények', 's nevelés' neméhez képest változhatnak ugyan, de hiányzaniok benne semmi esetre nem szabad. Ki a' jövéndő nevelő' és tanító' (az ezentúl előadandókat folyvást a' tanítókról is akarjuk értetni, hogy ne kelljen később a' tanítástanban ismételni azokat, melyeket itt elég bőven előterjesztünk a' nevelőkről, de melyek egyszersmind a' tanítókat is illetik ugyanazon mértékben) általános tulajdonait röviden tudni óhajtja, azt utasítjuk a' szónokok' mesteréhez Quintiliánhoz, ki szónoki leczkéi' IIik könyvének 2ik részében a' tanítók' kötelességei, 's erkölceiről imigy szól, és ír: „Summat igitur ante omnia parentis erga discipulos suos animum, ac succedere se in eorum locum, a quibus sibi liberi traduntur, existimet. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas eius tristes, non dissoluta sit comitas: ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto, ac bono sit sermo. Nam quo saepius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus: nec tamen eorum, quae emendanda erunt, dissimulator: simplex in docendo; patiens laboris; assiduus potius, quam immodicus. — In laudandis discipulorum dictionibus nec malignus nec effusus; quia res altera taedium laboris, altera securitatem parit. In emendando, quae corrigenda erunt,

non acerbus, minimeque contumeliosus, nam id quidem multos a proposito studendi fugat.“ E’ néhány sorban, habár nem találjuk is föl mindazon tulajdonokat, melyeket mi a’ következendőkben bővebben fejtegetendünk, annyi bizonyos: hogy Quintilián mind erkölcsi, mind elméleti jeles tehetségeket követel minden tanító, ’s nevelőben.

Mi akármely nevelő, ’s tanítóban háromféle tulajdonokat különböztetünk, u. m. elméleti, erkölcsi, és külsőket; és nem ok nélkül; mert Ciceróként nem csupán önmagunknak születünk, hanem részünket a’ hon, szülőink, ’s barátaink is követelik; ’s azért minden nevelő, ’s tanító’ fő kötelessége, gondjait ’s igyekezeteit oda irányozni: hogy a’ gyermekekből egykor férfiak váljanak, kik mind önmagoknak, mind honuk, ’s embertársaiknak hasznosak legyenek; mi csak úgy, ’s akkor történendik meg legbiztosabban: ha elméje’ kimivelésében a’ nevelő folyton az erkölcsiség, ’s vallás’ legszentebb elveit veendi irányul; mert hogy az erkölcsiség ’s vallás’ legszentebb alapelvei, leghathatósabb ’s erősebb gyámoszlopai a’ köztársaság’ boldogságának, kétségtelenül igaz. Továbbá a’ külmiveltségről, mely a’ kellemes, de az erkölcsiséggel össze nem ütköző társalgási hang’, ’s az illedelem’ bizonyos szabályaiban áll, sem szabad a’ nevelőnek megfeledkeznie, mely munkálódásainak szintolly kiegészítő része, mint az értelmi, ’s erkölcsi kiképezés. — Mindezeket, hogy czélszerűleg eszközölhesse a’ nevelő, és tanító, szükséges: hogy ő erkölcsös, ’s a’ vallás’ szent elveitől áthatott, továbbá ép testű, és egészséggű, értelmileg, ’s külsőleg valóban mi-

velt ember legyen. E' sokat magokban foglaló tulajdonokat sorban magyarázandjuk, 's 1szer az elmebéli, 2szor az erkölcsi, 3szor a' testi, és külső sajátságokról szolandunk.

A.

A' nevelő', 's tanító' elmebéli tulajdonai.

12. §.

Philosophiai, és más rokon tudományok' alapos ismerete.

Ki másokat nevelni, 's tanítani akar, abban első, 's mellőzhetlen föltétel, hogy a' nevelés', 's tanítás' tárgyait alapos ismeretével birjon; de ez egyedüli ismeret távol sem meríti ki egész elmebéli műveltségét a' nevelőnek, ki egykoron, mint tudjuk nevéndékének állapotja, 's rendeltetéséhez képest, több tudományos tárgy' előadásával foglalkodandik. Az őt közelebbről illető tudományok közt főleg a' philosophiában kell jártosnak lennie, melly fő, 's leghathatósabb eszköze mind az értelmi, mind az erkölcsi művelésnek; 's különösen a' philosophia' szemléleti részeiből: 1szer a gondolkodás, és széptant (Logica, et Aesthetica) ajánljuk neki; amant már a' régiek az elme' gyógyszerének nevezék, 's méltán, mert a gondolkodástan csakugyan valóságos előkészület, 's alapja minden egyéb tudománynak; emezt jelenkorunk' szelleme, melly magát műveltségnek hirdeti, és az érzőtehetség' sikeresebb kiképezése igényli jogosan. A' nevelő' törekvései folyton oda legyenek irányozva, hogy nevéndéke a' nevelés, 's tanítás közt előadottakat ne csupán anyagilag szajkó módra

szóról szóra tanulja meg, 's nyomja emlékezetébe; hanem, hogy a' hallottak fölött korán kezdjen gondolkodni, ítélni, 's következtetni, 's idején a' tárgyak' tulajdonait széptanilag megtudja egymástól különböztetni; mit csak úgy, 's akkor teendhet meg ügyesen: ha a' tanító, 's nevelő alapos gondolkodása, ítélete, következtetése, és jelesen kimivelt szépizlése által mindenütt példát mutatand, vagyis: ha a' gondolkodás, és széptanban eléggé jártas leend.

2szor A' philosophia' gyakorlati részeiből főleg az észbeli erkölcsan (Philosophia moralis) szükséges a' nevelőnek, kinek egyik leglélekismeretesebb kötelessége, hogy nevendékének erkölcsi jellemét mivelje ki, belőle jámbor, 's istenfelő embert idomítson, 's minden alkalmat eszélyesen használjon akarminemű tudományos tárgyban, mellynek előadásánál vallási, 's erkölcsi elvek' értelmes, 's üdvös fejtegetésére térhet ki; de ennek eszközzésére okvetetlenül tudnia kell: mi szabad, vagy tilos? mit kelljen cselekedni, vagy kerülni? mellyek az embernek Isten, felebarát, 's öniránti főbb kötelességei? mindezeket megismerteti a' tanítóval a' philosophiai erkölcsan.

3szor Emberismeret (Anthropologia), hogy jól ismerve a' természet' rendjét az ember' mindenrendű tehetségei, 's erei' kifejlődésében, 's e' rendhez magát szorosán alkalmazva: a' nevelőnek fáradságai, és igyekezései a' legszebb eredményeket, és gyümölcsöket szülhessék.

4szer Lélek- és testtan (Psychologia, et Zo-matologia), a' nevelő tartozik nevendékének elméjét ki-

mivelni, oda fordítva igyekezeteit, hogy minden lelki tehetség annak idejében, 's a' természet' rendje szerént fejlődjék ki, 's azontúl fokonyként észszerű eszközök által idomítassék 's vezettség a' munkásságra; chez pedig megkivántatik a' lélek' tehetségeinek alapos ismerete, mellyet a' lélektan nyújt. — Továbbá habár a' lelket, mint legjelesebb részét az embernek teljes gond, 's figyelemmel kell mivelní; e' kimivelésnek mindazonált nem szabad kártékonyan hatnia a' testre, melly műszere a' lélek' munkáinak; és hogy az elme gondatlan, 's aránytalan kiképezése számtalanszor veszélyes bajok, 's betegségekbe ejté a' testet, tagadhatlanul bizonyítja a' tapasztalás; ezokért tudnia kell a' nevelőnek: mit 's mennyit birhat meg a' kised' teste, mi hasznos, vagy ártalmas neki? 's az élet', és egészség' föntartásának főbb elveit annál korábban, 's többszer tanácsos a' gyermek' fejébe verní, minél gondatlanabb, 's ügyetlenebb szokott ő lenni első éveiben e' legdrágább kincse iránt. Mindezt sikeresen csak úgy teendheti a' nevelő, ha a' testtant tulajdonává teszi:

5szer Szám, és betűtan (Arithmetica et Mathematica) minthogy e' tudomány, mint első szükségbelinek, mellyre egykor a' nevelő is fogja tanítványait oktatni bizonyosan, az élet' bármelley neme, 's viszonyaiban számtalanok, sőt mindennapiak hasznai; e' hasznok' megfontolása elég indítóokul szolgálhat, hogy a' nevelő, 's tanító ez anyira szükséges tudományt, mind szemléletileg, mind gyakorlatilag kitűző szorgalommal sajátjává tegye.

6szor Természet, és földrajz (Physica, Historia naturalis, Geographia), a' nevelő 's tanító dolga,

sőt kötelessége leend egykor; hogy tanítványainak a' természet' különféle tüneményeit, szépségeit, csudálatos változékonyságú tárgyait, ezeknek tulajdonai, 's minőségeivel; a' földgolyót, 's ennek viszonyát a' nagy mindenséghez; a' lakók' természetét, 's bámulatos különféléseit; a föld' terményeinek számtalan hasznait 's több efféléket értelmesen, és kellemesen előterjeszsen, 's megmagyarázzon, mit tenni képes nem leend, ha tökéletesen nem jártas az említett tudományokban.

7szer Történettán (Historia eventuum). Alig van tudomány, melly olly közletről érdekli az embert, mint a' történettán; ez ugyanis az emberiség' változó korszakait, vagyis a' régi, közép, 's ujkor' részént elpusztult, 's még csak név szerént ismeretes, részént fokonként emelkedő, 's virágzásra jutott nemzetek' 's népek' viszontagságait, viszonyait, szokásait, vallási állapotjokat 's tb. eff. vizsgálja, 's fejtegeti, mi valóban nem lehet nem meglepő, midőn általában természetünkbe van oltva a' vágy, és kíváncsiság nemzetünket, 's a hozzánk hasonló lények' történetét, 's viszontagságait ismerni; 's mivel a' történettán szinte a' tanítandó tárgyak közt méltó helyet foglaland, illik: hogy a' nevelő ebben szintűgy jártos legyen, mint az előbbieken. Végre:

8szor Minthogy a' tanítás, és tanításmódtan — módszertan — (Didactica et Methodica) a' legbensőbb kapcsolatban áll a' neveléstannal, sőt ennek elválaszthatlan részét képezi, természetesen következik; hogy a' nevelő a' neveléstanon kívül a tanítás, és módszertan' alapos ismeretével is birjon, mellyek nélkül értelmes, 's anyagilag kimivelt polgárokat nevelni lehetetlen.

13. §.

Classica literatura, és szépművészetekbeni jártosság.

Az elszámolt tudományokon kívül, még a' classica literatura, 's több szép művészetben is illik a' nevelő, 's tanítónak jártosnak lennie. Az értelmi, 's erkölcsi műveltségnek roppant kincse rejtezik a' classica, és különösen a' latin, 's hellen literatúrában, melyet a' ki hasznára kíván fordítani, 's e' végtelen tudománytengerből csak valami parányit is meríteni, szükséges: hogy azt lankadhatlan buzgalommal olvassa. A' nevelő, 's tanítónak egykor kötelessége leendő nevéndékeinek a' classica literatúrát magyarázni, őket annak szorgalmas olvasására elkészíteni, buzdítani, és hibátlan, tiszta, vagyis classicai styre (írmódra) szoktatni, mit meg nem tehetend, ha maga mindezekben elég ügyes nem leendő; azért meggyőződve e' jeles értelmi, 's erkölcsi műveltség' eszközének becséről, 's minden jó, és szépben haladni törekedve, egy napot se mulasztson el a' nevelő, melyben e' vagy ama classicusból valamit ne olvasson; szabjon magának bizonyos sort, 's rendet az olvasásban, és könnyebbekben kezdve a' munkát, fokónként térjen át a' nehezebbekre; ő ne elégedjék meg kivált a' jelesebb, 's nehezebb írók' egyszeri átolvasásával, hanem forgassa azokat minél többszer, és szorgalmasabban; 's hogy netán itt ott fönakadjon, 's az író' értelmét föl ne fogja, tegye alaposan sajátjává a' görög 's római régiségeket is (*Archeologia graeca, et romana*) ezeknek ismerete az olvasást kellemesebbé, és a' classicus író' értelmét könnyebbé teendő, 's ő mind tudományilag gyorsan fog ha-

ladni, mind a' tiszta classicai stylnek biztosabban jutand birtokába.

A' szép, és szelidebb művészetek közt megemlítjük mindenk előtt a' szónoklat, és költészettant (Eloquentia, et Poesis) mellyek szinte a' nevelő', 's tanító' értelmi míveltségéhez tartoznak, és mellyekben már csak azért is illik szemléletileg, 's gyakorlatilag jártosnak lennie: hogy úgy kívánván a' körülmények, és viszonyok, ezekben nevendékeit oktathassa, a' classicus régi szónokok', 's költészek' munkáit hasznosan megmagyarázhassa, 's magát a' stylnek e' kettős nemében folyvást gyakorolhassa. Azután ajánljuk a' szép, és gyorsírást (Calli, et Tachygraphia) mellyet honunk' eddigi iskolai rendszere több helyen sürget, és parancsol. Végre a' nevelő', 's tanító' különös díszére valóndik, ha a' hangászat', ének', rajzolás', és festészet' szép művészeteiben is középszerűen legalább jártos leend. E' művészetek, mellyek az értelmi míveltséget is segítik, az erkölcsöket szelidítik, az izlést nemesítik, 's finomítják, korunk' követelései; 's mármár édes hazánkban is olly általánosakká kezdenek válni, hogy a' polgári rend' szülői magzatjaik' nevelésében ritkán mellőzik el ezeket. 'S a' nevelőnek bármilly lélekismeretesen, 's hiven járjon is el hivatalában, vannak szabad 's üres órái, mellyeket sokkal hasznosabban fordítand e' szép, és szelid művészetek' gyakorlatára; mintha vagy honn tunyálkodik, vagy hivatalával meg nem egyező mulatságok, 's társaságokba elegyedik, hol gyakran azon kívül, hogy a' drága időt elvesztegeti, nem ritkán még becsületén, és tekintélyén is csorbát ejt.

14. §.

Latin és hellen nyelv.

A' classica literatura', mellyben a' régiség' erkölcsi, és értelmi miveltségének roppant kincse rejlik, 's melly mainap is tudományosságunk' egyik nem megvetendő, sőt legbővebb forrásának tekinthető, ügyes, 's alapos magyarázata a' jövőendő tanító, 's nevelő' részéről föltételezi a' régi, vagyis: holt nyelvek, 's ezek közt különösen a' latin, 's hellen nyelv' alapos tudását, mellyek mellőzve azt: hogy az ókor' nyelvei közt legtökéletesebbek, mind az ész, értelem, 's ítélet, mind pedig a' finomabb izlés' kimivelésére hathatós eszközök; 's e' nyelveken írott, 's reánk maradt munkákat szoktuk tulajdonlag a': „classica literatura“ név alatt érteni. A' latin nyelvnek, mellyet a' tudós világ' nyelvének is neveznek, szükségességét a' nevelő, 's tanítóra nézve még korunkban is csak az hozhatná kétségbe: ki előtt tudva nincs; miként honunkban még maiglan is kivált magasabb rendű intézeteinkben például: a' pesti egyetem, az academiák, 's több gymnasiumaiban a' felső vidéknek, sok tudomány latin nyelven terjesztetik elő, és csak két évtized előtt is az elemi iskolákat kivéve, minden tudomány kizárólag csak a' holt latin nyelven magyaráztaték nem csekély megerőltetése, 's fárasztásával a' kisdetek' lelki tehetéseinek. Kivívta ugyan valahára szeretett honi nyelvünk is számtalan viharok, 's küzdelmek után az 1844iki országgyűlésen diplomatai állását, 's méltóságát, 's így kiki kecsegtetheti magát azon édes reménynyel: hogy néhány év' lefolyta után, midőn a' még főnálló akadályok

sikeresen leendnek legyőzve, minden tudományos tárgy' előadása nevelő, 's tanító intézeteink' bármely nemében is csupán, és kizárólag magyar nyelv, 's ajkakon fog lehangzani: de azért a' nevelő, 's tanítónak, ki az ókor' értelmi, 's erkölcsi kincsét hasznára kívánja fordítani, 's önmiveltségét sikerrel előmozdítani, meg nem vetheti a' latin nyelvet, sőt jártosnak illik benne lennie, 's pedig nem csak annyira: hogy jó szótár, 's nyelvtan' segédelmével a' classicusokat forgathassa, 's olvashassa: hanem a' legnehezebb helyeket is ezeknek segélye nélkül érthesse, 's ügyesen magyarázhassa, ha mindjárt e' nyelven folyton beszélni nem tudand is, mit oly igen szükségesnek épen nem tartunk, de ha már élő, 's miveltebb nyelvek' tudása mellett a' latinban is annyira jártos leend, hogy gondolatjait tisztán, 's hibátlanul közölhesse bárkivel is, szóval: e' nyelven beszélend is, az bizonyára csak diszét nevelendi. — Mi a' görög nyelvet illeti, ennek hasznát eléggé megmutatja az, hogy számtalan szavai átvitettek a' latin nyelvbe, melly hellen-latin szavaknak akár valódi értelmét, akár hibátlan írásmódját csupán csak a' hellen nyelvből kutathatjuk ki biztosan; 's miután a' hellen classica literaturában szinte oly bő értelmi, és erkölcsi kincs rejtezik: mint a' latinban, ki e' kincset hasznára kívánja fordítani, mint például különösen a' nevelő, és tanító, illik annyira jártosnak lennie benne: hogy alapos ismeretével birva egy jó nyelvtannak, és kéznél tartva a legjelesebb szótárokat, képes legyen e' classicusok' nehezebb helyeit is elég ügyesség, 's gyakoroltsággal fejtegetni, 's tanítványainak megmagyarázni.

15. §.

Honi nyelv.

Korunkban méltán sütjük a' hazafiútlanság, 's nemzetietlenség' bélyegét mindazok' homlokára, kik édes honi nyelvünknek nem baráti, 's megtanulására gondot nem fordítanak. Hogy illy vád soha a' tanítót, 's nevelőt ne sujthassa, legnagyobb gond, szorgalom, és buzgalmat kell fordítania a' honi nyelvre, melyet hivatalánál fogva nem köznépként, hanem alaposan, 's nyelvtanilag illik tudnia, és beszélenie.

Legyen itt szabad, miután e' helyen a' legjobb alkalom kínálkozik, egy futólagos pillanatot vetnünk a' népek', 's különösen nemzetünk' nyelvbeli viszontagságaira, némi fölvilágítására, vagy ha úgy tetszik megczáfolására is azon majd általánosan uralkodó véleménynek: melly a' középkor' századait a' legfeketébb ecsettel szokta rajzolni: azokat a' sötétség, 's vadság' bélyegével jegyezve; emlékezetöket szomorútnak mondva, 's többnyire azt állítva: miként az egész tudós világ a' hellen, 's latin holt nyelv' legsanyarúbb járma alatt nyögött olyannyira: hogy senki tudósnak nem tartaték, senki nagy hirt, 's nevet szerezni képes nem vala, ha csak az említett nyelveknek, mellyek a' kor' véleménye szerint az ismeretek, 's tudományok' terjesztési kizárólagos eszközeinek tekintettek, alapos ismeretével nem birt. Hogy Europa' nemzetei közt a' középkorban a' latin nyelv általánosan uralkodott, azt tagadni nem lehet, ha csak a' történet' bizonyítmányait megtagadni nem akarjuk; de ennek fő oka az volt: mert a' harczias

nemzetek, melyek a' római birodalmat diadalmas fegyverek által fölforgatták, 's elpusztíták, a' tudományokat, és iskolákat az elpuhulás' bizonyos, 's pedig vészes esz-közeinek tekintették, 's minden dicsőségöket, 's bátorságukat csupán a' fegyver' ügyes forгатásában helyezték. Némelly mélyebb belátású, 's bölcsebben ítélő fejdelmekről alapított, 's az egyház által mindég erélyesen sürgetett, 's ápolt tanodák csak a' papi jelöltektől látogattak; 's a' mit néhány tudós áthatva nemzeti nyelvének szeretetétől ugyan o' nyelven honosival közlött, az viszhangra annál kevesbé találhatott, miután a' lassu, és költséges leiratas azt csak igen kevesek' sajátjává tétethető; 's ennek ismét az lőn eredménye: hogy a' komolyabb tudományok után sóvárgók külföldön keresvén elvbarátokat, könnyebb egyesülés végett az egyház, 's tudományok' nyelvén, melyből összevegyülés által Europa' sok nyelve is támadt, űzték tudományos foglalatosságait. Azonban a' kereszténység' elmeébresztő, és szivnemesítő szelleme a' vadság, és szilajságot megszeliidítő; a' békesebb idők' ölen lassudan szorgalom, ipar, és kényelmesebb élet fejlődött ki; a' tudományok' szeretete, 's bece mindegyre nevelkedett; az egyetemek, academiák, 's egyéb tanító, 's nevelő intézetek fokónként szaporodtak, valamint a' tanulók' száma is gyarapodott, 's a' nemzeti nyelven is megszólalt szelidebb muzsák több figyelemre méltattak. Így Olaszthonban: Alghieri Dante, Petrarcha, és Bocaccio a' tizennegyedik században örök hirt, és nevet szereztek honi nyelven kidolgozott munkáik által; Spanyolországban: de Vega, Calderon, Cervantes, Mendoza, Marianna 's a' t. írták,

valamint a' portugal Camoens is halhatatlan emlékü munkáikat. Franciaországban Joinville 9-ik Lajos' keresztet hadát a' tizenharmadik században francia nyelven adta ki; a' tizennegyedik században több költemények láttak világot nemzeti nyelven, 's első Ferencz alatt végre a' francia nyelv diplomaticai polczra emelkedett; a' római remek munkák szeretete, melylyel általában vicseltettek a' nemzet' jelesebb férfiai a' latin literatura iránt, megosztotta ugyan, de végkép' még sem vonhatta el a' tudósok' figyelmét a' honi terményektől; 's a' reformatióból támadt vitályok, 's hadak csak késleltették, de egészen meg nem akadályoztathatták Angliában, 's Németthonban a' nemzeti nyelv' fölvirágzását; egyébiránt ott „Chacer“, itt a' „Niebelungen“ 's a' t. megjelenése már századokkal előbb hirdette a' nemzetiség' földerülő hajnalát; sőt Scandinavia, és Island' zordon éghajlata alatt is a' nemzetiség már régen fejlődésnek indult: ámbár az iskolák, törvény, 's kormánysszékek mindegyre latinul hangoztak, hódolva a' szokásnak, 's az előbbi századokban alakított tudós köztársasághoz kelletén is túl híven ragaszkodva; minnek még tán az okát is adhatjuk: hogy az észaristocratia a' születési mellett leginkább így remélett fölemelkedetni, és szilárdon főállhatni.

Honunkban a' nemzetiség' szilárdulásának hatalmas akadálya volt a' sok idegen, kiket a' pusztán álló vidékek' népesítésére, a' bányászat' szorgalmas üzésére, a' mesterségek' gyakorlása, 's előmozdítására, 's az ország' határainak harcziás megvédésére királyaink nagy tömegekben hívtak meg, 's a' nekik valóban pazar kézzel

nyújtott szabadalmak mind ingerül, mind eszközül szolgáltak: hogy a' nemzeti testtel egybeforrni, és egyesülni ne akarnának, 's ne is tudnának. Minthogy mindazonált a' királyi udvar, a' megyei, 's országos gyűlésekben, 's az igazság' kiszolgáltatásánál kizárólag csak a' magyar nyelv használtatott: a' honi irodalomnak az egyház' tanításában, a' szentírás' háromszoros fordításában, többféle énekgyűjteményekben Nyirkalló' törvénytudást érdeklő munkálataiban még a' vegyes királyok' szaka alatt részént nyomai, részént maradványai megvannak. Későbbben királyaink' künlakásán kívül, egyfelől a' reformatio által támasztott, és táplált viták, 's hadak, másfelől a' protestansoknak azon féltékenysége, melly vállalása' tisztaságát biztosítva nem hitte: ha csak papjait, és tanítóit külföldről nem hívná meg: a' nemzeti irodalom' fejlődésétől kétségkívül sok crőt elvontak, és a' számos idegen hadvezér, és a' meghonosodott idegenek' nagy száma vagy szükségessé tette, vagy önkényelmeért kivivta, hogy 1572. 4. és 1574. 16. t. cz. a' király kéretnék meg ítélő bíróságot másokra nem ruházni, mint a' kik a' latin nyelvben elég jártossággal bírnának. Nélkülözhetővé válván ekkép' a' magyar nyelv a' hivatalokra vágyakodóknál, ámbár a' tizenhetedik században több tudós munkák jelentek is meg, és például: P á z m á n, C s e r e y, B e r e c z k y 's a' t. magyarságuk, és komoly tartalmú munkáik által magokat kitüntették: mindazonált főkép' a' tizennyolczadik század' három első negyedében a' magasabb rangú családoknál, a vármegyék, 's városok' tanácskozó termeikben mindinkább hanyatlott a' nemzeti nyelv, daczára az 1741iki 16. t. czikknak,

melly a' kanonokságra emelendőben is okvetlenül meg-
 kívánja a' magyar nyelv' tudását. Következtek mint tud-
 juk azután II. József' váratlan rendelményei, mellyek,
 midőn nemzetünk mármár a' nemzetiségét egészen el-
 nyelendő örvény' szélén állana, fölbreszték valahára a'
 nemzetet mámorából, és hazánk' tudósait a' hosszú,
 könnyen vészthozó álomból, mellynek következtében a'
 hon' árva, és igen sokáig számkivetett leányát t. i. az
 édes nemzeti nyelvet régi jogaiba visszaállítani, minden
 lehető mód, és eszközzel mivelní kezdék, 's gyengéden
 ápolni, milly buzgalom, lelkesedés, és sikerrel? mutat-
 ják az 1780 — 1820ig kiadott, 's megjelent munkák.
 Boldogabb csillaga édes honi nyelvünknek tulajdonlag
 a' folyó század' harmadik, és még jobban negyedik év-
 tizedében tünt föl, mellyben honunk' tudósai egész test,
 's lélekkel mivélék, képezék, gyarapíták, és szépíték
 nyelvünket, 's van okunk, hogy legbensőbb szivből
 örüljünk a' tudományok, 's művészetekbeni gyors, 's
 majd óriási haladásunknak; van okunk derültebb sze-
 mekkel egy boldogabb jövőendőnek elébe néznünk, midőn
 eddigi fáradalmaink, 's igyekezeteinket a' legszebb siker,
 a' legédesebb gyümölcsök koronázzák; van okunk sziv-
 gerjedezve örvendenünk, midőn nyelvünk' egykori leg-
 ádázabb ellenségei, 's irigyeiből, leghőbb pártolók, és
 védőket látunk korunkban válni; 's hogy nyelvünk'
 mivelési tekintetében igen sokkal tartozunk az 1830tól
 önálló magyar academiának, senki tagadni nem fogja,
 ki eddigi munkálódásairól — tekintetbe véve kivált alap-
 tőkijének parányiságát — pártatlan, és részrehajlatlan
 ítéletet hoz. Megengedi majd az ég' ura, hogy a' még

itt ott mutatkozó, 's a' nyelv' gyorsabb mivelődési emelkedését gátló akadályok, egyesített erővel leküzdeszenek, 's elmozdítottassanak, és ekkor fog bekövetkezni tulajdonlag ama' korszak, melly nemzetünknek mind tudományilag, mind művészileg a' nagy, 's dicső' nevét, mellyet olly sokan szeretnek hangos torokkal kürtölni, megszerezhetendi!

Ez okért minden lelkesebb honfinak, ki hazáját, és nemzetét tiszta szeretettel öleli, de kivált annak, ki nevel, és tanít, vagy egykor nevelni, 's tanítani fog, legszentebb kötelességében áll; igyekezetait oda irányozni, hogy az édes honi nyelvet, e' nemzeti legdrágább kincsét, melly egyszersmind fő föltétele minden másrendű miveltségnek, a' lehető legnagyobb lelkesedés, buzgalom, 's iparral tanulja, nyelvtanilag alaposan ismerje, 's tudja, fáradhatlan törekvéssel előmozdítsa, terjeszsze, mivelje, szépítse, és gondjaira bizott, vagy egykor bizandó nevelendőkeit is szinte példájával e' nemzeti kincs' legtisztább szeretetére, lankadhatlanabb megtanulására, 's terjesztésére buzdítsa, és lelkesítse.

16. §.

Miveltebb élő u. m. német, franczia, angol, és olasz nyelv' tudása.

A' honi nyelven kívül első helyen áll a' miveltebb élőnyelvek közt a' német nyelv, mellyet a' jövőendő nevelő, 's tanítónak nem csak azért ajánljuk, minthogy e' nyelv hazánkban mintegy honias, — hiszen kiki tudja, hogy nemzetünk' nagy része még német nyelven beszél —, hanem 's főleg azért: mert leghathatósabb esz-

köz tudományos, 's művészi ismereteink' gyarapítására; ugyanis meg kell vallanunk őszintén, hogy német szomszédaink a' tudományok' 's művészetek' bármely neme' 's ágában magasabb műveltségi pontot értenek el, mint mi; kik örvendhetünk, ha ötven év után ama' fénypon-
ton leendhetünk, mellyen jelenleg a' németek állanak; 's ki e' nemzet' literaturai bő kincsét hasznára kívánja for-
dítani, szükséges, hogy nyelvében alaposan jártos le-
gyen. — A' német nyelv után nagy haszonnal a' fran-
cziát, és angolt fogja a' nevelő, 's tanító tanul-
hatni, ha foglalatosságai, ideje, 's körülményei engeden-
dik; részént mert e' két nyelv még korunkban is tár-
salgási nyelve főbbjeinknek, részént mert e' nemzetek'
jelesebb íróinak költészi, és szónoki munkáiban nagy
kincs rejtezik, melylyel ki élni akar, nyelvöket értse, 's
tanulja, szükséges. Végre ajánljuk a' nevelőnek még az
olasz, és tót nyelvet is; amazt: mert rokonságánál
fogva a' latin nyelvvel könnyen megtanulható, és jeles
költészeinek iratai megérdemlik az olvasó' figyelmét;
emezt — habár tudós munkákkal nem igen bővelkedik
is —, mert alkalmat nyújt számtalan nemzetekkel gon-
dolataink, 's érzelmeinket közölhetni. — Egyébként
értetődik, hogy az elősorozott nyelveknek megtanulá-
sában csak fokonként haladhatni sikeresen, 's ki az ajánlt
rendet megfordítaná, vagy a' fölhozott nyelveket egy-
szerre akarná megtanulni, alig szerezne alaposságot
egyikben is, 's könnyen úgy járna: hogy mindenikből
valamit, egészben semmit sem tudna, és miveltebb tár-
saságban ennek következtében gyakran nevetségessé
tenné magát.

17. §.

Könyvtár' szüksége.

Ha visszatekintünk az eddig fejtegetett elmébéli tulajdonokra, 's megfontoljuk: milly sok, és jeles tudomány, 's művészetben illik a' nevelő, 's tanítónak jártnak lenni, mintegy természetesen következik; hogy ő soha a' tanulástól meg nem szünhetik, akár olly szándékkal lép e' terhes pályára, hogy ezen holtig megmaradjon, akár olly elhatározással, mellynek következtében néhány évet a' nevelői, 's tanítói hivatalnak szentelve, azontúl más életállapotot válaszszon. Ugyanis az első esetben maga a' hivatal' fősége, ennek sokrendű kötelességei, 's terhei jogosan követelik a' nevelőtől, hogy a' korral együtt minden jó, és hasznosban haladjon, 's magamagát az említett tudományokban szorgalmasan gyakorolja, vagyis: napról napra önmagát tökélesítse, merített észrevételeit, és tapasztalatait folyton nevédekének üdvére fordítsa; a' másik esetben jövődő állapotja inti őt hathatósan, hogy az ahoz kívántató tulajdonokról meg ne feledkezzék azaz: első éveiben a' nevelői, 's tanítói hivatalra, ennek folytában pedig jövődő állapotjára készüljön el lélekismeretesen.

A' folyton tanulás, mellyet a' nevelői, 's tanítói hivatal igényel, elmellőzhetlenül szükségessé teszi a' könyvtárt, mintegy kincsét, mellyhez mindenkor bátran, és hasznosan lehessen nyúlui; e' könyvtárnak becse, 's belértéke távol sem a' könyvek' sokasága, vagy ezeknek külesinjában áll, — habár a' jó könyv mindenkor megérdemli a' tisztességes kötést — hanem a' foglalat'

tömöttsége, és jelességében; 's azért a' nevelő', 's tanító' könyvtára inkább kevés, de jeles, mint sok, 's hasznosan munkákból álljon. Itéletünk szerint a' nevelői könyvtárt leginkább a' következő munkák ékesítik: **1**, jobb nyelvtanok, és szótárok (Grammaticae, et Lexica) mellyeknek mindennapi hasznokat veszi, 's mind magán, mind nevendékein ezekből mindannyiszor segít, valányszor szavak és szabályok iránt nehézségek, és kétségek támadnak. **2**, a' latin, 's hellen literatura' remekebb művei, mellyeknek becsét föllebb láttuk, és szorgalmas olvasásukat olyannyira a' nevelő, 's tanítónak ajánlottuk. **3**, kézikönyvek, mellyekből a' nevelő ismereteinek alapjait meríté ifjúságában; vagy mellyeknek utmutatása szerint gyermekeit nevelni, és tanítani kívánja. **4**, a' honi literatura' legjelesebb terményei, 's különösen, mellyek a' 12 §ban fölhozott tudományokra vonatkoznak, vagy a' nevelés, és tanítás köréhez tartoznak. **5**, a' külföldi literatura' jelesebb, 's jobb munkái, 's ezek közt kiváltkép' a' nevelést, 's tanítást tárgyazó classicusabb művek. Végre **6**, ide tartozhatnak mindazon művek, 's munkák, mellyek a' főnérintett tudományokról írvák, 's a' nevelő', és tanító' elmebéli miveltségét hathatósan elősegítik. 'S ha a' tanító, 's nevelő csakugyan illy czélszerű könyvtárral, vagyis tudományos kincscsel birand, egyszersmind az eddig magyarázott elmebéli tulajdonokkal jeleskedendik, méltán várhatni, 's remélhetni tőle: hogy ő nevendékeinek bármelly nehézségei, és kérdéseire alapos feleleteket adand, 's társalgását, mellyet nevendékeinek mindenkor óhajtaniok, és keresniök kell, valamint

ékes, úgy tanulságos beszéd, 's szónoklattal kellemessé teendi.

B.

Erkölcsei tulajdonok.

18. §.

Előleges szó.

A' nevelő, 's tanítóról, ki elmebéli tulajdonaira képes a' nevelésre, kérdés támad, valljon erkölcsi sajátságaira nézve is alkalmas-e e' fönséges hivatalra? Ki a' nevelés' egyetemes czélját ismeri, melly abban áll, hogy a' nevendékből jámbor, 's istenfélő polgár neveltessék, alig fogja valaha a nevelő' erkölcsi sajátságaira vonatkozó kérdés' fontosságát kétségbe hozni, mellyről magok az erkölestelenebb szülők is meg vannak annyira győződve, hogy bár az erény' útján nem járnak is, megkivánják mindazonált gyermekeiknek nevelőjétől, hogy őket ez útra vezérelje, belőlök vallásos, 's erkölcsös egyéneket képezzen; 's minthogy lehetetlen annak bárkit is az erény' útjára vezetni, ki azon nem jár; vallásos, 's istenfélő embereket nevelnie annak, ki erkölestelen, 's vallástalan; első, 's általános erkölcsi tulajdona minden nevelő, 's tanítónak, hogy tiszta erkölcsiség, 's vallásiságtól legyen áthatva. E' tulajdonokra vonatkozólag igen jól veszi észre a' magyarországi 1806iki iskolai rendszer 171 §ban: „Hogy azok, kikre a' tanítók' (mi hozzá tehetjük még „és nevelők“) választása bízatk, folyton figyeljenek, és körültekintsenek, hogy senkit soha e' hivatalra ne ajánljanak, 's elő ne' mozdítsanak, kiről biztos remény nincs, hogy, egész élete' módjában olyan-

nak tanusítandja magát, millyennek az iskolájából egykor kiszabadulandó ifjút, midőn érettségre jutand a' kor, a' hon látni óhajtja.“ Quintilián szónoki leczkéinek II. könyv. 2 részében ügyesen adja ennek okát is mondván: „Hogy a' gyengébb lelkeket a' romlástól megőrizze a' tanító' jámborsága (erkölessége, szentsége), 's a' vadabbakat a' kicsapongásoktól komolysága visszariaszsa.“ — Ez erkölesi tulajdonokról általában szólva, nem csekély ajánlatára szolgál a' nevelőnek, ha fiatal korát dicséretesen tölté el; ha reábizott kötelességeit mindenkor híven teljesíté; ha tisztességes nevelésben részesült; ha mások' oktatásában magát még ifjúságában gyakorlá; mert így némi ügyességet szerezhete, melly munkáit könnyíti, szóval: ha valódi példánya volt a' vallásiság, 's erkölességnek; mivel egyik 's legfontosabb kötelessége minden nevelőnek, hogy korán csepegtesse az ifjúság' fogékony szívébe az isteniránti fiúi tisztelet, hódolat, 's ajtatosságot, a' felebaráti szeretetet, az örök életről gondoskodást, 's mindazon eszközök hű gyakorlatát, és használatát, mellyek a' boldogság' elnyerésére vezérlelnek, például: a' szentségek' tiszteletbetartását, és többszeri használatát; mit azonban csak úgy fog eszközölhetni, ha a' nevelő maga a' jámborság' erényével birva, 's az Isten, 's emberekiránti tiszta szeretettől lángolva, a' vallás kötelességeinek leghűbb teljesítője leend, 's ekkép tanítását mindenkor, 's mindenütt önpéldájával bizonyítandja be. — Mit használhat az egyedüli tanítás, ha csupán ismereteket szerez, mellyeknek a' cselekvények gyakran ellenmondanak? 's nem lehet-e csak az ismeretekben, de nem egyszersmind a' jó, és

szép cselekvényekben is tündöklő emberekről sokszor elmondani azt, mit egy öreg spártai az athenabeliekről Cicerónál (az öregségről írt 18ik részben) mondott: „Jól tudják, mik igazak 's jók, de cselekedni azokat nem akarják.“ Ki tehát tanítványait az erény' utjára kívánja sikeresen vezetni, szükséges, hogy ez üdvös utat nem annyira szavakkal, mellyek sokszor foganat 's credmény nélkül hangzanak el, mint inkább cselekvényekkel mutassa meg, azaz : járjon maga a' tanító, 's nevelő folyton az erény' utján, 's nevendékei őt bizonyosan követni fogják. Legyen a' tanító, s' nevelőnek, kit a' gondviselés e' rögös, de édes gyümölcsökkel kecsegtető pályára hívott meg, 's mellyet csak szent borzalommal lehet elvállalni, 's megkezdeni, minden erény egyiránt tulajdona; ékesítsék őt általában: a' jó, 's hajlékony sziv, a' gyermekekíránti atyai szeretet, folytonos, és dieséretes ösztön a' vidám munkásságra, szende, és nyájas kedélyzet; különös, és elmellőzhetlen tulajdonai közt pedig álljanak: a' vallásiság, és erkölcsiség, hivataliránti szeretet, és hűség, szelidség, béketűrés, és lélekvidámság, szerénység, állhatatosság, szilárdság, eszély, 's a' tanítványok' bizodalmát, és szeretetét eszközöző módoknak ügyes használata. Ezen erkölcsi tulajdonokról illik már most egyenként is értekeznünk.

19. §.

Vallásiság és erkölcsiség.

A' nevelő, és tanító erkölcsi tulajdonai közt első helyen áll a' vallásiság, és erkölcsiség. A'

köztársaság' boldogságának alapja lévén a' vallás, nincs kétség: hogy a' tanító' bármely erkölcsi tulajdonainak is csak a' vallásosság, és erkölcsiség lehet amaz alapja, 's gyámoszlopa, melly nélkül a' legjelesebb, értelmi, és külső' sajátságok' becsének csökkennie, sőt egyéb erkölcsi tulajdonoknak is, mint ingadozó alapra épülteknek szükségkép' halomra omlaniok kell. A' vallástalan ember igenis erkölcsrontó, de nem nevelő, 's tanító is lehet; és jaj! azon községnek, jaj! azon ártatlanoknak, kiknek tanítója vallástalan ember, mert ott korán, és gyorsan emelkednek a' bűn, 's véték' veszélyes csirái, mellyek az erény' utolsó szikráit is csakhamar eloltják, és a' népet boldogtalanná teszik. Alig van erény, melly a' nevelő, 's tanító' hivatása' fönségének fontosságát annyira neveli, és emeli, mint hő tisztelete, szeretete, és buzgó gyakorlata a' vallásnak, azaz: a' tiszta vallásosság, és erkölcsiség. Soha sem elegendő, hogy a' tanító csak kerülje a' rosszat, 's illetlen, netán ártatlan kisdedeinek botránykozásra nyújtson alkalmat: hanem legnagyobb szorgalommal iparkodnia kell minden legkisebb miveleteiben is a' vallásos, és jámbor férfiú' legilletelmesebb erényeit kifejezni: hogy így saját szép példája által vonja, vezesse a' jóra, 's ebben megis erősítse őket. A' puszta szavak ritkán buzdítanak, de igen a' tettek, 's különösen a' tiszta vallásosság, és szívbeli jámborság bir igazi vonzerővel a' kisdedekre nézve. — A' vallástól áthatott tanító semmi alkalmat el nem mulaszt akármely tárgyaknál erkölcsi ábrázolások, és vallási magyarázatokra eltérhetni, 's ilyenek által tanítványait az erkölcsiségben megerősíteni; 's hogy illy perezek,

és alkalmak számtalanok, úgy hiszem: elég megemlítenünk; mert folyvást kisdedei' körében létezve, fogja ő tudni az ész, értelem, emlékezet, 's egyéb lelki tehetségek' kimivelésére szolgáló alkalmakat, a' szív, 's akarat' kiképezése, 's nemesítésére is használni; 's valamint egyrészt kisdedei' kebelébe az erkölesség, vallásosság, rend, pontosság, az előjárokiranti engedelmesség, a' benső ájtatosság, 's isteni félelem' legszebb crényci-nek magvait korán fogja elhinteni: úgy más részről az iskolábani csendes elvonultságot, az igazságszeretetet, 's a' felbarátjaikiranti legszeretetteljesebb bánásmódot sem mulasztandja el folyton ajánlani, ugyanczt saját példájával mindennap tanusítva.

Ki tiszta vallásosság, és erkölességtől van áthatva, az bizonyára mindenkor szíven viselendi hivatalát, és törekedései oda leendnek irányozva: hogy azt egész kiterjedésében, tehát legkisebb részeit is minél hivebben, 's lélekismeretesebben teljesítse. — Mindnyáján, kik ez élet' rögzös, 's tövises pályáján vándorlunk, egy mindenható, leghatalmasabb, de egyszersmind legigazságosabb lény' főügyelete alatt munkálódunk azaz: Isten' gondviselése alatt állunk, ki egykor ez élet' lefolyta után valamint bíránk, úgy jutalmazónk is leend: de e' hatalmas mindeneket legbölcsebben elintéző gondviselőnek tetszését, csak a' híven, 's fáradhatlan buzgalommal munkáló nyerheti el; valamint egyedül a' jámbor, és hű szolga részesülendhet egykor ura' szellemi élvezeteiből. Csak a' romlott világ, 's a' világnak elvetemedett fia, a' sötétségben tévelygő, a' világosság' lélekébresztő sugaraitól irtódzó bódulhat el annyira a' könnyelműség',

's ábrándozás' perezeiben, hogy megfelelkezve Isten-
 éről, 's önmagáról hivatalának kötelességeit a' világ'
 mulékony kéjei után tegye; a' vallásos, 's erkölcsös
 ember lehetetlen: hogy egykedvű, 's közönyös legyen
 kötelességei' teljesítése iránt, 's érzéketlenül vegye:
 valljon tetteiért méltó-e, vagy méltatlan Isten' kegyébe
 részesülni. Ritka eset: hogy valaki vallásiság, 's erköl-
 csiség nélkül, csupán mellékes tekintetknél fogva pél-
 dául: önbecsületért, nyerendő jutalom, 's méltóság, jó
 hir, 's név' föntartásaért teljesítse híven kötelességét, de
 ha ez megtörténhetnék is, méltán kérdezhetnők: valljon
 az illy változó alapokra épült hivatali buzgalom lehet-e
 tartós, 's állhatatos? 's valljon képes-e olly áldott kö-
 vetkezményeket létre hozni, olly üdvözítő gyümölcsöket
 érlelni, millyeneket csak a' tiszta vallásiság, 's erkölcsi-
 ségből fakadott meggyőződés teremhet? Mi ezt hinni, 's
 reményleni nem merjük, miután a' tapasztalás ellenkezőt
 bizonyít; 's azért ha valaha a' tanító, 's nevelő vallás-
 talan, 's erkölestelen: úgy őt leginkább az evangéliomi
 bérenczhez hasonlíthatnók, ki látva az ellenséget fűt,
 hivatalának teljesítését oda hagyva. (János. X. r. 12—13
 V.) Nincs olly csapás, nehézség, és akadály; nincs olly
 bonyolódott ügy, mellyben bárkit is, de kiváltkép' a'
 tanítót, nevelőt a' vallás meg ne vigasztalná; ugyanis
 ez buzdítja őt nemes tettekre, írt nyújt és vigasztalást
 az inség, és sanyarúság' pillanataiban; erőt ad: hogy
 szenvedéseiben el ne csüggedjen, 's keresztényileg tűrni
 tudjon; ártatlan, és szabad örömeit édesbíti, 's ez tartja
 fön a' súlyegyent a' forgandó szerencse' kedvező, 's
 kedvezőtlen játékaiban; végre a' vallás, és tiszta val-

lásíság tanítja őt úgy élni : hogy emberi rendeltetésére, t. i. egy jövőendő végnélküli élet' üdvének elnyerhetésére magát érdemesítse.

A' valódi vallásíság tiszteletet, alázatosságot, és engedelmességet parancsolva a' mindenható Isten íránt, mutatja egyedül láthatlan tanúját, 's egyszersmind legigazságosabb bíróját is a' tanító, 's nevelő' minden tetteinek, s' ha ő e' láthatlan tanút mindenkor gondolatjai, érzelmei, hajlandóságai, 's cselekvényeinek mértékeül veszi, csupán őt tartva folyton szemei előtt; továbbá, ha szent félelemmel viseltetik az Isten, mint jövőendő bírása íránt, jól tudja, miként mindenekről legszorosabb számot kell egykor adnia; 's ha olly állapotba helyezendi magát, hogy csendes, 's a' világ zivataraitól elvont óráiban nyugodt lélekismerettel birhasson, lehetetlen : hogy mindezek őt hatalmasan ne intsék, 's gerjeszszék arra : miként folyton csak hivatalának éljen, ennek szentelve idejét, erejét, és tehetségeit; lehetetlen, hogy fönséges tisztét minden örömök, kójek, 's élvezetek' váltó-zékonyságainak elé ne tegye, és csak a' fön említettek erősíthetik meg őt leginkább a' szent hitben, és kecsgethetik azon édes reménynyel, hogy fáradalmai méltó jutalom nélkül nem maradandnak. Végre miután a' vallás' csalhatatlan, 's egyedüli vigasztalást szerző igazságai iskoláink' egyik legfontosabb tanulmányát képezik, 's minden tanító hivatalánál fogva köteles kisdedeit minél hamarább a' boldogító vallás' tárgyai' tiszta ismeretébe bevezetni, szükséges : hogy valamint egy részről alapos ismeretével birjon a' vallásnak : úgy más részről nevendékeinek vallásísága, 's erkölesiségével eleven példát

mulasson, saját személyében mutatva a' tükröt, melybe nézhessenek, 's tántoríthatlanul járva az ösvényen, melyen őt tanítványai is biztosan követhessék.

20. §.

Hivataliránti szeretet, és hűség.

Az erkölcsi tulajdonok közt második helyen a' hivatal iránti szeretet, és hűség áll. Valamint a' tiszta vallásiség, 's erkölcsiség főalapja, 's legerősebb gyámoszlópa a' tanító, 's nevelő' egyéb sajátságainak: úgy a' hivatal iránti szeretet, és hűség, mintegy szükséges kifolyása, 's következménye a' vallásiságnak, 's a' nevelői erkölcsi sajátságok' másodalapjának mondható: miután tiszta vallásiség, és erkölcsiség nélkül lehetetlen bárkinek is valódi szeretni hivatalát, és azt híven teljesítenie is.

Hivatalának élni annyit teszen, mint minden idejét, és tehetségeit annak szentelni; szeretni pedig hivatalát annyit, mint erősen, 's legbensőbbben meggyőződve annak méltóságáról, és céljának fönségéről, tisztelemek legesekélyebb részeit is lélekismeretesen teljesíteni, 's nevendékeinek testi, lelki, és szellemi boldogságát lankadhatlan szorgalommal előmozdítani. — A' tanító munkás hatása által válik a' gyermekből ember; az ő jótékony befolyásával fejledznek fokenként a' természet' rendje szerint a' kisedben elrejtett legszebb ajándékai az Istennek; 's általa, mint leghűbb vezére által jut a' gyermek saját erei, 's tehetségeinek ismeretébe, és azon öntudatra: hogy jeles tehetségeit, és ereit mind maga, mind mások' haszna, 's boldogítására sike-

resen fordíthatja; egyszóval: a' tanító, 's nevelő' munkássága, és szünetnélküli fölvi gyázata által nem csak ép, egészségesnek, de értelmes, jó, jámbor, és vallásosnak is képződik a' gyermek; 's miután az ember saját tökéletesítését, 's miveltetését majd a' végtelenig képes folytatni: a' tanítónak legalább oda kell irányoznia igyekezeit, 's tanítása által: hogy kisdede egykoron megnőtt, szabad, 's független állapotjában öntökélesítését mind a' hasznos tudományokban, mind az erényben, 's ennek szorgalmas gyakorlataival jó sikerrel előmozdíthassa, és folytathassa. — Milly kimondhatlanul nagy különbség van egy neveletlen, durva, miveletlen, 's egy mivelt, helyesen nevelt ember közt? Milly boldogtalan az első, ki messze az ébresztő világosság' sugaraitól, csak a rút sötétség' vad örömeit, 's elkábító kéjeit öleli, magát, embertársait, a' világot, 's a' mindenek' hatalmas alkotóját, az Istent is alig ismerve? Ellenben milly szerencsés, 's boldog a' másik, ki a' jótékony világosság' biztos ösvényén haladván magát isteni adományaival együtt ismeri, 's emberi méltóságának öntudatában embertársait becsüli, a' világ' hatalmas urát pedig legháladosabb szívvél imádja, 's neki a' legnagyobb ájtatosságban fiúi tisztelettel hódol? Nincs kétség! hogy gyakran csupán csak a' tanító, és nevelő' szakadatlan igyekezetétől, 's hivataliránti hűségétől függ, hogy némely helységek, 's községek századokon át értelmes, jámbor, vallásos, erkölcsös, 's így szerencsés polgárokkal is dicselkedhetnek. Valóban a' szorgalmas, és fáradhatlanul munkáló tanítót egész emberi ivadékok' jótékony alapítójának mondhatni! Azonban kétségtelen az is, hogy csak azon nevelő, 's tanító

kecssegetheti magát az izlelhetőség egykor érlelt édes gyümölcsökkel, ki hivatalának tiszta szeretetétől lán-golva, örökön tisztének magas czélját, és méltóságát szeme előtt tartja, és mélyen zárja azt szívének rejte-kébe; csak az küzdhet meg sikeresen a' nevelés, 's ta-nítás' mezején bokrosan előforduló számtalan akadályok, és nehézségekkel, kit főleg ama' fönséges eszme lelke-sít, és buzdít, hogy ő a' kezére bizott kisdedből erköl-csös, és hasznos polgárt idomítand.

A' hivataliránti szeretettel elválaszthatlan kapcso-latban áll a' hivatalbeli hűség, vagyis ama' nemes buzgalom, melylyel a' nevelő, 's tanító terjedel-mes hivatalának legparányibb részeit is hiven, 's lélek-ismeretesen teljesíti, és gyermekeinek mind testi, mind lelki, és szellemi javát, 's boldogságát minden mód, 's eszközzel elősegíteni, és szilárdítani iparkodik. De mint-hogy méltán tarthatni, 's félhetni: hogy netán e' buzga-lom, ha határon túllép, hamar lankadjon, 's ennek kö-vetkeztében a' nevelő kedvétől fosztassék meg, szük-séges; hogy hivatalkezdetben okos mérséklet korlátozza azt; különben megtörténhetnék, hogy a' nevelő túlfeszít-tett lelkesedésében, 's eszélytelen buzgalmában időnek előtte kívánva az érett gyümölcsöket szedni, 's ezt nem tehetve, fáradozásainak remélt sikerétől clessék, 's hi-vatala iránt meghidegüljön. A' hivatalát igazán szerető tanító, 's nevelő jól tudja azt: miként majd kizárólagó-san természeti ösztönöktől vezérlett lényekkel van dolga a' nevelés' első éveiben, kiket hű, jámbor, 's hasznos polgárokká idomítani, 's tökélesíteni, s' kikre a' neve-lés' általános szabályait eszélyesen és czélszerűleg alkál-

mazni, vajmi nehéz földadat; 's mellynek nem annyira ideiglenes, 's túlfeszített, mint inkább állandó, tartós, és mérsékelt buzgalommal lehet megfelelni.

A' hivataliránti hűség, és szeretet mint bizonyítja a' tapasztalás olly tulajdonok az erkölcsiek közt, mellyek sok más sajátságokat pótolnak: midőn ellenben ezeknek hiánya miatt gyakran a' különben legjelesebb férfiak is, a' nevelés, 's tanításban igen kevésre haladnak. Azért fő gondja legyen minden nevelő, 's tanítónak, hivatalát hő szeretettel ölelni, és azt leghivebben teljesíteni annyival is inkább: miután e' kettő olly szoros viszonyban áll, hogy egyik a' másik nélkül el nem lehet. Ugyanis ki hivatalát igazán szereti, teljesíti azt hiven; 's viszont, ki tisztének minden kötelességeit hiven viszi véghez jele: hogy valóban szereti is azt; és azért kiviláglik, nevédekeinek milly csekély sikere, 's előmenetelével nevelnek, 's tanítanak mindazon egyének, kiket nem a' tiszta vallásiség, tisztók' méltósága, rendeltetésök, 's kitűzött czéljuk' fönsége, 's egy boldogabb élet' jövődjő jutalma indít kötelességük' teljesítésére: hanem némelly változó körülmények, és viszonyok például: szülői háladatosság, pénzbeli jutalom, mások' hideg példája 's a' t. mig ezek kecsegtetik őket, addig legalább látszólag hivatalukat is szeretik, de mihelyt a' főnemlített körülmények, és viszonyok változnak, azonnal lankadni kezd a' buzgalom, 's eltűnik a' hivataliránti szeretet és hűség is.

21. §.

Szelidség, béketűrös, és lélekvidámság.

Ki valaha nevelt, és tanított, vagy legalább a' nevelés, 's tanítás körül figyelmesebben vizsgálódott, annak

őszintén meg kell vallania, hogy e' kettős hivatal számtalan terhek, 's kellemetlenségekkel van párosítva. A' fiatal nevelő, 's tanítónak, ki e' pillanatban szánja el szilárd lélekkel magát e' göcsörtös pályára, számtalan akadályokkal megküzdnie, elkerülhetetlen nehézségekkel megvívnia, 's különféle terhekkal kell szembeszállania és pedig úgy, hogy sem önegészségét, sem kisdedeinek erkölcsi ártatlanságát ne veszélyeztesse. A' gyermekből, kinél gyakran az első, vagyis szülői nevelés elmulasztatek, 's kiben a' testi erőkön — jobban mondva az állatliságon, — kívül hasztalan keresünk egyebet, embert 's pedig jámbor, értelmes, és a' közjó' előmozdítására legnagyobb készséggel törekvő embert képezni, nagy munka, 's vas állhatatosságot kíván; 's hogy a' tanító e' terh alatt ne roskadjon, egyedül a' szelidség', 's békétűrés' erényeiben lelheti föl leghathatósabb gyámolóit, 's élesztőit, mellyek végső csüggedéseiben is fölemelendik őt. — A' tanító, 's nevelőnek nemes törekvései, 's iparainak daczára gyakran észrevennie kell: miként nevendékei a' tudomány, 's erkölcsiségben csekély előmenetelt tesznek, vagy legalább is nem olyant, millyent fáradtsági után méltán reménylenie szabad volna; máskor tanítványainak ledér könnyelműségét; vagy a' tanító' igyekezeteit elismerni nem akaró szülők' háladatlanságát kénytetik tapasztalni 's tb. eff. mindezek ellen legsikeresebb óv, 's gyógyszer a' szelidség', 's békétűrés' erénye. Különösen a' szelidség azért szükséges a' tanító, 's nevelőnek, mert: mérsékli haragját, mellyre igen sok eset, például: gyermeki engedetlenség, makaesség, törvényszegés, csintalanság, megfontolatlan, néha

szántszándékos gonosztett ingerelheti őt; mérsékli a' természeteki ösztönök kitöréseit; visszatartja a' gyűlölt komorságtól, melytől tapasztalatként jobban rettegnek a' kisdedek, mint a legszigorubb fenytéktől; segedelmet nyújt az idősbe' féktelen indulatjainak megzabolázására; erősíti a' személyes megbántások, s' olly sérelmek ellen, melyeknek alapja többnyire a' gyermekek könnyelműségében rejtezik; 's leghathatósabb védezközz, 's támaszul szolgál, hogy el ne csüggedjen, 's hivatala' kötelességeinek teljesítéséhez kedve ne lankadjon, midőn sokrendű fáradsalmait, 's tanítói jótéteményeit a' szülők' nem ritka hálátlanságával látja, 's tapasztalja jutalmaztatni.

A' béketűrés: inti a' nevelőt, 's tanítót fönséges hivatala' kötelességeinek leglélekismeretesebb teljesítésére, tanítja tünni az unalmat, 's kedvetlenséget, melyet ugyanazonegy tudományos anyag' többszeri ismétlése természetesen maga után von, habár e' nélkül lehetetlen az ismeretek' tartósságát, 's állandóságát kieszközölni; lelkesíti, 's buzdítja, hogy tanítványai' erci, 's tehetségeiben bizva, iskolai munkái, 's lankadhatlan szorgalmának gyümölcseit megérni nyugton várja; korlátokat szab, melyeken túl igaztalan panaszszáival ne lépjen; mértéket ajánl, melyet kisdedei' könnyelmű tetteik' feddése, 's kiváltkép' testi büntetésében, melyre korunkban is még olly sokan hajlandók a' tanítók, 's nevelők közül, szeme előtt tartson 's a' t. Boldog olly tanító, 's nevelő, kit a' kegyes gondviselő e' szép erényekkel fölékesített, mert fáradságai, 's iparainak legszebb gyümölcseit remélheti; azonban ha mindjárt mostohább

volt volna is valaki iránt a' természet, nem kell tüstént elcsüggednie, 's kétségbeesnie: vannak ugyanis eszközök, mellyekkel az érintett erőnyeket mindenki sajátjává teheti, ilyenek főleg: ha szenvedélyei, 's indulatai fölött szigorun örködik folyvást; ha a' gyermeki tévelygéseket lélektanilag (psychologice) vizsgálandja, 's magát mintegy áttéve kisdedeinek helyzetébe elgondolandja, hogy szelidség, 's békétüréssel hamarabb, 's biztosabban érend czélt, mint ha szenvedélyeinek hevében, 's különösen haragjának emésztő tüzeiben zsarnokilag kegyetlenkedendik; ha megfontolandja, hogy nem érett emberekkel, hanem könnyelmű kisdedekkel van dolga, kikben férfiúi komolyságot keresni akarni valóban nevetséges; ha megfontolandja továbbá, hogy a' gyermekek' hibái, 's tévelygései nem annyira rossz szándék, 's gonoszságból, mint inkább velök született meggondolatlanság, elhamarkodás, 's könnyelműségből veszik eredetüket; mert hogy a' kisdedek' hibái többnyire a' megfontolatlanság', elmulasztott házi nevelés', könnyelműség', veszélyes társaság', vérmérséklet', rossz szokás', és példa' szüleményei, kétségbe hozni alig fogja valaki. Ezeket megfontolva, mint okos orvos a' szelidség', 's békétüérés' erőnyeivel iparkodandik kisdedeinek hibáit helyrehozni, javítani, 's velök úgy bánni, miként illy kisded lényekkel bánni illik; és soha haragjának veszélyesebb kitörttében boszúálló lélekkel testi büntetésre, vagy más nemtelenebb, és szomorubb eredményekre a' haragnak nem fogja magát a' tanító elhatározni.

A' most fejtegetett erkölcsi tulajdonokkal kapcsolatban áll a' lélek vidámság, (hilaritas animi) melly

által a' nevelő, 's tanító mindenkor egyenlő, 's álhatalos kültekintet, 's bellelki helyzettel jelenik meg tanítványai előtt, mit ezek legtöbbre szoktak becsülni. A' tanítónak lélekvidámsága a' kisdedeket természeti, 's örömteljes vidorságukban tartja fön a' nélkül, hogy az illedelem', és szerénység' korlátain túl lépjenek; neveli bizodalmu-
kat tanítójuk iránt, kinek társaságát keresve keresik olyannyira, hogy semmit előtte el nem titkolnak, minden cselekvényeikben, sőt gyermeki játékaikban is tanácsát, javaslatát kikérik; 's így a' tanítói, és nevelői tekintet távol sem veszt, hanem inkább tetemesen emelkedik. Azonban örködjék az elevenebb, 's vitorabb vérmérsék-
letű nevelő folyton maga fölött, és vigyázzon, ne tán lélekvidámságát igenis tág értelemben véve, az illede-
lem' határain túl ereszsze, 's mintegy megfélelkezve a' szerénység' erényéről gúnyos tréfákkal, sértő elnevezé-
sekkel, 's aljas kifejezésekkel illesse nevendégeit; így te-
kintete hanyatlani, nevendégeinek pedig irántai szeretete,
és bizodalma csökkenni, 's veszni fogna.

22. §.

Szerénység.

Az erkölcsi tulajdonok közt méltó helyet foglal a' szerénység (discretio, modestia) is, — gyámosz-
lopa az eddig mondottaknak, — melly valamint minden embert, úgy a' nevelőt, 's tanítót különösen ékesíti. So-
kan megfélelkezve e' szép erényről, csekély tudomá-
nyuk, 's ismeretektől fölfuvalkodottságukban büszkén
utasítják vissza az értelmesebbek' üdvös tanácsait; má-
sok tökélyeiknek ál, és hiú eszméjétől elámitva, 's esa-

latva, módfölött keresik és óhajtják önbecsületüket; 's ha valaki tőlök a' képzelt tiszteletet megtagadja, nines vége a' sok panasznak. Ezekben hiányzik a' szerénység' erénye. A' szerénység' pedig nem csupán abban áll, hogy a' nevelő, 's tanító önmagáról, külső, 's, belső, erkölcsi, 's elméleti tehetségeiről szerényen (korlátoltan) gondolkodják, hanem, hogy nevendékeivel folyton a' legjobb 's nemesebb módon bánják, magát azoknak természete, viszonyai, 's körülményeihez alkalmazólag, 's azon közép uton járva, melly szerént kisdedei megítélése, 's fenytetésében sem módfölött szigorú, 's kemény, sem lágy 's igen engedelkeny. E' tulajdon sokszor hiányzik az ujoncز nevelő, 's tanítókból, habár különben jeles elméleti sajátosságokkal bírnak is; 's a' szerénység' hiánya közönségesen forrása ama' főnhéjazó véleménynek, mintha az egyedüli alkalmazás által a' nehéz, 's hosszú tapasztalást követelő tanítói hivatalra, olly rendkívüli ügyesség, és gyakoroltságra tettenek volna szert, hogy más okosabb, tapasztaltabb, 's értelmesebb férfiak' tanácsaira soha többé szorulniok ne kelljen. Innen származik a' hiú mutogatás, öndicsvágy, 's a' mások iránti tiszteletnek megtagadása is, kiket már maga a' méltóság, a' bő tapasztalás, tiszteletre gerjesztő özség, 's érdemteltjes pálya tisztelnünk, becsülnünk parancsol. 'S milly hamar gyűlöletessé teszi magát akarki előtt is olly ember, ki csak magáról, ön, de parányi tökélyeiről szeret kevélyen, 's dicsekedve beszélni, önérdemeit szüntelen magasztalni, millyenek ninesenek, vagy tán említést sem érdemlenek? A' valódilag szerény ember soha nem azt veti a' latba, mit tanult volt lefolyt élete' napjai alatt,

nem gondolkodik önérdemeiről, 's jogairól: hanem inkább arról elmélkedik szüntelen, milly számtalan eszköz létezik még öntökélesítésére; mikép teljesítheti hivatalának legkisebb részeit hivebben, 's mint mozdítsa elő nevéndékeinek testi, lelki, és szellemi boldogságát észszerűbben? jól tudja ő, hogy az ismeretek' megmérhetlen tengeréből még csak parányit merített; hogy a' tisztelet 's jutalom nem keresve is eljövend; 's annakokáért valamint háladatos szívvél fogadja más józanul érző, 's gondolkodó férfiak' tanácsait: úgy serény készséggel igyekszik azokat saját, 's gyermekei' javára, 's tökéletesítésére fordítani; nevéndékeitől sem többet, sem kevesebbet nem kíván, mint mennyit erejük, tehetségök' állapota megenged, 's megbir, nem tűri hanyagságukat, 's kötelességeik' teljesítésébeni lankadságukat, de nem is engedékeny módfölött, melylyel tanítványai könnyen visszaélhetnének, szóval: a' szerény nevelő 's tanító példány, melyet a' kisdedek mindenkor, 's mindenütt követhetnek; ki helyzetével — csak tűrhető legyen ez, — megelégedvén, magáéinak kedves, a' közjónak pedig hasznos. — A' szerénység' erénye leginkább a' gyermekek' erkölcsi jellemének megalapítása, és szilárdítására okvetetlenül szükséges olyannyira: hogy nélkülü nem boldogulhat a' nevelő, 's tanító, mert a' gyermekek természetü ösztönüknél fogva igen hajlandók a' követésre, 's így mit tanítójukban látnak, hallanak, észrevesznek, 's tapasztalnak, azt azonnal követik is; 's ha például: a' nevelő büszke, hiú, öndicsvadászó sat' nem sokára a' tanítványokra is átfognak e' vétkek származni, melyek által az erkölcsi jellem' kiképezése szükségkép' gátoltatik.

23. §.

Állhatatosság, szilárdság.

Hogy az eddig fejtegetett erkölcsi tulajdonok vagy lágy engedékenységgel, vagy aljas önelvetésre el ne fajuljanak, szükséges még az állhatatosság, és szilárdság (constantia) erénye. Az állhatatosság, melyet másképp szilárd, és férfias jellemnek nevezhetünk, abban áll: hogy a nevelő, és tanító mindeneket józan megfontolás alá vegyen, és mit hosszú elmélkedés, szigorú bírálat, mély vizsgálat, és józan belátás után jónak, vagy rosznak, igaznak vagy hamisnak, teendőnek vagy elmellőzendőnek ítél és vélt, attól a legkisebb fuvalat által megmozdult nádszálként, el ne álljon; azon esetet kivéve: ha vagy tévelygésben volna, és alapokokkal az ellenkezőről, mint jobb és igazabbról meggyőződnek, vagy a törvényes előjáróság és fölsőbbség jogszerűleg őt mást tenni, és tartani parancsolná. A nevelő, és tanítóban csak az kárhóztos, és gáncsolható mindenkor, ha makacson és szenvedélyesen követi önkényét az illedelem szabályai, és mások becsülete, és tekintélyének sérelmével, nem pedig: ha azt mit hosszú megfontolás után teendőnek vélt, és határozott, habozás nélkül cselekszi is; szinte az elháríthatlan akadályok békességes türeése, és becsületének nevéndékeitől szerény követelése soha nem tulajdonítható vétékül a nevelőnek; ellenben aljas elvetése, melylyel csak öntekintélyét veszélyezteti, és a nevelés, tanítás után várható gyümölcsöket teszi kétségessé, méltán roszalható. Legbiztosabb azért itt is, valamint mindenütt az áldott közép úton járni, mely-

lyet a' nevelő könnyen föltalálанд: ha korán szoktatja magát t. i. bármely dolgok, tárgyak, 's ügyekben alapokok, 's elvekből indulni ki, és ezek szerint magát cselekvényekre határozni; ha indulatait, és szenvedélyeit mennyire hatalmában áll, mérséklendi; ha lélekéberségét, és csendjét iparkodandik folyvást megtartani; ha senkinek, kivéve rokonait, 's őszinte barátait, magát le nem kötelezend; 's végre ha olly esetekben, melyekben saját szilárd alapelveken nyugvó véleménye, 's érzelmetől, önbecsülete, 's tekintélye' kockáztatása nélkül el nem térhet, és állhat, a' legemberiebb, egyszersmind leggyengédebb eszközöket választandja ki, melyek által az ellenfél némileg engedékenység, 's egyetértésre gerjesztessék.

24. §.

E s z é l y.

Az erkölcsi tulajdonok között továbbá az eszély (prudentia) áll. Ez erény ollyannyira szükséges a' nevelőnek, hogy nélküle, bár az eddig magyarázott sajátosságokkal birjon is, legnemesebb igyekezeteinek alig látandja óhajtott sikereit, sőt ezer nehézségek, 's kellemtelenségekkel kellend küzdenie, a' kivivandó győzedeleni' reménye nélkül. Nem egyéb pedig az eszély, mint egyenes ügyesség, 's gyakoroltság a' kitűzött czélra a' legjobb eszközöket megválasztani, 's arra gondosan alkalmazni. A' bölcsesség' erényétől csak annyiban különbözik, hogy ez a' legjobb czélok' kigondolása, 's tűzésével foglalkodik, midőn az eszély az eszközök körül forog. — Hogy e' szép, 's annyira szükséges erénynek

annál nagyobb hatása legyen a' nevelő, 's tanítóban bizonyos szabályokat fölhoznunk nem leend fölösleges u. m. :

1-ör A' nevelő hivatásának kettős czélját állandóan szeme előtt tartsa, 's annak elérésére ne csak a' legalkalmasabb, hanem a' legtisztességesebb eszközöket is megválaszsa; 's valamint az eszközök' alkalmazásában, úgy az akadályok elhárításában legyen ugyan gondos, 's ovatos, de ne szerfölött féltékeny, mert miként a' meggondolatlanság 's hamarkodás, úgy a' hosszú tűnődés, és habozás szinte vétékül tulajdonítható a' nevelő, 's tanítónak.

2-or Iparkodjék nevendékei' bizodalmát és szeretetét megnyerni; ezen eszközökről mi ugyan a' következő §-ban fogunk bővebben szólni, itt azonban legyen elég röviden megjegyezni, hogy a' nevelő kétségkívül birandja tanítványainak bizodalmát, és szeretetét, ha minden szavai, beszédei 's cselekvényeiben csak férfiúi komolyság uralkodandik; és szorgosan elkerülni mindazt, mi akár személye, 's állapota méltóságával, akár tisztének fönségével megütköznék 's ellenkezne.

3-or. Teljesítse hivatalának legparányibb részeit, 's kötelességeit illendőleg hiven, és bánjék kisdedeivel szerényen a' lágy engedékenység 's bárdolatlan szigorúság közt közép úton járva.

4-er. Szerénytelen bánásmód által ne sokasítsa gyermekeinek tévelygéseit, sőt akármelly hibáikat, 's fogyatkozásait idején vegye észre, eredetök forrásait nyomja el, és óv-, vagy gyógyszerekről atyailag gondoskodjék.

5-ör. Korán irtsa ki tanítványaiból a' szajkói és gépi (mechanicus) gondolkodási, és cselekvényi modort, 's helyébe észszerűebbet állítson. — E' szabályokat azonban nem elég szemléletileg, (theoretice) hanem gyakorlatilag (practice) is illik tudni; mit bizonyos alanyi föltételek, 's tulajdonságok legbiztosabban eszközölnek, millyenek:

a) A' lélek jelenlét vagyis éberség, az az lelkünk' azon különös tulajdona 's tökélye, melly szerént mindazt, mi körülünk bármelly gyorsan történik is, nem csak észreveszszük: hanem hasonló gyorsasággal mit 's mikép kelljen tennünk? a' legvéletlenebb esetekben is, elhatározzuk. Kiben e' jeles tulajdon hiányzik, az gyakran a' legszebb alkalmakat elmulasztja, mellyekben a' kitűzött célra a' legsikeresebb eszközöket használhatta volna.

b) Gondos és szilárd lélek, melly azt czélozza, hogy a' nevelő cselekvényeinek minden lehető következményeire, 's az előfordulható akadályok' szomorú credményeire ügyeljen; 's magát kitűzött céljától akár-melly rendű nehézségek, és kellemetlenségek által el ne tántorítassa.

c) Önmérséklés, hogy féket vetve indulatai, és szenvedélyeinek, csak jó oldalait, 's tulajdonságait fődözze föl mindenkor, és elméleti, vagy erkölcsi tökélyeiről olly szerényen érezzen a' nevelő, hogy mindenki még többet, szebbet, és jobbat is föltételezhessen benne.

d) Emberismeret; ugyanis a' nevelő emberekkel bánt, kiknek gondolkodási, érzői 's cselekvényi módjukat, hajlamaik, ingereik, és ösztöneiket, szóval: egész jellemüket kell alaposan ismernie: netán tévedve az ész-

közök' választásában, megsemmisítse a' kitűzött czélt. Azonban alig van a' világon nehezebb dolog az emberi jellem alapos kiismerésénél, miután schol annyira nem csal, 's téveszt a' külszín mint itt; mert hogy az emberek általában igen ügyesen tudják elrejtetni rossz tulajdonaikat, és színleni a' jókat, bizonyítja eléggé a' mindennapi tapasztalás. Mind e' mellett vannak némelly ismervek (criteria), mellyek szerint ha nem teljesen igaz, mégis valószínű jellemismerethez juthatunk. Illyenek:

1-ör. Az ember tettei', szavai', 's beszédeinek olly viszonyok, 's körülmények közti figyelmes észrevétele, midőn sem ok, sem alkalom nincs magát másnak mutatnia, mint millyen kiki; midőn a' képmutatás 's titkolódzás vagy lehetetlen, vagy fölösleges, például: véletlen, rögtön esetekben, 's barátságos társalgásban.

2-ör. Mindenkinek személyes érdeke, (interesse proprium) vagyis az, mire kiki határozatai, választásai, 's műveleteiben különösen tekinteni szokott. Azért olly emberokről, kik még bizonyos életmódot nem választottak, minthogy nincs mi őket különösen érdekelné, azt szoktuk mondani, „hogy nem birnak még szilárd jellemmel.“ Innen magyarázhatni egyszersmind azt is, mért sokan a' megváltoztatott életmód, tisztség, 's méltósággal, szokásaikat 's előbbi bánásmódjukat is megváltoztatják.

3-ör. Segédeszköz gyanánt a' jellem' kikutatására szolgál némileg az arcz ismerettan (Physiognomia), a' mennyiben a' száj 's arcz vonalaiból, a' szemek színe 's jártatásából, a' fej hordozása 's mozgatásából, a' hang

és szókiejtés módjából, a' mozdulatok, járás 's az egész test alkotásából, azon szoros kapocs miatt, melly lélek, 's test között létezik, valószínű következményeket hozunk a' lélek helyzete 's tulajdonaira, annyival inkább: minthogy természetünknel fogva hajlandók vagyunk már illy következtetésre, és sokszor, midőn adataink nincsenek valakiről, a' legfontosabb dolgokban is más száját, arcát és szemeit tekintve, vagy hinni neki, és hozzá bizodalommal simulni, vagy hitelünket tőle megtagadni, 's iránta ellenszenvvel viseltetni kénytelenítetünk. Azonban ez ismervvel csak segédeszköz gyanánt szabad élnünk az emberek' jelleme kiismerésében, 's ki ennek szerfölött sokat tulajdonítana, kivált olly esetekben, mellyekben az imént fölhozott ismervek ellenkeznak: gyakran igen igazságtalan következményeket vonna az emberiségről; mert azon kívül, hogy testalkotásunk majd kizárólag a' természet' titkos, 's rejtélyes mivelésétől, és nem saját önkényunktől függ, bizonyos az is: hogy a' jámbor 's erényes ember a' természettől nyert bár legrosszabb, 's vadabb hajlamát is képes esze, 's értelmének segélye által korlátolni, és biztosabb ösvényre vezérleni.

25. §.

A' tanítványok bizodalma és szeretete megnyerésének eszközei.

A' tanító erkölcsi tulajdonai közé soroljuk végre azon módot, melylyel tanítványainak szeretetét és bizodalma legkönnyebben megnyerheti. Alig van a' nevelés, 's tanítás' körében nehezebb dolog, mint kieszközölni a' kisedek állandó szeretetét 's bizodalma, melly

nélkül a' tanító' fáradtságai , igyekezetei 's munkái jutalom, hosszú küzdelmei diadalom nélkül maradnak ; nincs ellenben könnyebb , mint valaki iránt elveszteni a' bizodalmat , és szeretetet , kivált a' gyermekeknél , kiknek kívánatait 's vágyait nem mindég teljesítheti a' tanító legjobb szándéka mellett is. — A' tanítót , midőn e' fontos tárgyról szólunk , oly veszélyes sziklán látjuk állani , mellyen a' lehető legnagyobb ügyesség 's vigyázattal kell körültekintenie ; netán elvesztve a' súlyegyent , mi igen könnyen megtörténhetik , oda essék , 's jusson , honnan minden öröklődéseinek daczára sem szabadúlhat ki.

A' jó tanító a' nevelés' pályáján 's a' tanítás' nagy munkájában nem ismerhet drágább kincsét , tanítványai szeretete , 's bizodalmánál , mellyet részére biztosítani , egy , legfőbb törekvései közül ; úgy kell mindazonáltal e' szeretetet és bizodalmat biztosítania , hogy tanítói tekintete és tisztelete soha csorbát ne szenvedjen. 'S ez amaz erkölesi tekintély , mellyet hivatalában minden tanító legszentebbnek tart , 's valamint egy részről neki valódi becsét és méltóságot szerez : úgy megkülönbözteti őt más részről mindazon , a' tanítói nevet bitorlóktól , kik tekintélyöket csak ama political jogba helyezik , hogy parancsolatjaik' megszegőit keményen , gyakran embertelenül büntethetik meg ; illy kültekintély , melly legfőlebb félelmet , de nem egyszersmind állandó szeretetet , és bizodalmat szül , jobbadán pusztá physicali erőn alapszik minden nemesebb tulajdonok nélkül ; 's azért alig szerezhethend akár becsületet , akár méltóságot a' hivatalnak ; ellenben a' valódi erkölesi tekintély , a' lélek 's ennek jámbor érzelmeiben , továbbá a' tanító feddhetetlen műveleteiben

nyugszik, melyeket az ártatlan kisdetek örömteljesen elismernek, szeretnek és tiszteletben tartanak; innen ered azután a' nevendékek készsége is arra: hogy tanítóikat mindenkor és mindenütt példány gyanánt kövessék, őt a' leggyengédebb érzelmű, 's jólétüket buzgón kereső atyának tartsák, ki iránt engedelmesség, tisztelet, szeretet és bizodalommal kell viseltetniök a' legbensőbb meggyőződésből azon lelkes igyekezeteiért, 's lan- kadhatlan munkálódásaiért, melyeket kizárólag értök teszen. — Azért a' tanító, 's nevelő úgy intézze minden dolgait, hogy világosan, 's megfoghatólag kitűnjék, 's tanítványai csalhatlanul meggyőződjenek arról: miként ő tettei, munkái, és cselekvényei által csupán testi, lelki, és szellemi javukat keresi, és előmenetelüket szándékolja: így fogják őt szeretni, 's iránta bizodalommal viseltetni, melly nélkül legfőlebb hízolgöket nevelendhet, kik félelemből teljesítendik parancsait, álszínét mutatva az erénynek, 's lelküknek rossz hajlamait, szívüknek utálatos indulatjait ügyesen elrejtve. A' tanító, ki béresként üzi hivatalát, 's különféle jelek által tudatja, 's mutatja kedvetlenségét 's hidegségét hivatala iránt, ki azt örö- mest elkerüli, 's halogatja; vagy csak azért teszen va- lamit, mivel azt tennie kell, vagy mivel a' szülőktől ju- talmat vár: nem érdemes a' „nevelő, tanító“ czímjére, és hasztalan vár érett gyümölcsöket; ellenben, ki foly- vást szíven hordozza hivatásának fonságát, 's arról el- mélkedik szüntelen, mint teljesítsé lélekismeretesebben hivatalát? ki legnagyobb gyönyörüségét tisztében, egyo- duli vágyát, 's örömét gyermekeinek előmenetelében helyzi: annak igyekezeteit, 's fáradtságait áldás követi,

's ő szívnyugalommal keesegtetheti magát a' legszebb jövődövel, a' legérettebb gyümölcsökkel, melyeknek kellemes illatja, 's íze sokaknak foghat használni. Illy nemes törekvés, 's iparkodás hivatalának minden legkisebb részeit híven teljesíteni, szerzi meg a' tanító, 's nevelőnek tanítványai szeretetét 's bizodalmát, mely abban áll: hogy a' nevelődek meggyőződjenek erősen arról: mikint a' tanító, mindazokkal, melyeket tesz, 's tőlök követel, egyedül az ő javukat 's boldogságukat keresi azért, mert a' legtisztább szeretettel öleli mindnyájukat.

Legtöbb függ mindazonáltal az eszközöktől, melyeket a' tanító tanítványainak bizodalma, és szeretete megnyerésére használ. Kár! hogy sok tanító jól meg nem tudja választani az eszközöket, melyek' czélszerű alkalmazásától kimondhatlanul sok jó háramlik mind a' tanítóra, mind pedig a' nevelődekekre. A' jámbor, erkölcsös és vallásos tanító 's nevelő bizonyosan barátság, leereszkedés, atyai szeretet, anyai gyengédség, szellemi, 's erkölcsi boldogság utáni folyton törekvés által szeretetét, 's eszélyes szigorúság által, melyet szeretetteljes bánásmóddal tudand párosítani, eszközlendi állandó bizodalmát tanítványainak; 's az illy bánásmód következtében soha gyermekeiben valamelly kiesapongást, vétkes, korlátlan 's törvénytelen tettét méltó feddés nélkül el nem nézend, 's türend. E' szerint a' szeretet félelemmel is egyesül, de épen szeretetet, és félelmet egyiránt kieszközleni a' tanítványoknál legnagyobb mesterség, 's föladat a' tanítói hivatalban, 's valódi próbaköve a' hivatalbeli eszélyességnek, egyszersmind elmellőzhetlen föltétele tiszté-

nek, melly nélkül alig fogja magát a' tanító tetteleg érdemesíthetni e' szép névre, 's még kevésbé hiven teljesíthetni az e' név, 's hivatalhoz elválaszthatlanul kapcsolt sokoldalú foglatatosságokat. Annakokáért szorosan kell mind a' kettőt egyesíteni, hogy a' szeretet a' félelemmel aránylagos öszhangzatban álljon, miután egyik a' másik nélkül el nem lehet, és akármellyik is magában véve inkább káros, mint sükerteljes credményeket szülne a' tanítványok' szellemi és erkölesi kiképzésében. Szeretet félelem nélkül, miként a' tapasztalás bizonyítja, elbizott, 's vakmerővé teszi a' nevendéket, ki a' tanító' jóságával igen gyakran visszaélne; félelem pedig szeretet nélkül rabszolgává aljasítaná őt, 's valamint tanulástoli kedvétől illykép' igen könnyen megfosztaná: úgy a' becsületérzést is csakhamar kioltaná gyengéd kebléből. Mind-ezek' eltávoztatására válaszsza, 's különböztesse meg szorgosan a' tanító a' tanítványok' bizodalma, és szeretete megnyerhetésének helytelen eszközeit a' czélszerűektől, 's amazokat mint szomorú eredményűeket eltávolítva, emezeket mint számtalan dús sikereknek forrásait mindenkor kéznél tartsa, és hasznára fordítani iparkodjék. Fejtegessük már most sorban a' helytelen, és czélszerű eszközöket.

26. §.

Folytatás.

Miután a' tanító 's nevelő a' tanítványai' szeretete 's bizodalma megnyerhetési eszközei' megválasztásában gyakran eszélytelen lehet, 's olyakat használhat, mellyek csak ideiglenes, nem pedig tartós szeretetet, és

bizodalmat szülhetnek, 's így néha a' legszomorubb eredmények kifejlésének nyujthatnak alkalmat; fölemlítjük itt a' helytelen eszközöket mindenek előtt nem azért: hogy elég gondatlan legyen ezeknek bármelyikét is valaha használni, hanem hogy a' lehető legnagyobb vigyázattal azokat elkerülje. E' helytelen eszközök közé számítjuk: 1-ör a' tanító' lágy engedékenységet, kivált olyanokban, mellyek nevéndégeinek testi, vagy erkölcsi veszélyét vonhatják magok után, például: ha makacsságukat, bárdolatlan viseletüket, sértő tetteiket, 's engedtlenségüket elnézi; vagy mi több gonoszságukat védi, 's mindenkép kimenteni igyekszik; 2-or meg gondolatlan, és veszélyes kedvezését a' tanítványoknak, mások' tekintélyének nem csekély sérelmével, ha például: megengedi nevéndégeinek azt, mit mások a' nevelővel hasonló joggal bíró személyek u. m. a' szülők, gyámok, rokonok, házi barátok, vagy magánnevelők alaposan nekik megtiltottak; vagy ha másokat zsarnokság 's kegyetlenségről vádol csupán azért: hogy kizárólag csak őt magasztalják, és dicsérik övéi; 3-or asszonyi lágy szívűségét a' legfontosabb tárgyakban, minők a' parancsok, 's tilalmak, holott épen itt igényli a' nevelés főséges czélja a' legnagyobb férfiúi komolyság, állhatatosság, és szilárdságot; 4-cr a' g g o d a l m a s v á g y a k o d á s á t az után hogy minden szavai, és tettei helybenhagyást érdemeljenek, 's nyerjenek tanítványaitól, 's helytelen szorgoskodását, hogy övéinek komorságát, kedvetlenségét eloszlassa, vagy bármely alapos ok miatt is levert kedélyüket földerítse némileg, 's mindenkép megnyugtassa;

5-ör ha a' tanító gyakran szóval bizonyítja tanítványai iránti szeretetét, barátságát, és jóakarátát; sokkal szebb, és tanácsosabb, ha mindezekről nem annyira a' szavak, mellyek igen sokszor pusztán hangzanak el, 's indítatlanul hagyják a' kebleket, mint a' tettek szólnak, és nyujtanak meggyőző tanusítást!

27. §.

Befejezés.

Valamint a' most fölhozott eszközök csak ideigleni, 's távol sem állandó bizodalmat és szeretetet szűlnék, melly következendőkép habbuborékként igen hamar elenyészik; úgy vannak ellenben nemesebb és czélszerűbb szerek, mellyek által a' legtartósabb tanítványi szeretet 's bizodalomnak vettetik meg alapja a' tanító iránt. Ide tartozik általában a' tanító azon bánásmódja, mellyből világosan kitűnjék, mint igyekszik ő minden szavai 's tettei által boldogságukat előmozdítani és szilárdítani; 's gyengéd szorgoskodása mindazokról, mellyek tanítványainak erkölcsi, értelmi, 's külső műveltségéhez tartoznak; ha továbbá a' műveltség' minden akadályait hőszíleg leküzdi 's eltávolítja; övét pedig jó tanács, 's tettel mindenkor, mindenütt legnagyobb készséggel segíti. — Különösen a' szeretet 's bizodalom gerjesztésére még a' következők használandók bizonyos sikerrel:

a) Pártatlan igazságszeretet, melly azt igényli, hogy a' tanító távol a' részrehajlóság és személyválogatás minden legkisebb árnyékától, tanítványait a' legtisztább keresztényi szeretettel ölelje, soha nem ismerve különbséget szegény 's gazdag, szép 's rút,

pompásan 's középszerűen öltözött nevendék közt. Azt ugyan a' pártatlan igazságszeretet sem tiltja, hogy a' tanító kedvezményeit és szeretetét jobban ne tanúsítsa, 's éreztesse a' szelidebb erkölcsűekkel, és szorgalmasabban tanulókkal, mint a' hanyag 's erkölcstelenekkel; azonban úgy illik amazokat szeretnie, hogy emezeket meg ne vesse, és szeretetét tőlök teljesen meg ne vonja; mert épen ez utolsók, kik erkölcsileg betegek, igénylik legnagyobb figyelmét, 's óhajtják szeretetét, hogy minél hamarabb meggyógyulhassanak, 's a' tanító bővebb kedvezményeire magukat érdemesekké tehessék.

b) *Jó t é k o n y e g y k e d v ű s é g* a' tanítónak ama' mérsékletével párosítva, hogy nevendékei közt mindenkor egyenlő kedély 's lélekkel jelenhessen meg; mit ők folyton jobban szeretnek, 's többre becsülnek, mint a' külviséletbeni változékonyságot, mellynek következtében nem ritkán a' tanító, ki reggel barátságos volt, délután komorra válik; ki ma szerföltre engedelkenynek mutatkozott, holnap zsarnokilag kegyetlenkedik, és mérték föltre büntet; ne legyen a' tanító soha komor és morgorva, hanem vidám 's egykedvű; 's e' szép tulajdont leginkább az által szerzeni meg magának, ha szorgosan gondoskodva egészsége, erkölcsisége 's lélekismerete, helyzete 's állapotjáról, csak olly tettek, és miveletekre határozandja el magát mindenkor, mellyek benne tiszta örömet, és valódi lélekesendét, nem pedig aggodalmakat 's gyötrelmeket támaszszanak.

c) *Szerénység 's igazságosság* a' nevendékek gyarlóságai 's hibái' elítélése és megfenyítésében; melly kötelességévé teszi a' tanítónak, hogy mindaddig

durvább fenyték, 's kivált szigorubb testi büntetéshez ne nyuljon, mig a' hibát menteni, vagy szelidebb eszközök által megjavítani lehet. Az eszélyes tanító mind a' jutalmakban, mind pedig a' büntetésekben különösen a' becsületérzés' beoltása 's föntartására tekint. Saját személyét illető, 's előforduló esetekben legyen igen mérsékelt; korlátozza szenvedélyeit, 's indulatainak első tüzeiben soha keményebb testi büntetéssel ne éljen. Az olly hibákat és kicsapongásokat, melyeket már menteni, vagy a' gyermeki meggondolatlanság, 's könnyelműségnek tulajdonítani nem lehet, hanem szántszándékos gonoszság és rossz akarat szüleményeinek ismertetnek, többnyire erkölcstelen 's makacs ifjagnál, büntesse a' tanító mérsékelt 's nyugalmas lélekkel a' vétkesnek sükeresen eszközlendő javításával, és pedig úgy: hogy mind a' vétkes, mind a' többi, kik előtt bűnhődnie kell, megismerje a' vétek' minőségét, és a' bűnös ugyanis elkövetett vétkéről alaposan győződjek meg, a' többi pedig állassa a' büntetés szükségét, és tanulja a' hasonló büntetést maguk után vonó eseteket szorgalmasan kerülni. A' jutalmazásokat illetőleg oda legyen fő gondja fordítva: hogy azok által mások hasonló jó viselet, szorgalom 's kiváltkép tiszta vallásiság, és erkölcsiségre lelkesedve buzduljanak.

d) A' tanító és nevelő gyengéd gondoskodása, hogy tanítványai bizonyos időkben ártatlan multságok 's vigalmakban részesüljenek. Az illy multságok' megválasztása, 's engedésénél leginkább azt kell tekintetbe venni, hogy mind a' test gyakorlása, 's épentartására, mind a' lélek' kellemes elfoglalkodása,

's földerítésére szolgáljanak ; meghatározni ezeket , valamint az időt is , a' tanító dolga leendő , ki kisdedeinek örömét , 's jó kedvét igen előmozdítandja , ha néha ő is részt veendő azokban , föltéve : miként a' választott mulatság neme komoly férfiúi jellemével meg nem ütközik.

e) Az illedelmes hang , nemes bánásmód , 's a' tanító és nevelő leereszkedése a' gyermeki ártatlan korba , hogy gyermekei közt mintegy gyermekké válják , az az : kisdedeivel úgy bánják , 's magát irántok úgy viselje , miként kisdeddal , és még sem ismeret , sem tapasztalással nem bíró gyermekkel bánni szoktunk , és soha tőlök ollyasokat ne követeljen : miket megtenni nem képesek , és csak az érettebb és miveltebb kor' sajátosságai. — Az ifjúságot már fejledező korában úgy illik vezetni , 's vele olly nemesen bánni , hogy e' bánásmód első éveiben természetévé válják , 's a' mit a' tanító mond , mivel , 's cselekszik , soha meg ne ütközzék az illedelem 's kultisztesség szabályaival : azért távol legyen minden alacsony 's pórias kifejezés , izetlen tréfa , gúnyos elnevezés , és zsarnoki megfeddés ; ellenben példájával tanítsa őket arra , milly megelőző tisztelet , 's becsülettel kelljen mások iránt viseltetniök , és önmagukat is becsülniök ; annakokáért az ifjúval barátságosan , a' gyermekkel atyailag nyájasan szóljon.

f) A' bizodalom , és szeretet' gerjesztésére nem megvetendő eszköz az is : ha a' tanító és nevelő illedelmes , 's mérsékelt hangon osztja a' parancsokat , mellyeket gyakran fölolvassni , 's kisebb iskolákban hónaponként legtanácsosabb ; 's a' ti-

I a l m a k a t, mellyekre többszöri vétkes esetek indítják a' tanítót, inkább atyailag, mint zsarnokilag intézve azokat tanítványaihoz. Közép úton járni itt is, valamint mindenütt legbiztosabb; a' törvények' megtartását, és teljesítetését sürgetnie kell már csak azért is, hogy senki azzal ne mentesse magát, mintha azokat nem hallotta volna; 's miután a' kiszabott törvények' megtartása legnehezebb a' gyermekre nézve, ki tehetségeinek gyengesége miatt azoknak kötelező erejét be nem láthatja, iparkodjék a' tanító megtartásukon könnyíteni, és szép szóval buzdítani a' kisdedeket, előlegesen előterjesztve a' törvények' szükségességét; egyébként is nagy szérentelenség volna goromba hangon, és fenyegető kifejezésekkel sürgetni olly törvények' teljesítetését, mellyekre a' kisdedek önkényleg is hajlanak; 's hogy a' durva hang és fenyegetődzés közönségesen ingerültséget, makacsságot, félelmet, visszaszólást, engedtlenséget 's t. eff. szül, bizonyítja elegendőkép a' mindennapi tapasztalás a' nyilvános iskolákban. Végre:

g) Hogy a' tanító az eddig fölhordott eszközöket annál sikeresebben használhassa, gyermekeinek bizodal-mát és szeretetét pedig biztosabban megnyerhesse, legyen folyton kedvelője a' j ó r e n d é s p o n t o s s á g - n a k; dolgait és foglalatosságait ossza el rendesen, de a' kiszabott időt 's órákat egyszersmind meg is tartsa lélekismeretesen, 's hivatalának minden legkisebb részeit hiven teljesítse; ezt teendve: tanítványai is öröme-
 bódolandnak parancsainak, és a' meghatározott rendet pontosan fogják megtartani. Valóban szerencsétlen, hivatalához hűtlen, gyermekeinek bizodal-mát, és szerete-

tét kockáztató az olly tanító, ki valamint nem barátja a' rend és pontosságnak egy részről: úgy keveset törődik más részről a' köre 's állapotjához tartozó tárgyakkal, például: lakja, öltözetei, könyvei, butorai, 's évi jövedelmeivel; ellenben állandó bizodalom, és szeretetre érdemesíti az magát, ki azonkívül, hogy minden legkisebb, élete 's hivatala viszonyaihoz járuló dolgokat gyengéd gondja és szorgoskodásával ölel, még különösen erkölcsi állapotját is megvizsgálja szigorúan naponként, és szüntelen arról elmélkedik, mint fogja az elmulasztottat pótolni, mint fogja helyrehozni az elhanyagoltat, mint teljesítheti tökéletesebben az erkölcsi törvényeket, 's hivatalának kötelességeit? röviden: ki nem csak szóval említi, és ajánlja másoknak, hanem szívébe is vési, és folyton tényleg iparkodik tanúsítani Ausoniusnak következő arany verseit:

Vir bonus et sapiens — — — —

Judex ipse sui, totum se explorat ad unguem;

Non prius in dulcem declinat lumina somnum,

Omnia quam longi reputaverit acta diei.

Sic dicta, et facta per omnia — —

Ingrediens, ortoque a vespere cuncta revolvens,

Offensus pravis, dat palmam, et praemia rectis.

'S ilyennek kell lenni a' tanítónak erkölcsi tekintetben, vagyis erkölcsi sajátságaira nézve; 's ha a' most előszámlált módokat, és eszközöket czélszerűleg használja, 's olly tökélyekkel birand, millyeket eddig elég terjedelmesen előadtunk: úgy kisdedei őt szoros, igazságos, de egyszersmind őket gyengéden szerető atya gyanánt fogják tekinteni, kinek szavai, intései, művele-

tei sőt dorgálásai is, hol a' szükség kívánja, szigorúan adva, szentek leendnek előttök, és vetélkedve fognak törekedni a' legtisztább szeretettel, fiúi tisztelet és gyermeki bizodalommal mindazokat művelni, melyeket tőlük atyailag kíván, minthogy meg leendnek győződve: hogy mindenkor és mindenütt szavaiban épen úgy, mint cselekvényeiben csak lelki, testi, szellemi és erkölcsi üdvüket iparkodik fáradhatlan szorgalommal keresni, előmozdítani és szilárdítani.

C.

Testi és külső tulajdonok.

28. §.

Közészrevótelek.

Az erkölcsi 's elméleti tulajdonokon kívül a' nevelő és tanítóban megkívántatnak még bizonyos testi 's külső sajátságok, melyek neki külső dísz 's tiszteletet szereznek, 's melyek nélkül bár legjelesebb ész, értelem 's ítéllettel birjon; bár tükre, és példánya legyen is az erkölcsiség 's erénynek, alig arathatandja fáradságainak óhajtott gyümölcseit. A' nevelőnek nem csak értelmileg 's erkölcsileg: hanem külsőleg is ki kell nevelendőkét képeznie, vagy is őt a' társas élet' viszonyaiból folyó kötelességek' hű teljesítésére elkészítnie, mit eszközölnie csak úgy, 's akkor lehet: ha a' társas élet' minden viszonyait, a' finomabb társalgási hangot 's az ilendőség' szabályait mind szemléletileg, mind gyakorlatilag jól ismeri 's ezekben folyton követésre példát is mutat. A' nevelőnek testi, 's általában külső tulajdonait

részént az illedelem, részént tiszte, 's fönséges hivatalának méltósága, részént 's kiváltkép' igényli korunknak, melly magát művelnek, tudósnak, de egyszersmind kényesnek is szereti nevezni, szelleme, 's ez utolsó olyanira: hogy az értelmileg, 's erkölcsileg legműveltebb, de testi, 's külső tulajdonokban fogyatkozott embert minden habozás nélkül „tudós paraszt“ nak nevezi, és senki iránt nem türelmetlenebb, mint a' külsőleg műveletlen tudós iránt. Annyi bizonyos: hogy olly nevelő, 's tanító, kiben a' testi, 's külső sajátságok hiányznak, kettőztetett erő, és szorgalommal sem képes olly könnyen, 's hamar czélt érni, mint kit részént a' természet, részént önipar, 's törekvés e' tulajdonokkal fölékesített. Ide tartoznak főleg: a' hibátlan, és díszes testalkat, ruházat 's lakás, tekintély, és társalgás. Ezekről most egyenként akarunk bővebben szólni.

29. §.

Hibátlan, és díszes testalkat.

Ki fontolgatásának tárgyául valaha azt tűzé ki, milly nagy, 's tartós benyomást szoktak reánk az érzéki tárgyak, 's általában a' külsőségek okozni? könnyen meg fogja engedni, hogy a' nevelő, 's tanítóban, kinck test 's lélekkel egyiránt kell munkálódnia, nem csupán hibátlan, hanem díszes, ép, és egészséges testalkatot is követelhetni jogosan; azért tetemesebb és szembeötlőbb testi hibája például: puposhátú, sánta, félszemű, sanda 's a' t ne legyen, sem testét szántsándékos elhanyaglás, tisztátalanság által el ne rutítsa, mert ha illy vastagabb hibák alig kerülhetik el a' korosabb nevendékek' figyel-

mét, kik érettebb eszükkel elgondolhatják, miként a' természet' mostohaságáról a' nevelő nem tehet; mint fogják a' gyengébb, könnyelműebb, 's elevenebb képzeletű kisdedek' észrevételeit 's tán gúnyolódásait is elkerülhetni, kiket minden legparányibb tárgy, sőt mozdulat is, mint jól tudjuk, képes figyelemre, 's gyakran nevetésre gerjeszteni? Legyen a' nevelő', 's tanító' arcza nyájas, tekintete szelid, testnövése deli 's egyenes, járása 's mozdulata férfias 's komoly, de nem erőtetett, kül magaviselete tisztességes 's illendő, szóval: egész testállása olyan, melly mindenkiiben tiszteletet, és bizodalmat gerjeszsen. Külső érzékeit általában épség, 's gyakoroltság bélyegezzo, s különösen legyen látása éles, hogy nevendékeinek minden legkisebb tettét, 's mozdulatát az iskolában úgy, mint azon kívül észrevéhesse; hallása finom, hogy szavaikat érthesse, 's az elkövetett hibát azonnal helyre hozhassa; melle erős, mert bizonyos tárgyak' előadása az iskolában órákat, 's többszeri ismétléseket kíván, mit a' gyenge, 's beteges mellű tanító megtenni képes nem leend; szava, 's hangja tiszta, hajlékony, érthető, 's minden tetemesebb nyelvbeli hibától, például: selypesség, höbögéstől ment, különben a' nevendékek csakhamar elsajátítandják azokat észrevétlenül is magoknak; beszéde komoly ugyan, de ne durva, és kerülje szorgosan mindazt, mi póriasságot, alacsony tréfát, gúnyolódásokat, 's megbántó elnevezéseket áruhá el; gyermekei' megszólításában vegye tekintetbe azoknak korát, jelességét, 's tudományos előmenetelét, 's ezekhez alkalmazza magát, a' kisdedekkel atyailag, az érettebbekkel bizodalmasabban bánván; távol legyen bánásmód-

jától a' gyűlöletes kétszínűség, és nyelvűség, melly szerént máskép nyilatkozik gyermekeiről négyszem közt, 's ismét máskép mások, 's többek előtt; a' tanítót semmi úgy nem ékesíti, 's ajánlja, mint a' bánásmódjában egyenlőség, és őszinteség. Azonban, habár az eddig elmondott testi tulajdonok legnagyobb díszet szereznek a' tanítónak, mégis miután az ellentételes fogvatkozások, mint természetiek, senkinek vétekül nem tulajdoníthatók, — a' természet majd kizárólagosan munkálódik a' test adományaiban, — igazságtalan, 's embertelen volna csupán azért valamelly nevelőt, 's tanítót e' kettős hivatalra alkalmatlannak nyilatkoztatni, mert a' természet iránta egy, vagy más részben mostohább volt; annyival inkább igazságtalanabb tény volna őt e' tisztól elmozdítani, miután a' tapasztalás bizonyítja, hogy sok egyénben némelly természeti hibákkal a' legjelesebb lelki, és szellemi tetségek párosítvák; az illy nevelő, 's tanító tehát részent szép lelki sajátságainak segélyével, részent okos, és szerény bánásmódjával ügyesen elkerülendi könnyelmű tanítványainak gúnyolódásait, 's tudandja őket mindenkor nem csak rendre inteni, de abban megis tartani.

30. §.

Ruházat, és lakás.

A' nevelő' külső műveltségéhez tartozik némileg a' ruházat, és lakás, mennyiben ezek tiszteletét mások előtt nevelhetik, vagy csökkenthetik; azért ezekről is illik valamit röviden mondanunk. — Legyen a' nevelő, 's tanító ruházata hivatal, 's állapothoz alkalmazott, tiszta, esinos, de ne hiú asszonyokként szer-

fölött piperézett, hogy e' részben is jó példát mutathasson nevendékeinek. Semmikép' össze nem fér a' férfiúi komolysággal, hogy a' tanító magát hiun, 's asszonyimód föl Piperézze, 's a' drága, hasznosabb dolgokra fordítandó időt piperkőczi csinosításra vesztegesse; egyszerű, tiszta, de nem módfölött fényes, hivatal, és testhez szabott ruházat bélyegzi a' komoly nevelőt, 's emeli hathatósan tiszteletét; kivált ha társalgása is olyan leend: hogy mindenki iránt állapot, kor, érdem, 's méltóság szerint megelőző tisztelettel viseltessék; így bensőbben simulandnak tanítványai hozzá, szeretetük, 's bizodalmuk iránta nagyobb leend, tekintélye pedig naponként gyarapodni fog.

A' külsőségek közé, mellyek reánk gyakran állandó benyomást okoznak, 's mellyekről örömet itéletet hozunk az ember' belsejére is, tartozik továbbá a' nevelő', 's tanító l a k á s a is. Ennek bélyegei álljanak a' következőkben: legyen tiszta, csinosan elrendezett, 's állapotához mért, hogy ki annak küszöbét átlépi, azonnal a' rend', pontosság', és tudományok' szeretetéről meggyőződjen; annakokáért minden, a' szobában találkozó butor a' por 's mocsoktól szorgalmasan legyen naponként megtisztítva, illőleg, 's aránylagosan elhelyezve; az ágy tisztességesen megvetve, 's beterítve; a' könyvek saját álló almáriomjokban szépizletileg, és sorban elrendelve, kivéven némelly iratokat, 's mindennapi szükségű kézikönyveket, mellyek az íróasztalon foglalhatnak helyet; továbbá miket a' miveltebb ember elszokott rejtteni u. m. fehér, és külső ruhát, kéziratokat, lábbelit 's a' t. tartsa azokat a' nevelő rejtekben, hogy a' belépő

szemét a' szépen elhelyezett butorokon , íróeszközök, 's kézikönyveken kívül semmi ne sértse. Illy csinos, és szépziletileg (aesthetice) elintézett lakás leginkább neveli becsületét, és tiszteletét a' tanítónak mások előtt; valamint ellenben a' rendetlen, 's tisztátalan lak tiszteletét csökkenti; mert mikép' fogja az nevéndékeinek a' tisztaságot, rendet, 's pontosságot ajánlhatni, kinek szobájában minden rendetlenül álló, vagy fekvő butor szennyes, porfödött, kinek iratai, könyvei, ruhái, 's egyéb tárgyai szétszórva, szóval: hol rend, és tisztaság nem uralkodik? Valóban olly lakás, mellyben mindenek illő rend, 's tisztaságban tartatnak sokkal jobban ajánlja a' nevelőt, tanítót, és emeli tiszteletét, habár nem drágák, 's fényesek is butorai: mintha legpompásabb butorai rendetlenül, por és mocsoktól ellepve állanak tisztátalan szobájában. Szebb mindenkor keveset de tisztán, mint sokat, de szennyesen, birni.

31. §.

Tekintély.

A' nevelő', 's tanító külső tulajdonai között fő helyen áll a' tekintély (auctoritas), melly neki annyira szükséges, hogy nélküle terhes tisztségben boldogulnia, és czélt érnie lehetetlen. A' nevelő, 's tanítónak, akár kisebb, akár korosabb tanítványokat oktasson, tekintélyvel birnia, azaz: olly jellemének kell lennie: hogy nevéndékei vetélkedőleg gerjedjenek hő tiszteletére; egyébként is a' gyengébb, és saját belátással még nem bíró gyermekek majd kizárólag a' nevelői tekintet által igazgattatnak, kik azért nem tesznek, vagy tesznek vala-

mit, mert úgy parancsolá, vagy tiltá a' nevelő; kinek tiszteletben tartott akaratja zsinórmérték gyanánt szolgál, melly szerént tényeiket a' tanítványok irányozzák.

— A' tekintély pedig nem egyéb, mint egy bizonyos személy' megismert fölsőbbsege, 's ennek tisztelete; 's az emberek' véleményében alapszik valakinek szép tulajdonai, 's tökélyeiről, mellyekhez alkalmazólag nagyobb vagy kisebb lehet az. A' tekintély vagy egyoldalú, vagy általános, valamint egyes, avagy ugyanazonegy egyénben föllelt sok crényt, 's tulajdonságot zár körébe. A' tisztelet, becsület, mint társa, 's eredménye a' tekintélynek, vagy külső, vagy belső sajátságokra vonatkozik, 's e' szerént külső (hivatalbeli, polgári) és belső (erkölcsi) tekintélyt különböztethetni. A külső tekintélyt a' törvényes előljáró adja meg a' tanítónak hivatalábani ünnepélyes igtatása által, mellynek elismerésére a' tanítványokat kényszeríteni is lehet; de valóban boldogtalan az olly tanító, ki tekintélyét az által tökéletesen biztosítva hiszi, ha gyakran szájukba rágja azt, ki legyen ő, 's mit kívánhat, követelhet övétől? szóval: ki durvább eszközök által kényteteti gyermekeit nem annyira külső tekintélye' mint hatalma', és zsarnoksága' elismerésére; így nem tiszteletet, hanem félelmet, és rettegést támaszt kisdedeinek szívében, kik minduntalan tartva a' keményebb testi büntetéstől, habár nem örömet is, teljesítik kötelességüket. A' belső, azaz erkölcsi tekintélyt, 's az ettől függő tiszteletet magának a' tanítónak kell megszereznie bizonyos tisztelet 's becsülésre gerjesztő sajátságok és tökélyek által, például: szilárd erkölcsi jellem, kimivelt ész, értelem, finom izlés 's tt. eff. által; és

e' tekintélye annál nagyobb 's állandóbb leend, minél több 's magasabb rendű erényeket birand. — De mint-hogy a' nevelői tekintélyt csak az erények', és jeles tulajdonságok' szép koszorúja emeli, kisebbíti pedig azt minden szembeötlőbb hiba, 's fogyatkozás, iparkodjék a' tanító, 's nevelő ment lenni olly hibától, melly észrevétethetnék tanítványaitól; mert azonnal esökkenni fog irántai tiszteletük. E' hibák, és fogyatkozások közé tartoznak a' következők :

1-szer A' tanító, 's nevelő' járatlansága mindazokban, mellyeket hivatalánál fogva alaposan tudnia, ismernie, és lélekismeretesen tanítnia kellene; e' járatlansága annál szembeszökőbb, 's egyszersmind nevetségesebb leend, minél czifrább, 's dagályosabb szóár által ügyekezendik azt eltakarni, 's földni.

2-szor. Olly bő tudomány', 's terjedelmes ismeretek föllengző fitogtatása, mellyek távolról sincsenek meg a' tanítóban; e' fitogtatásnak többszeri következménye az, hogy a' tanító, 's nevelő olly esetekben, mellyekben valamit nem tud, vagy eszébe nem jut, szégyenli az őszinte vallomást, holott soha sem szégyen sőt a' szerény ember' egyik tulajdona, őszintén megvallani azt: hogy mindeneket nem tud, nem tudhat, 's hogy ez, vagy amaz jelenleg eszébe nem jut; 's valljon nem tanácsosabb, és dicséretesebb-e mindenkor megvallani azt, hogy valamit nem tudunk, mint öngyalázásunkkal azt tulajdonítanunk magunknak, mi bennünk meg nincs?

3-szor. Ítéletekbeni gyengeség, vagy máskép' gondatlan ítéletszalasztás olly egyének előtt, kiket a' tanító nem ismer, 's tán előszer lát, 's kik alapos is-

merettel birva, bizonyosan sokkal jobban valának a' szobavett dologról ítélendők, ha őket a' tanító gondolatlanul meg nem előzi; vagy olly tárgyak, dolgok, 's ügyek fölött, mellyekhez legkevesebbé sem ért; 's minthogy semmi annyira a' gyermekeknek nem fáj, 's őket semmi olly igen el nem szomorítja, mint ha öntanítójukban, jó szándékból eredett cselekvényeik, 's tetteikben is igaztalan, és félszeg birót kell tapasztalniok: legyen a' tanító tanítványai iránt ítéleteiben szerény, 's kerülje, ne hogy mindeneken fönakadva, az inkább buzditandó kisdedeket tanulásbani kedvüktől megfoszsza, és elszomorítsa.

4-szer. A' módfölötti engedékenységg, melly tapasztalatként több rossz, mint jó következménynek szokott szülni; legyen, ha a' tanító tanítványai iránt igen lágy, 's engedékeny, olly dolgokat engedve meg nekik, mellyek káros hatást eszközölhetnek; ha föltételeiben, és szándékaiban habozó, 's ingó; ha határozataiban, 's hozott törvényeiben változékony leend, előbbutóbb tekintélye csökkenni fog, tanítványai pedig könnyen vakmerőkké, 's engedetlenekké válandnak *).

*) A' tudatlanság, 's az ismeretekbeni járatlanság' némi palástolásának tán egyetlen egy eszköze, ha a' tanító szerény, 's legalább látszólag törekszik magát művelni, 's tökélesíteni; mert vannak olly gyarló, 's gyáva tanítók, mi elég sajnós, kik még azt sem akarják tanítványaikkal tudatni, hogy naponként az iskolai leczkékre készülniök kell; holott éppen a' szorgalmas, 's lélekismeretes készület növeli tekintélyét, 's tiszteletét a' nevelőnek, egyszersmind meggyőzi a' kisdedeket a' felől, hogy a' tanító hivatalát szereti, 's lehetőkép' annak minden legkisebb részeit híven teljesíteni ügyekszik. Illy gyáva tanító, ha kivált még kevély is, 's bő tudománnyal, milyennel nem bír, kérkedik; alig kockáztatná olly gyakran önbecsületét, 's jó hírét, ha mások' igazságos ítéletét többszer hallaná. Nem szükséges ugyan, 's nem is illik, hogy a' nevelő tudatlanságát teli torokkal hirdesse, 's az egész világ előtt nyilvánítsa; azonban olly esetek,

Valamint a' most fölhozottak a' nevelő', 's tanító' tekintélyét kisebbitik, úgy vannak ellenszerek, vagyis nemesebb eszközök, mellyek által valódi, és tartós tekintélyt szerezhetni, melly a' kiseded előtt nem csupán fejlődező korának első éveiben legyen szent, mikor t. i. még iskolába jár: hanem későbbben is folyton teljes tiszteletben maradjon; e' tulajdonok a' következőkben összpontosúlnak:

a) Szilárd jellemben, melly minden emberben egyiránt gerjeszt tiszteletet.

b) Erkölcös, tiszta, és szeplőtelen életben, mellyet mindenkinek tükör gyanánt néznie, 's példány gyanánt követnie lehessen.

c) Alapos, 's kimerítő ismeretében, 's

's viszonyokban, mellyekben nincs más mód, mint őszintén megvallani, hogy ezt, vagy amaszt nem tudja, vagy érti; ez vagy amaz jelenleg eszébe nem jut, tanácsosabb, 's dicséretesebb ezt tenni, mint széllal hadarászni, 's olyakat mondani, mellyek csak szégyenére, 's tisztelete' csökkentésére válhatnak. — Továbbá miután arra, hogy ember, vagy valamely tárgy 's ügyről alapos ítéletet hozzassunk, hosszú tapasztalás, 's bő olvasottság kívántatik, semmit úgy a' fiatal, és tapasztalatlan nevelő, 's tanítónak nem ajánlhatunk, mint, hogy ítéleteiben szerény, óvakodó legyen, és soha olly dolgok, 's viszonyokról, kivált a' gyakorlati élet' köréhez tartozókról, mellyekről sem tapasztalása, sem alapos ismerete nincs, ítéletet ne szalaszson (judicium non praecipitet); mert valóban legesalhatlanabb jele a' legnagyobb kevélység, 's önhiúságnak, ha ifjúember jeles férfiakról, kik sokat fáradtak a' literatura körül, 's ebben méltányolt érdemeket szereztek, sőt közrebocsátott, jeles munkák által általános hírt, 's nevet arattak, igen szigorun, 's mintegy megvetőleg szól 's ítél; vagy a' politikai dolgokról olly merészen 's fűnhangon értekezik, mintha az udvarok' minden lehető titkaiba legmélyebben volna beavatva; sokkal szebb, 's nagyobb dicséretére válik a' fiatal tanító, 's nevelőnek, ha ítéleteiben szerény, 's mérsékeltlen mindenkor csak azt állítja, 's vitatja, mit okokkal, 's becsületének föntartásával védeni tud; így jó példát mutat tanítványianak is, 's tekintélyét mind ezek, mind más emberek előtt emeli és szilárdítja.

tudásában ama' tudományos tárgyaknak, melyeket iskolájában előadni szándékozik.

d) A' szorgalmas tanulás, és fáradhatlan munkásságban, melyekből hivatal iránti szeretete, 's annak hű teljesítése kitűnik.

e) A' valódi férfiúi komolyság, 's nyájas készséggel párosított emberségben, melly által mindenkit tisztel, gyermekeivel pedig atyailag bánt; fölhagyván minden durva kifejezéssel, csufoló-dással, gúnnyal, csipős 's illetlen névosztogatással, melly által tapasztalatként a' kicsapongók közönségesen hatalmasabban ingereltetnek a' rosza; az erkölcsösök, 's jámborok ellenben könnyen módfölött félékenyekké, és csüggedt szívűekké válnak.

f) Hivatalának bizonyos jelek által tanúsított tisztelete, és szeretetében, melly által a' tanítványok elegendőkép meggyőződnek arról, mi legszentebb a' tanító előtt, ki csüggedetlen szorgalommal teljesíti foglalatosságainak minden legkisebb részeit.

32. §.

Társalgás.

A' nevelő, 's tanító külső tulajdonai közé sorozzuk végre társalgását (conversatio) is, mellynek valamint egy részről megfelelnie illik a' kor', és század' finomabb társalkodási hangjának (tonjának), úgy más részről a' nevelésen kül választott állapot, 's renddel például: a' papi, vagy szerzetes életmóddal megütköznie nem szabad. Tulajdonképp a' finomabb társalgási hang

nem más, mint hosszabb évsoron át elfogadott, 's mintegy szokássá vált illedelmes, 's lélekegyesítő viszonyos bánásmódja a' polgároknak; minthogy pedig a' kor, nemzetek, tartományok, egyes családok, és társaságokhoz képest szerfölött változó a' po'gárok', 's tagok viszonyos, 's egymásiránti bánás, és viseletmódja, következik önkényleg: hogy a' társalgási hang is a' kor', nemzetek', országok', 's egyes családok' viszonyai szerint változik. Ezen társalgási finomabb hanghoz, a' mennyire meg nem ütközik a' szabadon választott állapot terhei, 's kötelességeivel, tartozik szorosan alkalmazni magát a' tanító, 's nevelő, hiszen mint előbb mondók, a' társalgási finomabb hang a' polgárok' viszonyos, 's illedelmes bánásmódjában áll; valamig tehát a' nevelő magát a' köztársaság tagjának ismeri, 's vallja, mindaddig ez ártatlan kapcsolatlóntania, 's a' lélekegyesítő eszközt megvetnie nem szabad; ide járul az is, hogy a' tanító' kötelessége nem csupán abban összpontosúl, hogy tanítványainak idomi, 's anyagi míveltségét eszközölje sikeresen: hanem egyszersmind külső mívelődésüket is előmozdítsa hathatósan; mint teendheti pedig ezt meg czélszerűleg, hacsak ő nem szolgálánd követésre méltó példányul a' külső míveltségben, mellynek egy részét a' finomabb társalgási ügyesség, vagyis hang képezi? Ez okért a' tanító mindenki iránt állapot, rend, életmód, nem, kor, érdemek 's tt. efl. szerint folyton a' legnagyobb nyájasság, udvariasság, finomság, megelőző tisztelet, és becsülettel viseltessék; így fogja őt általában a' világ is mívelt férfinak ismerni, 's mondani, valamint méltán viszonylagos tisztelet, és becsületben is tartani.

Ha egy részről a' tanító 's nevelő magát társalgására nézve a' század finomabb hangjához, 's nemesebb izlés' igényeihez tartozik alkalmazni: úgy más részről folyton szeme előtt kell tartania azon állapotot, életviszonyt, 's leginkább a' társaságot, vagy testületet, mellynek tagja; nehogy a' társalgási hang valamikor ez állapot, 's ennek viszonyaival megütközzék. 'S ezt leginkább olly nevelők, 's tanítókról szükséges értenünk, kik a' nevelés' hivatalán kívül bizonyos testület, például: papi, szerzetes, vagy egyéb társasághoz tartoznak, és kik rendjük, 's testületük' szabályai által több oldalról meg vannak kötve, korlátozva, és némi kötelességek' hű teljesítésére fölhathatlanul szorítva. Illy egyének a' finomabb társalgási hang, 's nemesebb izlés' igényeinek ürügye alatt el nem mulaszthatják, 's hanyagolhatják testületük, 's társaságuk' józanabb szabályait, 's őket fölhathatlanul kötelező törvényeit, annál kevesbé: miután a' változékony társalgási hang soha nem olly általános, és egyetemes, hogy a' köztársaság' minden tagjait kivétel nélkül ugyanazonegy szabályai, 's törvényeinek elfogadására kötelezhetné, vagy mi több erőszakosabb eszközök által megtartására még kényszeríthetné is. — Egyébként a' most fölhozott társalgási elvek csak úgy 's addig állanak, és érdemelnék tekintetet: míg az erkölcsiséget, 's a' vallás' legszentebb alapjait, és igazságait veszélytel nem fenyegetik; 's a' tanító, 's nevelő is csak addig köteleztetik a' század' társalgási hangját követni, 's a' finomabb izlés' igényeinek megfelelni, míg valóban a' polgári egyesület' ártatlan kapesa, 's míg a' köztársaság' üdve, és biztosítása' előmozdítására sükeresen hat; mihelyt pedig a' békét

háborítani, a' polgárok nyugalját fölzavarni, és az erkölcsiséget a' vallással, 's ennek legszentebb igazságaival megtámadni, 's ekkép' veszélylyel fenyegetni kezdi: azonnal a' tanító, és nevelő' egyik legfontosabb kötelességévé válik, hogy Socrates, és más régiebb, 's jámborabb bölcselkedők' példájaként a' romlott korszellemet, és a' század' elaljasult társalgási hangját megfenyítse, 's megvesse: kezére bizott ifjúságát pedig eltávolítva a' veszélyek' örvényétől, jobb, és biztosabb ösvényre, t. i. a' vallásosság, 's erkölcsiség' üdvös útjára vezérelje.

III.

A' NEVELÉSTANRÓL KÜLÖNÖSEN.

33. §.

Szükségessége, föladata a' nevelőstannak, és ennek mind alanyi, mind tárgyilagos meghatározása.

Némellyek látva, 's tapasztalva az emberek közti nagy különbséget, nem csak szükségtelennek, hanem lehetetlennek is hiszik, 's állítják oly szabályok' összegét, mellyek szerint az embert nevelni, 's képezni lehessen. — Mi sem tagadjuk ugyan azt, hogy ember, 's ember közt mind test, mind lélek, és szellemre nézve igen nagy a' különbség olyannyira: hogy egyiket a'

másikhoz bármely tekintetben is hasonlónak nem állíthatjuk ; innen mindazonáltal még sem vonjuk a' föntebbi következtetést , mintha az embert bizonyos szabályok szerint nevelni , 's képezni szükségtelen, vagy lehetetlen volna. Láttuk , 's megmutattuk főlebb , hogy a' nevelés csak úgy , 's akkor hoz óhajtott gyümölcsöket : ha bizonyos bélyegek , vagyis szabályok szerint intéztetik ; e' szabályok az ember , 's különösen az ifjúember — ki alanya a' nevelésnek , — természetében alapulnak , 's lehetőségüket távol sem kétségesíti , és semmisíti meg ama' különbség , melly az emberek közt létezik ; miután az emberi természet lényegében mindenkiben ugyanazongy , 's emberismerettanilag bizonyos törvények , és szabályok szerint fejlődik az ki minden emberben ; e' szabályokat fölkeresni , és rendszerezíteni első , 's fő föladata a' neveléstannak , melly egyszersmind szükségességét is tanúsítja.

Hasztalan' hozatik itt föl ellenvetés gyanánt némmeltyek' példája , kik bizonyos nevelési szabályok' ismerete nélkül is szerencsések valának , a' rájuk bizottak' nevelésében óhajtott sikert tapasztalhatni ; mert ezeket bár nem tudva is , a' mindennapi tapasztalás , különféle észrevételek , bal vagy szerencsés esetek , 's viszonyok' összege vezérlé a' nevelésben , 's mintegy oktató őket , hol , mit , 's melly móddal kelljen tenniök ? de egyszersmind méltán kérdezhetnők itt azt is , vajjon nem leendettek volna- e szerencsésebbek a' nevelésben , ha ennek rendszerezített szabályai szerint cselekednek vala ; avagy ha más tehetségű , 's hajlamú nevendékek bizatnak kezükre , fogták volna-e a' föntebbi jó sikert tapasztalni ?

Föladatát a' neveléstannak előre bocsátva, könnyű most már annak, mind alanyilag, mind tárgyilagosan meghatározni értelmét. A' neveléstan nem különben, mint akármelly más tudomány alanyi, 's tárgyilagoss tekintetben — subjectivo, et objectivo intuitu — vehető. Tárgyilagosan nem egyéb, mint rendszeres összege ama' szabályok', és törvényeknek, mellyek szerint az ember' testi, lelki, és szellemi tehetségei fejlődnek, mivelődnek, 's tökélesülnek; alanyilag pedig ugyan ezen szabályok' 's törvények' rendszeres, 's alapos ismerete, és tudása. — Minthogy továbbá egészen más tudni, 's ismerni a' nevelés szabályait, és törvényeit, miben tulajdonlag a' nevelés' tanja; 's ismét más, o' szabályokat, és törvényeket egyes egyének, 's esetekre alkalmazni, miben a' nevelés' mestersége áll; önkényleg foly a' neveléstan- 's mesterség közti különbség, egyszersmind világossá válik az is: hogy a' nevelés' mestersége sokkal többet föltételez, és nagyobb ügyességet igényel, mint a' puszta tan; 's azért az olty nevelőt, ki a' nevelés' szabályainak csupán ismerete, 's tudományával bir az alkalmazási ügyesség nélkül szemléleti, elméleti — theoreticus, — ellenben, ki a' szabályokat ügyesen tudja egyes esetek, 's egyénekre alkalmazni, g y a k o r l a t i — practicus — nevelőnek szoktuk mondani, és nevezni.

Több neveléstani szerző, és író, ki az által véli megadni a' nevelésnek a' szorosabb értelmet, hogy elkülönzi azt a' tanítástól: szinte elkülönzeni, 's választani ügyekszik a' nevelés' tan- 's mesterségét, a' tanítás tanja, 's mesterségétől. Hogy a' nevelés, és tanítás, sőt ezeknek

tanja, 's mestersége közt létezik különbség szemléleti tekintetben, mi sem tagadjuk, sőt elismerjük őszintén; azonban ki leend az, ki e' nézetből, és elméleti megkülönböztetésből megállapítsa a' nevelés', és tanítás tárgyait, 's határait oly szorosan, melyeken túl se egyik, se másik soha ne lépjen? Ha pedig gyakorlati tekintetből indulunk ki, bizonyos és tagadhatlan: hogy egyiket a' másiktól tetemesebb kár, és kevésbé óhajtott credmények kifejlődésének félelme nélkül elválasztani nem lehet; ugyanis, valamint hiányosnak kell lenni minden nevelésnek szükségkép', melly a' tanítás szabályait nélkülözi: úgy czélszerűleg tanítani a' nevelés szabályainak alapos ismerete 's tudása nélkül szinte lehetetlen; mert hiszen mi egyéb a' tanítás, mint anyagi, vagyis hasznos tudományok 's ismeretek általi kimivelése, 's képezése az értelemnek? már pedig azt csakugyan józan észszel kétségbe hozni senki sem fogja, hogy az értelem' kimivelése, — anyagi vagy is külső tekintetben épen úgy: mikint belső, vagyis idomiban — a' nevelő' egyik legfontosabb kötelessége, oly annyira: hogy ki ezt elhanyagolni, vagy végkép elmellőzni tudná, 's akarná, hivatásának lélekismeretesen meg nem felel, meg nem felelhet. Ennek következtében mi a' tanítástant — *didactica generalis* — nem vesszük különös, 's önálló tudománynak, 's el sem is választjuk a' neveléstantól: hanem inkább egyik leglényegesebb és elkülönözhetlenebb részének tartjuk, 's tekintjük a' módszertan, vagy tanításmódtannal — *didactica specialis, methodica* — együtt, 's mint ilyenekről sokkal czélszerűbb és rendszeresebbnek hisszük és véljük csak külön cikkeket, vagy szakaszok-

ban, 's nem elválasztólag szólani ott, hol az értelem idomi — formalis — és anyagi — materialis — kimivelődés' szabályait fejtegeti a' neveléstan. *)

34. §.

A' neveléstan' célja, haszna és becsé.

A' neveléstan' célja tulajdonkép abban áll, hogy a' nevelés és képezés' nagy, de egyszersmind nem csekély akadályok, 's terhekkkel egybekapcsolt munkája a' lehető legjobb sikerrel 's előmenetellel intéztessék; vagy is az ember mint Isten' legnemesb teremtményében rejlő, és csiraként lappangó legszebb testi, lelki és szellemi tehetségek, erők, hajlamok a' legüdvösebb sikerrel úgy fejlődjenek, mivelődjenek, 's fokenként tökélesüljenek: hogy mind ideigleni, mind jövődő rendeltetését elérhesse és a' szellemi, valamint az érzéki világnak egyaránt hasznos polgárává váljék. E' cél az embert egész valója 's lényegében fogja föl 's karolja át, 's azért fontossága 's föntségéről kételkednünk nem szabad, nem lehet; sőt minden további magasztalás nélkül e' nemes cél' föntségéről következtetnünk szabad a' neveléstan' sokoldalú hasznaira; ugyanis eredménydús az 1-ör a' neveléskére nézve, kinék mindennemű tehetségei e' tan' szabályai, 's legbiztosabb útmutatása szerint fokenként és természetsszerűleg fejlődnek, mivelődnek 's nagyobb tö-

*) A' neveléstan' írói többnyire e' helyen szokták a' tan' rendszeres fölosztását adni, melly a' követett rendszerhez képest különféle; mi e' fölosztást a' nélkül hogy rendszerünkben csorbát ejtsünk, annak idejében nem mulasztandjuk adni, ha t. i. a' t. olvasók' részvéte a' munka' folytatására képesítend bennünket.

kélyre emelkednek; 2-or a' köztársaságra nézve, mellynek kebelébe egy részről jámbor, istenfélő és valóságos, más részről anyagilag 's idomilag kimivelt, értelmes, a' közjó' biztosítását 's boldogságát lélekismeretesen előmozdító, szóval: minden tekintetben hasznos polgárokat és jó hazafiakat bocsát, és nevel. 3-or hasznos a' neveléstan kitünőleg minden nevelő és tanítónak, kikkel a' legbiztosabb ösvényt, 's módot ismerteti meg, mint kelljen a' nevelés 's tanítás' göröngyös pályáján sükerrel haladni; amazokat különösen a' test, az érdem' idomi kimivelésében, az érzőtehetség 's akarat' czélszerű kifejlődésében; emezeket a' hasznos ismeretek' legjobb mód, 's eszközök általi elhintésében, vagyis az értelem' anyagi kiképezésében segíti 's útba igazítja; de követeli egyszersmind a' nevelés' egyetemesen őszhangzó bélyegére emlékeztetve, hogy sem a' nevelő a' tudományok és hasznos ismeretek' terjesztéséről, sem a' tanító az értelem anyagi kimivelése mellett, a' test, szív 's akaratról meg ne feledkezzék; 4-cr a' szülő'knek, kiket a' jótekonny természet magzataik' első 's fő tanítói és nevelőinek rendelt, és kiknek legnemesebb kötelességük, gyermekeik iránti természeti hajlamuknál fogva mindenre ügyelni 's körültekinteni, mi szőlőtteikre némi befolyást gyakorolhat; különösen gyengéd gondjuk és lankadhatlan szorgoskodásuknak oda kell terjeszkednie, hogy midőn természetszerűleg fejlődik a' test, e' fejlődést minden telhető módon és czélszerű eszközökkel elősegítsék; egyszersmind korán a' lélek' és szellem' üdvös táplálatairól gondoskodva, hasznos értelmi de kiváltképen vallási ismeretek' magvait hintsék el a' minden jóra hajló és

fogékony kisdéd' kebelébe. 5-ör a' lelkipásztorok és segéd eiknek, kik terhes 's fönséges hivatásuknál fogva a' gondjukra bizott nép' oktatói; ők tanítják nem csak a' kisdéd csemetéket, de magukat a' szülőket is a' vallás' örök és szent igazságaira; ők köteleztetnek nem csupán szóval, de példa 's tettel is megmutatni az üdv útját 's azon eszközöket, mellyek ez útra vezérelnek, és azon tántoríthatlan megállapodást szereznek; ők intik, óvják minden rossz ellen, tanácsaikkal segítik a' népet; szóval: ők nevelői 's atyjai a' gondviselésükre bizott lelkeknek; 's hogy e' göröngyös pályán sükeresen haladhassanak, okvetetlenül szükséges és hasznos nekik a' neveléstant mind szemléletileg, mind gyakorlatilag tudniok, különben e' tanbani járatlanságuk miatt, minden törekvésük, buzgalmuk, szép szavaik, intéseik 's tanácsaik foganat nélkül és pusztán hangzanának el. Végre 6-or hasznos mindenkinek, bár soha nevelő, tanító nem leend is; mert emek szorgalmas olvasása, tanulása 's gyakorlása által sajátjává teszi azon módot, azon számtalan sükeres eszközök', szabályok' 's útmutatások tömegét: mellyek szerint testi, lelki, és szellemi tehetségeit épségben tarthatja, czélszerűleg kimivelheti, tökélesítheti; 's ha esetileg némi hiányok és fogyatkozások mutatkoznának vagy test, vagy lélekben, e' tan' segedelmével föllelendi az üdvös gyógyszereket, mellyek a' bajokat elhárítják, 's az ép természeti állapotot visszaállítják.

A' neveléstan' czélja és sokoldalú haszna következtetni enged bennünket ugyan annak becse 's méltóságára; mert hogy azon tudomány, mellynek olly nemes 's fönséges czélja; olly dús eredményekkel kecsegtető

haszna, mint imént láttuk; ne birjon hasonló becs 's méltósággal? alig fogja valaki kétségbe hozhatni, akár önállólag minden más tudományokkal hasonlítás nélkül, akár hasonlítólag tekintsük és vizsgáljuk a' nevelést; ugyanis ez utóbbi tekintetben, miután a' test, lélek, és szellem' tehetségeinek lehető legsükelesebb kifejlődése, mivelése 's tökélesülése tárgya: nem csak párhuzamba jő számtalan tudománnyal, de sokakat felül is halad' becs 's méltóságra; önállólag pedig: mivel czélszerűleg és jól intézni tanítja a' nevelést, 's az illy nevelés által képesítetik az ember, mind ideigleni, mind jövőendő rendeltetését legbiztosabban elérhetni, vagyis az érzéki és szellemi világ hasznos polgárjává válhatni, szinte kétségtelen érdeme, becse 's méltósága. Nem is csökkenti o' tan becsét 's érdemét az, hogy több silány értékezés 's rendszeretlen nevelési munka, melly a' tudomány' egyes esetekrei alkalmazását nehezíti némileg, látott világot; vagy hogy többen csupán az ész', mások az egyedüli tapasztalásnak útmutatása szerint intézve a' nevelést, szerencsés sükert tapasztaltanak; mert az első nehézséget eléggé closzlatja korunkban, a' legjobb 's remekebb munkák' nagy száma, mellyeknek segedelmével kiki eredménydús foganattal nevelhet; az utóbbira nézve pedig méltán kérdezhetni: vajjon nem leendettek volna-e az ész és tapasztalás' útján haladó egyének a' reábizottak nevelésében sokkal szerencsésebbek, ha a' rendszeres tan' elveit és szabályait alaposan ismerik, követik 's tanítványaikra alkalmazzák vala?

35. §.

Kútforrásai és segédtudományai a' neveléstannak.

Valamint minden rendszeres tudománynak megvannak a' maga alapjai 's kútforrásai, melyekből az egyes tételek, állítások 's igazságok merítenek és származnak: úgy szinte a' neveléstan sem nélkülözi az ilyenmű kútforrásokat, melyeken a' következőkben fejtegetendő állítások, igazságok és tételek alapulnak. Első és fő kútforrása e' tannak, az emberi 's különösen az ifjúemberi természet, mellyen mint főlebb mondók, a' nevelés' szabályai 's törvényei épülnek; minthogy továbbá az ifjú ember' természetét 's ennek a' kor, viszonyok 's körülményekhez képest változó állapotját 's folyamát, csupán csak a' tapasztalás' segédelmével kutathatjuk 's ismerhetjük ki legbiztosabban; a' tapasztalás' kutatmányait 's észrevételeit pedig csak az ész képes megállapítani és rendszeresíteni: annakokáért a' tapasztalást és észt a' neveléstan másodrendű kútforrásainak mondhatjuk.

A' neveléstan' segédtudományai alatt mindazon ismereteket értjük, melyek e' tan' értelmes, világos 's alapos szerkezetét és rendszeres előterjesztését könnyítik, előmozdítják, 's az ifjúemberi természet kikutatásában mind az észt, mind a' tapasztalást hathatósan elősegítik. Ide számítjuk a' következőket: 1-ör az emberismerettan' — anthropologia — szorgalmas tanulását, részint oly munkákból, melyekben o' tan rendszeresen, részek és czikkekkint adatik elő; részint oly szerkezetű 's foglalatú iratokból, melyek a' test 's lélek tehetségei'

fejlődésének forrásait, a' kor, viszonyok 's körülményekhez képest változó szakait 's menetét, az erők megromlásának okait és javítási eszközeit, világosan 's lélektanilag (psychologico) terjesztik elő. 2-or az országtant, melly annyira áll szorosabb kapcsolatban a' neveléstanal, a' mennyire mind a' nevendék' hasznos polgárrá való neveltetését, mind a' nevelői 's tanítói intézetek' méltánylását követeli; mert az országnak saját jóléte, és jövőendő virágzásáról úgy kell gondoskodnia: hogy a' következő ivadék test, lélek és szellemmel, értelmi, aestheticai, erkölcsi és vallási művelése 's kiképzésével sikeresen mozdítsa elő, és valósítsa ama czélt, melly a' polgárok' egyetemességének ki van tűzve. 3-or az emberiség' művelődésének történetét, mellyből az egykor létezett, vagy jelenleg létező népek 's nemzetek' értelmi 's erkölcsi művelődésének fejlődezését, haladását, fokenkénti emelkedését, vagy hanyatlását, a' haladás eszközeit, vagy akadályait megismerjük; mindezek kivált ha nép néppel, nemzet nemzettel hasonlítatik össze, számtalan segédszereket nyújtanak a' neveléstanak, 's elősegítik hathatósan fönséges czélja elérhetésében. 4-er életírások, különösen: jeles lelki tehetségekkel fölkészített fiatal emberek' életírása; vagy a' nevelést tárgyazó, de igazságon alapuló, lelket és szellemet egyaránt földerítő, oktató és nemesítő történetek és elbeszéléseknek szorgalmas olvasását. 5-ör a' fiatal emberekkel viszonyos és szorosabb kapcsolatot, vagyis az azokkali folytonos társalgást, és szavaik, cselekvőnyeik, valamint mások iránti bánásmódjukrai függesztett csendes 's legfigyelmesebb ügyeletet. 6-or a' neveléstan

segédeszközei közé tartozik még az önifjúságunkra i hű visszaemlékezés, vagyis: első éveinknek viszs-
szatükrözése 's nyugalmas megfontolása annak: melyek
voltanak főbb rugói, eszközei, vagy akadályai fejlődé-
sünk és mivelődésünknek? milyen volt légyen folyama
fokonkint haladó kiképzésünknek? és mi különbséget
veszünk észre egykori 's jelen gondolkozási, érzői, 's
cselekvési módunk közt. 7-er többszeri figyelem-
teljes elmélkedés a' különféleképen változott nevelési
módok', idomok' rosz, vagy óhajtott következményeiről;
egyszersmind szigorubb vizsgálatok és figyel-
mes észrevételek a' körül: milly sükerrel nevelkednek
kezünkre bizott nevendékeink? milly foganatok 's ered-
ményekkel fáradtak mások a' nevelés pályáján? mint
fejlődnek azoknak testi, lelki és szellemi tehetségeik,
kikre első éveikben csekély gond fordítaték? vagy végre
milly menete 's folyama volt azok fejlődésének, kik önma-
gukra hagyatának? 'sat.

A' most előszámlált eszközök leginkább segítik az
észt és tapasztalást, de magát a' nevelőt is, az ifjú em-
ber' természetének kiismerésében, ki ha szorosan szem
előtt tartandja a' mondottakat, az élet' többrendű tüne-
ményeit könnyen fogja föloldhatni, magyarázhatni 's a'
képezés legbiztosabb módját legezélszerűbb eszközeivel
együtt fölfödözhetni és így könnyen tévútakra sem térend
el. De miután nem csupán az kötelessége a' nevelőnek,
hogy nevendékeinek természetét kitanulja: hanem még
egyéniségét is szorosan tartozik tekintetbe venni 's magát
ehhez alkalmazni, nem leend fölösleges itt röviden az
egyéniiség ismeretének segédszereiről szólni. Ezekhez

tartozik: a) csendes megfontolással párosult, 's a' kisdéd' minden tettei 's miveleteire függesztett folytonos figyelem; 's életfonalá, valamint viszonyainak is őrszemekkel való követése. b) nevendékünk összehasonlítása más ifjakkal; tehetségük, erkölcsi 's értelmi előmenetelük közt vont párhuzam. c) mások pártatlan ítéletének méltánylása 's tekintetbevétele; és kiváltkép azokéinak: kik nevendékünkkel társalkodva, közelebbről ismerhetik őt egész valójában, és róla őszinte ítéletet hozhatnak. d) az egyéniség' kikutatását elősegíti némileg még a' nevendék' testalkata 's vérmérsékletének ismerete is, melly által gyakran legszebb lelki tehetségek 's tulajdonok födeztetnek föl. e) a' lélektan (psychologia) vagyis a' lélek erőinek alapos ismerete; melly által gyakran az egyik tehetségből valószínű következtetést hozunk a' másikra, már csak azon legbensőbb kapcsolat miatt is, mellyben a' lélek tehetségei állanak; végre f) némelly esetekben nem megvetendő eszköz az arcztan (physiognomia) is, midőn mint főlebb a' 24 §-ban az „Eszélynél“ mondók, az arcz' vonalaiból, a' szemek' színe, jártatása 's tekintetéből, a' fej' alkotásából 'sat. bizonyos lelki sajátságokra következtetünk; és hogy az ügyesebb nevelők 's tanítók gyakran az arcztan' segélyével szerencsésen jósolnak nevendékeikről 's ezeknek jövőendő állapotjáról, bizonyítja előggé a' tapasztalás.

IV.

A' NEVELÉSTAN' TÖRTÉNETI VISZONTAG- SÁGAI, ÉS LITERATURÁJA.

A.

A' tan' történeti vázlata.

36. §.

E l ő s z ó.

A' neveléstan' története alatt értjük röviden mind-azt, mi viszontagságait tárgyazza. Midőn tehát erről értekezünk, illik e' tan eredetét, fokenkénti haladását különféle nemzeteknél, a' viszonyok, szokások 's körülményekhez képesti módosítását, időszakonként emelkedő literaturáját 's t. eff. megérintenünk. Mi jelenleg: hogy netán szerfölött kiterjeszkedve o' tárgyra, más nagyobb érdekű és szükségesebb anyagokat kénytelenítessünk szűkebb körre szorítani, azok kedveért, kik tökéletesebb ismeretet óhajtanak maguknak a' neveléstanról szereznii, 's abban jelesebb előmenetelt tenni, csupán első 's fő vonalait adandjuk lehető rövidséggel; a' többet tudni és olvasni akarókat pedig útasítjuk Schwarz' jeles munkájára *) mellynek első kötete két osztályában a' tan történetét, 's viszontagságait a' legrégibb kortól az újig

*) Erziehungslehre in drey Bänden, zweyte, durchaus umgearbeitete verbesserte Auflage. Leipzig bey Georg Joachim Göschen 1829.

világosan, bőven és rendszeresen fejtegeti, 's adja elő a' szerző, kinek e' tekintetben valóban jeles munkáját mindenkinek ajánlani bátrak vagyunk.

Ha szorgalmasabban vizsgálódunk a' szülőknek gyermekeik iránti bánásmódja körül; ha kutatjuk, milly állhatatos gondoskodás és szeretetteljes hajlammal viselkednek kisdedeik iránt, kivált a' tehetetlen kor' első veszélyes éveiben: minden habozás nélkül visszavezethetjük a' nevelés, 's így a' neveléstan első eredetét is a' legősebb korig, vagyis az emberiség eredeteig. Ugyanis az első szülők magzataik iránti természetes vonzalmuk 's hajlamuknál fogva, tárt karokkal fogadtak el és fogantatosítottak mindent, mit kisdedeik' testi és lelki üdve' előmozdítására hasznos és czélszerűnek találtak; viszonyos tanácsok, különféle jó 's balsükerű esetek 's körülmények által tanultanak, mit, hol 's mikép kelljen tenniök gyermekeik' nevelésében? E' szerint a' szülőket édes magzataik' nevelésére mindenek előtt a' természet inté, és szorgalmazá, azután a' mindennapi tapasztalás, e' nagy mestere az emberiségnek, a' józan ész' sugallatai, viszonyos észrevételek, különféle esetek, körülmények, viszonyok 's t. efl. oktaták őket. De nem hiányzanak az isteni gondviselésnek nyomai is a' czélszerű nevelést illetőleg: nyissuk föl csak az ó szövetség' szent könyveit 's olvassuk el egész figyelemmel néhány részeit a' „Példabeszédek, és Sirákfia“ könyvének, 's azonnal látni fogjuk, hogy azokban a' jó 's isteni félelemmel teljes nevelés nem csak ajánltatik: hanem némi szabályok 's útmutatások is foglaltatnak bennök; és hogy e' szabályok használtattak is a' legnagyobb sikerrel, egyéb példákat elhallgatva, mu-

tatja eléggé Tobiás *) , a' hét Machabaeus testvér , és Mathathiás' öt fiának **) nevelése. Mind e' mellett mik a' „Példabeszédek és Sirákfia , a' próféták , valamint az ó szövetség“ többi könyveiben a' nevelésről föltaláltatnak, távol sem képeznek valamelly rendszeres egészet, hanem csak neveléstani töredékek gyanánt tekinthetők, mellyeket az Isten szellemétől áthatott jámbor férfiak az idő, kor, viszonyok és körülményekhez képest hirdettek, ajánltak, vagy megtartani parancsoltak. Legyen itt elég röviden a' régi nemzetek közt a' zsidók, aegyptiaiak, perzsák, görögök és rómaiak' nevelésére figyelmünket némileg vetnünk, mielőtt e' fontos ügyről a' kereszténységet illetőleg, ismét csak fő vonalokban szólnánk. Lássuk tehát sorban a' nevelést.

37. §.

A' zsidóknál.

Az ősrégi nemzetek közt alig vala nép , mellynél a' szülők és gyermekek közti viszony bensőbb és szilárdabb volt volna, mint a' zsidóknál, kiknél erős alapon nyugvók a' gyermekek' nevelése és a' házi neveléssel legszorosabb összeköttetésben állott egyszersmind a' népnevelés is. „Tiszteld, becsüld atyádat, anyádat, hogy sokáig élhess és boldog lehess a' földön, mellyet neked a' te Urad Istened ad“ ez vala egyik főbb alapszabálya a' nevelésnek. A' gyermek úgy tekinteték, mint Isten' népéhez tartozó és szülői-iránti legnagyobb tisztelet, 's becsülettel növekedék

*) Lásd Tobiás' könyve I. részét.

**) Machabaeusok' I. könyvének 2. részét 49—70 versét.

föl. Sehol szentebben nem őrizteték és tartaték fön a' családi — valódi patriarchalis — élet, mint e' nemzetnél; és ha a' nevelés mind e' mellett is távol állott ama' czéltól, mellyre törekednie kellett volna, azt tán fő ok 's akadály gyanánt, leginkább a' nő' keleti lealjasításának tulajdoníthatnók. Az atya magzatait zene' harsogása közt ölelé kebléhez, e' tény által sajátjának vallva 's ismerve azt; 's az első szülött, ki mint fimagzat különös tekintélylyel birt egyéb testvérei fölött, Istennek szentelteték 's az egész családnak kimondhatlanul nagy örömet szerze; 's az atya ez igen örvendetes hirt vele tudató hirnököt nem csak legkedvesebben fogadá: hanem, ha kivált figyermek' születéséről tudósítaték, még különféle ajándékokkal is elhalmozá; születésétől, melly évenként nagy ünnepélyességgel 's lakomával ületék meg, nyolczad napra vallási szertartások és ünnepélyek közt körülmételteték, a' midőn jelentésses, többnyire a' személy, idő 's történet körülményeitől kölcsönzött nevet is nyert. A' testi nevelést illetőleg a' zsidóknál, különös gond fordítatott a' tisztaság és mértékletességre az evés, 's ivásban; és ha nem példa nélküli is, hogy az anya leginkább gyenge testalkata, vagy egyéb bajai 's betegségei miatt csecsemőse mellé dajkát fogadott is, melly mint ilyen nagy tiszteletben állott mindenkor, és a' család' főbb tagjai közé számítaték: jobbadán mindazonáltal az anya maga végzé szoptatói tisztét és dajkakötelességeit harmincz, vagy harminczhat hónapig, néha majd négy évig is. Öt éves koráig a' gyermek anyja' gondviselése, és gyengéd ápolása alatt maradt; azután átvevő őt atyja, 's többnyire mestersége és életmódjában, valamint Mózes'

törvénye 's az ős vallás alapigazságaiiban oktattatók; különben a' testi nevelést inkább lágy 's némileg elpuhultnak, mint testet edző és keményítőnek mondhatjuk, és a' szorosabb értelemben vett gymnasticának — testi gyakorlatoknak — igen kevés nyomait találjuk az ifjkorban, kivéve a' sok utazást 's fürdést, melly utóbbi kicsinynél nagynál, ifjunál 's öregnél közönséges, és majd mindennapi gyakorlatú volt: de annál komolyabb és szigorubb részét tárgyazá a' nevelésnek, a' vallási és erkölcsi kiképzés nálok; az atya legszentebb kötelességének tartá, mint imént említők fiait Mózes' törvényére és az ősrégi vallás főbb pontjai 's igazságaira tanítani; és azon esetre, ha alaposabb és tökéletesb isméretekbe kívánná magzatait avattatni, vagy tanító szolgát tartatoldala mellett, vagy mi többször történt meg, levitákhoz küldé őket, kik habár fő kötelességük szerint az isteni tiszteletre, az ünnepek' illő megtartása 's szentelésére és még a' tisztaságra is tartoztak lélekismeretesen felügyelni: mégis iskolákat is tartának, mellyekbe néha több tanítvány is járt. Nem voltak szokáson kívül az úgy nevezett „próféták' iskolái“ is Samuel' idejétől fogva, és az ezekben járók „próféták' fiainak“ is neveztettek.

A' leányok egyszerűbb életmódhoz szoktatva, vallási és erkölcsi nevelésüket anyjuktól nyerék, de melly mint könnyen elgondolhatjuk a' nő viszonyait 's helyzetét szem előtt tartva, sokkal karlátoltabb 's hiányosabb lehetett a' fimagzatok e' tekintetbeni nevelése 's kiképzésénél, 's mindaddig gondviselésük alatt maradtak, míg férjhez nem adattak; de azért el nem hanyagoltattak végkép, miután az erkölcsi 's vallási oktatáson kívül, még a'

gazdálkodás' némelly ágaiban, továbbá több házi, 's asszonyi munkákban is nyertének tanítást, és gyakoroltatának folyton. — Az Isten, törvény és az egész nép iránti szeretetet és tiszteletet korán csepegtették a' szülők gyermekeik' szívébe, valamint az engedelmesség erényét is szorosán követelék tőlük. Az Isten' forró imádására, és a' naponkénti többszöri buzgó fohászokra önpéldájukkal lelkesíték a' szülők kisdedeiket és semmit el nem néztek, mi törvényellenes 's másokat botránkoztató volt; sőt az elkövetett vétkekért, és törvényszegésekért szigorúan bünteték azokat. — Az értelmi nevelésre vonatkozólag szükség észrevennünk: hogy a' zsidók buzgó gyakorlói voltak több tudomány 's művészetnek. A' gyermek mihelyt beszélni kezdett, azonnal tanítást nyert atyjától a' törvényekben; négy éves korában a' betűzés és szótagolásban; utóbb a' szentírás szorgalmas olvasása és az írásbani gyakorlat képezé a' gyermek mindennapi foglalatosságát; következett az atyai mesterség és életmód megtanulása, és ha ki magzatait még egyéb hasznos ismeretekbe is óhajta bevezettetni, iskolába küldé őket, hol a' történettanon kívül még a' nemzetség, idő, szám, mér, kereskedés és csillagtanban is nyerének oktatást. 'S midőn az alantiabb sorsú leányok a' gazdálkodást, 's némelly női munkákat tanulának csak anyjuktól: a' magasabb rangú 's születésűek az ének és tánczban is gyakoroltatának. A' szép művészeteket sem hanyaglák el végkép' a' zsidók, ugyanis: a' költészet virágzásban áll náluk, miről bennünket az ó szövetség könyvei is eleendőkép meggyőzhetnek; bennük a' leggyönyörűbb képeket leljük föl 's olvashatjuk; továbbá tisztelet 's gya-

korlatban állott a' szónoklat is, a' hangászat, ének és táncz. Ez utolsókban leginkább a' főrendű nőgyermek, amazokban a' figyermek nyerének oktatást, és hogy az elősorolt tudományok 's szép művészetekben nem általában minden zsidó, hanem csupán a' tehetségek nevelték 's miveltették gyermekeiket, úgy hiszem, elég megemlítenünk.

38. §.

Aegyptiaiaknál.

Habár igen kevés az, mit az aegyptiaiakról nevelés tekintetében tudunk, mégis annyit a' kevésből is észrevehetünk: miként némelly pontjai a' nevelésnek az európai művelésre is átszállottak lassudan 's maiglan is még föntartatnak. — A' régi aegyptiaiakat általában munkásság, okosság és mértékletesség bélyegzi, 's habár a' szép művészetekre nézve távol állanak a' görögöktől; mégis némelly tudományok, czélszerű törvények 's nevelésük tekinteténél fogva, teljes figyelmünket megérdemlik. Az aegyptiai nevelésnek fő elve az vala: hogy mindenki munkás, engedelmes jobbágy és hasznos honpolgárrá váljék 's miután az egész nép öt, vagy mint Herodot állítja hét részre osztaték, melyek közt a' papi 's katonai rend mint legjelesbb, — ehhez tartozott a' királyok és fáraók' nemzedéke is — képezé a' nemességet, és mindenkinek osztályában kelle maradnia: szükségkép változott a' nevelés is a' rend 's osztály különféleségéhez képest; így például: más móddal 's más tudományokban oktattaték a' pap 's katonarendbeli, mint a' mesterségre, földmivelés, kereskedés vagy pásztorságra

szánt nevendék, az az: ezen osztályokhoz tartozó ifjú; de a' mértékletesség, kivált az evés, ivásban minden osztályon át uralkodott és szorgosan megtartatott a' papok' legszigorubb fölvyigázata alatt; valamint a' test's különösen a' fej' megedzése és keményítése, részént a' folytonos munka's terhhordás által a' fejen, mellyről a' hajakat le szokták volt borotválni: részént a' hideg fürdők által, mellyeket igen szorgalmasan használtak általában's így sok testi és házi bajoknak gátot vetettek. — Valamint a' zsidóknál, úgy az aegyptiaiaknál sem akadunk nyomára a' testi gyakorlatoknak; de mivel minden osztálynak rendeltetése szorosan meg vala határozva, 's az osztályához tartozó tárgyak's tudományokon kívül mást tanulni, vagy tenni senki nem köteleztetett, könnyen elgondolhatjuk: hogy a' természet' szabad életében az aegyptiai ifjú, nélkülözve a' mesterséges gymnasticát, a' futás, ugrás, mászás, küzdés's több effélékben eléggé gyakorolható magát. — Az értelmi's erkölcsi nevelés nyilvános iskolákban eszközölték, mellyekben a' papok tanítanak; 's a' tanítás nem annyira szemléleti, mint gyakorlati pontból indult ki, kivált a' morálban. A' papok határozván meg mi hasznos's ártalmas? megmondák tanítványaiknak az iskolában: „ezt mint hasznosat tenned, amazt mint ártalmast kerülöd kell,“ 's e' néhány szóban nyugvék a' tettnek alapja. Az erkölcsi eszmék' érzékesített előterjesztése által iparkodának a' papok nevendékeiknek szívére hatni's őket minden részről sikeresen megóvni. A' mindennap gyakorlott erények közt az engedelmesség, az öregebbek iránti tisztelet és cselekedettel tanúsított becsület, háladatosság és igazsá-

gosság állott. — A' tudományokban változék az oktatás; általában közönséges és nemesebb vagy szentebbekre oszlának az ismeretek; amazokhoz tartozott a' betűzés, írás, szám és mértan, melyekből mindenki részt vehetett a' nyilvános iskolákban; ezekhez a' philosophia, gyógy, jog, törvény, csillag, építészet, természet és történettan számíthatott 's e' tudományok sajátlag a' papokat illették 's mások könnyen a' tudományok titkaiba nem avattattak, avagy csak igen ritkán 's kivételkép.

39. §.

Perzsáknál.

Midőn a' régi perzsák' neveléséről szólunk, nem a' Darius alatt elpusztult 's több nemzetek' keverékéből egyesült: hanem Cyrus' uralkodása alatt magukat hősileg kitüntető 's majd fél Ázsiát sajátukká tevő perzsákat értjük, kikről minden tekintetben eleget tudunk, ha Herodot és Xenophon bár olykor egymástól eltávozó tudósítása hiteles. A' perzsák' nevelésének fő célja volt a' test' ereje, szilárdsága és az igazság 's becsületesség által kiküzdött boldogság, melly kettős célnak elérésére elégségesnek hívék, ha gyermekeiket koruk hatodik évétől a' huszonegyedikig ívlövés, lovaglás 's igazságmondásban gyakoroltaták. Hat éves koráig a' gyermek anyja' gondviselése alatt állott, azontúl atyja 's a' kormány által rendelt köznevelők és fölvigyázók szigorú örökösére bizaték; kik őt, tizenhat éves koráig az előbb említett testi gyakorlatokkal 's más erősebb a' testet meg-edző 's keményítő munkákkal foglalták el. A' kormány a' folyton gyakorlott és hős ifjúságot sokszor a' gonosztevők 's békeháborítók fölkeresésére és általában testi

ügyességet követelő munkákra használá; gyakran a' vádászatban is részt vettek, melyben ügyességük, testi erejük 's kitartásuknak szép példáját adák. Korán szoktattak a' mértékletességre 's kevéssemi megelégedésre, és ha a' körülmények úgy kívánák, két napig is nélkülözék a' táplálatot. — A' nevelés nyilvános, vagyis szabad piaczon, honnan minden láрма 's háborító tárgy eltávolítaték, történt; 's minden osztálynak u. m. gyermekek, ifjak, férfiak 's öregeknek meg volt a' maga helye, hol reggel összegyűlének 's minden osztály külön tizenkét fölvigyázó alatt állott; ha ki pedig gyermekeit nem nevelteté e' mód szerint, úgy minden nyilvános hivatal és tisztségből kizárattak, 's csupán földmivelők vagy pásztorok maradtanak. — Az erkölcsi nevelésnek elvei ezekben öszpontosultak: hogy t. i. az embernek hanyatló férfi koráig folytonos fenyíték 's fölvigyázat alatt kell maradnia; 's hogy az erény jó 's dicséretes tulajdonok megszerzésén alapszik; 's miután az erkölcsi fogalmak illetényesek (relativus), szükségesnek hívék a' gyermekek olly viszonyokbani állítását a' szigorubb fölvigyázat által, melyekben ugyanazonegy perczben gondolkodni és cselekedni tanuljon, így gyakoroltatik az értelem a' gondolkozásban 's practicaivá válik a' hallott oktatás; szóval: az erkölcsi tanítás 's nevelés a' perzsáknál az erény 's különösen az igazságszeretet', engedelmesség', öngyőzelem', öregebbek iránti tisztelet' folytonos gyakorlatában állott. — Adósságot tenni és hazudni gyalázatos vétkeknek tartatott 's mindkettő szigorúan büntettetett meg, habár más tévelygések sem maradtak soha méltó büntetés nélkül. — Az értelmi miveltés igen szűk körre volt szo-

rítva, ugyanis: először a' hadtudományon 's némelly hasznos 's ártalmas növényeknek ismertetésén kívül alig terjesztetett valami elő, 's csak későbbi időkben szaporodott az értelmi nevelés tárgyainak száma, és ekkor is változott az életmódhoz képest; mert az alantiabb sorúak a' betűzés, olvasás, írás és számtanban nyerének csupán oktatást; ellenben a' magasabb hivatalok és tisztségekre szánttak, tanulák a' philosophiát, költészetet, jogtant és több szép művészetet, melyekben a' perzsák magukat különösen kitüntették; ilyen volt a' festészet, szobrászat, építészet és hangászat. — Maiglan a' perzsák a' kelet többi népeitől magukat szokásaiknak finomsága, jó izlésük 's a' mahomedanok közt mint Schickiták, a' Sunna, vagyis hagyományok megvetése által különböztetik meg, és sokan őket a' kelet francziáinak szeretik nevezni.

40. §.

Görögöknél.

A' nevelésre nézve a' régi nemzetek közt első helyen állanak a' görögök, kiknek irataikat figyelmebben olvasva, észrevehetjük: hogy náluk a' nevelés nem csak bizonyos alapokban nyugvék 's meghatározott szabályok szerint intéztetik, hanem ők egyszersmind e' szabályok rendszerítéséről is gondolkodtak, melyeket, ha mindjárt töredékesen, az utóvilágnak átadtak. — Nem akarunk itt a' spartai, atheni, jóniai, nagy görögországi 'sat. nevelés 's ennek szabályairól külön szólni, miről nem lapokat, hanem köteteket lehetne írni, 's általában csak fő pontjait fogjuk nevelésüknek lehető rövidséggel raj-

zolni. — A' görögök — értve itt leginkább a' jelesebb 's vagyonosabb polgárokat — nevelése négy részre osztott, u. m. testi, erkölcsi, értelmi 's politicaira. A' testi nevelésre szerfölött sokat fordítottak a' görögök, tudva ugyanis azt: mennyi függne a' test ereje és szilárdságától, a' tagok ügyessége 's tömörségétől, minden módot kigondoltak, melylyel a' test ereinek tartósságot szereznének; már kisedekorában minden nemű viszontagságok, hideg meleg kitüréséhez szoktatták a' gyermek, 's ki a' honnak terhére válhaték testének gyengesége 's betegsége miatt, a' spartaiaknál Taygetus hegy barlangjába dobatták; továbbá nem eléggelve a' természeti gyakorlatokat, számtalan mesterséges, testet edző, keményítő, az idő lég' viszontagságaival daczoló gyakorlatokat találnak föl, — együtt véve Gymnasticának mondák ezeket — melyeknek nagyobb része átszállott reánk is, 's ma nincs már miveltebb nemzet Európában, melly a' Gymnastica jótekonny befolyásáról meggyőződve, az emberi test 's ereinek föntartására ezeket ne használná, annál is inkább: miután az illy gyakorlatok, kivált ha elég óvatossággal választatnak 's vigyázattal használtatnak, nem csupán a' test, de a' lélekre 's ennek munkálódásaira is sikeresen hatnak. Illyen mesterséges gyakorlatok a' „Pentatlon“ neve alatt voltak a' görögöknél: a' futás, ugrás, dobás, küzdés, öklözés, továbbá a' táncz, famászás, vadászati, gyakorlati hadtudomány, (Tactica) melly általános volt, minthogy minden polgár köteleztetett egyideig katonáskodni, 's több számtalanok, melyek közt néhány veszélyes sem hiányzott. — Az erkölcsi nevelésre vonatkozólag: hogy a' gyermek szívében győ-

keret verjenek az erkölcsiség szabályai, folyton mások ügyelete 's örökösége alatt maradt, 's miként Plutarch mondja: „a' görög születésének órájától fogva, késő öregségeig nincs fölvigyázat nélkül; mint kised anyja 's dajkájának, mint gyermek nevelőjének, mint ifjú gymnasiarchája és barátainak, mint férfi a' törvény 's katonai fenyték örökösége alatt áll.“ Lényeges részét az erkölcsi nevelésnek a' hangászat tevő a' görögöknél, mellyről hívek: hogy semmi annyira a' szív 's akaratra nem hat, mint ez, kivált ha énekkel is párosul; hívek: hogy csupán ez képes akármelly indulatot és szenvedélyt gerjesztetni 's ismét a' fölgerjesztettet lecsillapítani; hős tettekre lelkesíteni; a' szomorúságot elűzni; kicsapongásoktól megóvni; szerénység, mértékletesség és szemességre buzdítani; szóval: boldog 's hasznos polgárt képezni a' hommak; és azért kinek tehetsége engedő, soha gyermekeinek nevelésében e' lényeges pontot el nem hanyagolá. Segéd eszköznek vétették a' festészet az erkölcsi nevelésnél; továbbá a' gyermekek többszöri buzdítása részént intések, részént érzéki előterjesztések által az erényre; egyes erények, vagy hibák 's vétkek eleven leírása, jeles 's erényes férfiak kiállítása mindannyi példányok voltak, mellyeket követniök kelljen; nyilvános színházakbajárás, hogy ott a' jó 's rossz cselekvények' következményeire figyelmetessékké tétessenek 'sat. — Az értelni nevelést, vagyis a' lélek tehetségeinek anyagi 's idomi kimivelését a' görögök — kivéve a' spartaiakat, kiknél a' legszükségesebb tudományok is elhanyagoltának — általában nagyra becsülék 's reá különös gondot fordítottak. Minden városban voltak nyilvános iskolák, mellyekben

kiki jövőendő rendeltetéséhez képest oktatást nyert; sőt nem vala szókatlan az ifjúság más városokbai utazása is bővebb ismeretek szerzése végett. A' tanítás az íráson kívül a' nyelvtanon kezdődék, melly először a' betűzést 's olvasást foglalá magában; de későbbben igen nagy kiterjedésűvé lőn, szemléleti 's gyakorlati együtt; azonban csupán a' görög nyelvre szorítkozék, minthogy idegen nyelvek nem tanítottak, vagy csak igen ritkán. A' nyelvtannal egybeköttetésben állott a' mythologia, vallás, történet, földrajz 's más ismeretek; második fő tárgy a' mathematica volt, mellyhez a' szám, mér és csilagtan tartozék; következett a' philosophia, mellyet szokás volt több bölcselektől is figyelmesen hallgatni; végre a' szónoklat, mellyben mindazonáltal csak a' gazdagabbak 's kormányhivatalokra szánt ifjak nyertek oktatást. — A' political nevelésnek, mellynek főadata volt a' gyermeket hasznos honpolgárrá képezni, fő tárgyait tevék a' vallás, mellyre, miután ez tevé alapját az álladalomnak, 's még mint tudjuk, minden legkisebb város is egy különös isten' ótalma alatt állott, elég gond fordítaték; de mégis inkább az életre gyakorlatilag ható és történeteken alapult, mint dogmaticai állításokba foglaltaték; a' törvényt, mellyet az ifjúságnak könyvnélkül kellett szorgalmasan betanulnia; a' dielsvág, mellyre a' görögöt minden mód 's eszköz által iparkodának tanítói buzdítani; a' honszeretet és nemzetiség érzete, mellyet c' szép hon jelességei és alkotmánya valamint kormányának észszerűsége és jótékony eredményeinek lelkes előterjesztése ébreszte föl és táplála a' fiatal tüzteljes görög' hő szívében.

A' nőnem nevelése a' görögöknél, hogy nem volt végkép elhanyagolva eléggé tanusíthatja a' többi közt az is: hogy a' bölcs Socrates is sokat tanult Aspasiától, valamint Sándor is nem egyszer indult ki tetteiben Thais' esze után; de észre kell itt vennünk, hogy csak a' főbb házaknál nem volt elhanyagolva, mert a' köznépnél szint- úgy mint más régiebb nemzeteknél, a' nőnem általános lealjasítása miatt, mind testre — kivéve itt a' spartai-akat — mind lélekre nézve igen szűk korlátú volt; mind e' mellett az alsóbb osztályú leányok jövőndő állapot-jukhoz képest olvasni, írni, varrni, fonni, pamutot szőni és belőle ruhát készíteni, és a' házi gazdaság egyéb ágait is megtanulák; a' főbb rangúak, hatalmuk 's tehetségük-nél fogva nőmagzataikat fogadott mesterek által az ének 's tánczban is taníttatták, miután 7—10 éves koru-ig az istenszolgálati ünnepélyeknél énekelni és tánczol- niok kellett. Az anyák fő gondjaikat leányaik illendő és deli testtartásuk 's tisztességes magukviselésére fordítot- ták 's minthogy az elhízott test leányoknál kecselennek tartaték, igen korán szoktaták őket az evés 's ivásbani mértékletességre. — Ki mindezekről többet óhajt tudni, azt útásítjuk Plato, Aristoteles és Plutarch szorgalmas olvasására, kiknél bőven 's kimerítőleg lelendi föl mind- azokat, melyeknek mi itt csak első és fő vonalait adtuk röviden.

41. §.

Rómaiaknál.

Valamint a' görögök, úgy a' rómaiak is, kik neve- lési szabályaikat a' görögöktől kölcsönözték ugyan: de

kiknél egyszersmind nem annyira nyilvános, mint zárt 's házi nevelés uralkodott mindaddig, míg a' nemzet el nem puhult, görög asszonyokat hozva és ezekre bizva gyermekeik' nevelését, 's e' puhultság romlását reá nem vonta: különös gondot fordítottak a' testi nevelésre: oda czélozván leginkább: hogy minél több erősebb és hősiebb polgár növekednék a' honnak, mellyet más nemzetek' hódításával és tartományok' elfoglalásával mindegyre kiterjeszteni 's dicsővé tenni iparkodtanak, mire kétségkívül csak physical erő kivántaték leginkább. Habár nem tevé is lényeges részét a' nevelésnek a' gymnastica a' rómaiaknál, miként a' görögöknél; mégis végkép az el nem hanyagoltatott, hanem sokkal kevesebb gyakorlatra szorítkozott, mint amazoknál, kivévén a' hadi gyakorlatokat, mellyek az ifjú 's férfi mindennapi foglalatosságait tevék; szokottabb gyakorlatokhoz tartozott még nálok a' kopjahajítás, fürdés, dobás, célfutás és úzás is a' hideg vízben. — Az erkölcsi 's értelmi nevelés, vagyis a' tudományokbani oktatás, honn végezteték el közönségesen magántanító által, vagy pedig nyilvános iskolákba küldeték az ifjú; millyenek Rómában 's más tartományokban találtattak. Leghíresebb iskola volt a' Hadrián által alapított úgy nevezett Athenaeum, mellyben nyilvános szavalatok és tudományos vitatkozások is tartattak, 's melly később az első keresztény fejedelmek alatt közönségesen „Schola romana“nak neveztetett. Az oktatás tárgyai közt a' betűzés, olvasás 's íráson kívül, a' nyelvtan, philosophia, szám, történet, csillag, mér és szavallattanban állott a' hangászat és festészettel együtt, 's az egész tanulmányi folyamat encyclopaediának

hívák. Miután a' római ifjú elvégző a' mondott tanulmányok folyamát, hadi szolgálatra szentelé magát és később szónokká, törvénytudóssá, vagy kormányférfiúvá idomítá magát, részént jeles, nagyhirű 's tudományú férfiakkali bensőbb társalgás, részént nyilvános 's híressé lett szónokok többszöri figyelmes hallgatása által; így szerzé meg magának nem csak a' szükségesebb szónoki tulajdonokat, hanem a' practikai ismereteket is a' kötelességek, törvények 's egyes polgárok vagy az egész hon és kormány érdekéről; és miután a' törvények által meghatározott kort eléré, föllépe nyilvánosan mint oszág hivatalnok és a' legalantiabb tisztségektől a' legfőbb méltóságig szolgált a' honnak, sokszor halhatatlan név és hirrel. 'S ebben álla tulajdonképen a' nevelés politicalai része is. — Az erkölcsi nevelés, melly a' vallási tárgyak és szertartások ismerete 's gyakorlatában létezett, nem annyira az iskolák, mint anyák és házi nevelők dolga volt; 's mig a' római nemzet harczias szellemében és eredeti épségében megmaradt, sokkal nagyobb gond fordítatott reá, mint a' köztársaság hanyatló korában, midőn a' gyönyörök és keresve kigondolt világi élvezetek tengere annyira elpuhítá a' már enyészethez közelgő és sietve rohanó nemzetet: hogy az erkölcsi nevelés végkép elhanyagoltatott; 's az anyagi kiképezés 's tudományok megszerzése kedvéért is sokan, kivált a' gazdagabbak közül inkább Athenát, Mytilenet és más városokat látogatának meg, hogy sem honn hallgatnák a' megromlott izlés közepett, a' már szerfölött szűk körre vonult tudományokat és némelly tengő 's napról napra hanyatló művészeteknek titkait. Mind e' mellett, habár Horatius több he-

lyen *) korholja 's gúnyolja méltán munkáiban az elpuhult római nevelési módot; mégis Quintilián' tanusága szerint találkoztak helyek, melyekben a' nevelés' munkája észszerűbben és meghatározott szabályok szerint sikeresebben intézték.

42. §.

A' keresztényeknél az újabb időkig.

A' keresztény katolika religió föltüntével, vagyis Krisztus urunk születése 's üdvteljes tanításának a' világ majd minden részeiben apostolai és tanítványai által történt elterjedése 's hirdetésével, valamint a' politikai 's vallási tárgyakban lényeges változások történtek, miként az egyház 's világ története azt eléggé tanúsítja: úgy a' nevelésnek is akár elveit, akár elveinek alkalmazását tekintsük, tetemes változásokon kelle átmennie. Ugyanis: az új szövetség szent könyvei szerint, melyekben (kivált sz. Pál gyönyörű leveleiben a' rómaiak, ephesusiak, kolossziak, és Timotheushoz) nem különben, mint az ő szövetség irataiban, számtalan, habár csak töredékes 's távol sem rendszeres nevelési elvek és szabályok foglaltatnak; minnyájan ugyanazonegy származásúak lévén, idomítva 's teremtvé ugyanazon egy célra 's főleg az erényes életre kötelezve, és az ez által egykor elnyerendő örök boldogságra meghíva, (lásd 's olvasd az apostolok cselekedeteit, sz. Pálnak Timotheushoz írt levelét és sz. Máté evangeliomát) szükségkép meg kelle változniok a' régiebb nevelés elveinek, melyek majd kizárólag a'

*) Olvasd Ódái III. k. 6. ódáját. — Satyrái I. k. 6. satyr. II. k. 2. satyr. — De arte poetica 325 's köv. verseit.

testi kiképzésre vonatkoznak. — Habár a' keresztény-katholika tan szerint minden testi, lelki és szellemi tehetségeink Isten ajándéka, melyet föntartanunk 's őriznünk kelljen 's egyet sem szabad közülök elhanyagolnunk; mindazonáltal vég rendeltetésünket, vagyis az erényes élet által elnyerendő örök boldogságunkat tekintve, első 's fő helyen áll a' vágytchetség' (akarat') czélszerű kiképzése; mely által önakaratunkat Isten akaratjának alája vetjük, 's abban teljesen megnyugszunk, csupán azt 's azért cselekedve, mit 's mivel Isten úgy akarja, úgy parancsolja. — E' szerint a' keresztény katolika hit 's tan terjedésével a' régi nevelési elv helyébe, a' következő vallási elv állott: *miveld és vezesd tanítványod hajlamát 's akaratját Isten' akaratja szerint; az az: idomítsd őt erkölcsös és erényes emberré, hogy egykor boldog lehessen.* — A' fölállított elv szerint csupán vallásosnak kelle lennie a' nevelésnek 's minden szabály csak az akarat tökélesítésére, a' nevelés köz céljára: — „légy jámbor, erényes, erkölcsös 's istenfélő ember“ — irányozhata; és habár a' többi testi 's lelki tehetségek végkép el nem hanyagoltának is; mindazonáltal csak annyira vétetének tekintetbe és képeztetének ki mellékesen, a' mennyire a' főczélt t. i. az akarat tökélesülését és szilárdítását hathatósan mozdíták elő. — Innen könnyen elgondoljuk 's belátjuk, mi lehetett 's volt valóban irányuk a' nevelésben az első keresztény neveléstanítóknak? bizonyára nem más, mint: hogy tanítványaikból az akarat czélszerű kiképzése 's tökélesítése által erkölcsös embereket és jólelkű polgárokat idomítsanak; miért is a' test ereit 's a' lélek többi

tehetségeit csak eszközök gyanánt tekinték és kimivelésükre mellékesen csupán annyi gondot 's figyelmet fordítanak: mennyit a' főczél' biztosabb eszközölhetése, 's elérhetése követelt, igényelt.

43. §.

Folytatás.

Időről időre vizsgálódva a' nevelés 's neveléstan körül tapasztaljuk: hogy a' nevelés főelve folyton megtartaték a' keresztény nevelő 's tanítóktól, és habár legkevesbé sem kételkedünk arról, hogy a' nevelési főelv alkalmazásában többrendű szabályokat használtak az első tanítók: mindazonáltal e' szabályok rendszeresített tömegét hasztalan keressük a' kereszténység első századaiban; minek okát tán annak is tulajdoníthatnók: hogy az akkori tanítók, nevelők és keresztény előljárók megosztott törekvéseiket és gondjaikat oda is kiterjeszték, miszerint a' hívők számát, és Krisztus buzgó követőit napról napra szaporítanák, és őket ugyanazon szent hit tanjában állhatatosakká és szilárdakká tennék. Azért is, csak vallásiság és erkölcsiség lehetvén igazi alapja a' czélszerű és sikerteljes nevelésnek, a' kereszténység első nevelő 's tanító intézeteiben fő helyen állott mindenkor a' hit és erkölestan, melyekben a' tanítványok folyvást gyakoroltatának 's megerősítetének; de azért nem mellőztettek el vépkép más, részént az életben szükséges, részént az értelem anyagi kimivelését illető tudományok is például: a' nyelv, mér, szám, csillagtan 's egyéb szelidebb tanulmányok. — E' mód, vagy ha úgy szabad neveznünk, e' rendszer szerint neveltetének több száza-

don át minden nemzeteknél, mellyekhez az evangyeliom földérítő világossága elhatott, a' hercegi, főnemes, sőt nőnembeli nevendékek is.

A' közép századokban, mellyeket sokan a' sötétség 's vadság századainak, 's mint ilyeneket szomorú emlékeztűeknek szeretnek nevezni, igaz! hogy általában olly virágzásban 's fényponton nem álltanak a' tudományok 's művészetek, mint az előbbieken; sőt hogy több ága a' tudomány 's szép művészetnek parlagon 's elhagyott állapotban tengett, őszintén meg kell vallanunk, valamint azt is: hogy a' vándorló népek vadsága és pusztító szelleme sok tudományos és művészeti kincset megsemmisített; de azért az emberek kebeléből a' művészet utáni vágy és tudományszomj végkép ki nem aludhatott, 's nem is aludt ki; 's megemlítve itt csupán azt: miként Theodulf orleansi püspök Franciaországban, ki 821 évben halt meg, egész megyéjében első alapíta népiskolákat *), 's mellőzve továbbá számos fejedelmek 's ezek közt nagy Károl számtalan tudományos intézeteit, ki egy-maga e' tekintetben többet tőn sok más egykorú fejedelmeknél, és munkás szellemével századokat öltet át, 's kit e' miatt méltán a' német és közép európai műveltség nagy alapítójának és legbuzgóbb terjesztőjének nevezhetünk — 's alkalom sem hiányzott a' tudományok megszerzésére, miután e' kor századaira esnek számos egyetemek, akademiák 's egyéb tudományos 's művészeti intézeteknek alapítás évei, mellyekben magát kiki elegendőkép kimivelheté; 's ki tagadhatná azt: hogy a' papok és szerzetesek csendes magányai, mellyekben a' vad vándornépek

*) Lásd: „Alzog Kirchengeschichte“ 239. lap.

által üldözött tudományok 's művészetek biztos menedéket találának, szinte annyi alkalmat nyújtanak az ész, értelem kimívelése 's a' szív és akarat nemesítésére bárkinnek is? Úgy van! c' nyugalmas hajlékokba menekült az üldözött tudományok 's művészetekkel a' neveléstan is, melyet az egyházi férfiak a' körülmények, 's viszonyokhoz képest gyakorlának 's mindenki, ki részesülni kívánt némileg jótétéményeiből, ki a' megőrzött tudományok 's művészetek titkaiba avattatni akart, örömet fogadtaték be csendes lakjaikba 's kevés háborgással tökélesítheté ott magát. Későbbben alapítottak világiak 's egyháziaktól egyaránt az úgy nevezett convictusok (nemes ifjak nevelő intézetei) mindenkor papok, vagy szerzetesek fölügyelése alatt, mellyekben időről időre növekedett a' tudományok száma, mignem újabb korban majd minden míveltebb nemzetnél nagyobb tökélyre emelkedének.

Valamint a' kereszténység első századaiban: úgy a' középkor éveiben is alig találánk némi nyomaira valamely rendszeres, a' nevelés 's tanításról írt munkának: hanemha némelly töredékekre, mellyeket azonban fölhozni 's megemlíteni szükségesnek nem vélünk; de nincs 's nem is lehet arról kétség: hogy habár rendszeres iskolai könyvek, nevelés 's módszertanok nem léteztek is még akkor: mégis gyakorlatilag a' neveléstant mindenkor elsajátíthatlan tulajdonának tekinté 's tartá az egyház, valamint maiglan is a' keresztényszellemű nevelést olly sajátjának tekinti az egyház, hogy attól míg főnálland — főn fog pedig Jézus igérete szerint a' világ végeig állani — semmi áron meg nem válhat, és meg sem is

fog valaha válni. Csak a' 15-dik század végével 's a' 16-nak elejével nyílt meg tágasabb mező mind a' tudományok, mind a' művészeteknek ; 's ekkor látunk tulajdonképen a' nevelésben is komolyabb a' rendszerhez közeletőbb változásokat véghez vitetni, annyiban t. i. a' mennyiben az eddig elszórt nevelési szabályokat jeles férfiak összegyűjték és világ elébocsáták. Itt különösen *Vergorius* *) és *Vegius* **) munkáit felednünk nem szabad ; de mindezekben is, valamint a' 17-dik század elején 's közepén kiadott munkákban a' nevelés 's tanításról, sőt *Desiderius Erasmus* többrendű értekezéseiben ***) és *Comenius János* írataiban is ****) a' tökéletes rendszert hiában keressük.

44. §.

Befejezés.

Az eddig fölhozottakból kiviláglik elegendőkép, hogy a' legrégibb időktől, vagy is az emberiség eredetétől fogva, folyvást léteztenek bizonyos elvek és szabályok, mellyek szerint mind az ó kór nemzeteinél, mind a' kereszténység népeinél a' nevelés intéztetett. Ezen elvek, nemzetek, viszonyok 's körülményekhez képest változtak ; a' leglényegesebb elvbeli változás mindazonáltal a' keresztény katkolika vallás kezdete 's terjedésével állott be ; és noha majd minden nemzettől bírnak nevelési töredékeket, 's a' 15-dik századtól fogva néhány

*) *De ingenuis moribus, ac liberalibus studiis.*

**) *De liberorum educatione, et claris eorum moribus.*

***) *De pueris statim liberaliter educandis. De ratione instituendi pueros. De civilitate morum 'sat.*

****) *Magna didactica et Schola materni gremii.*

a' nevelés, 's különösen a' tanításról szóló értekezések, és önálló munkák sem hiányzanak : mind e' mellett a' nevelés és tanítás szabályai 's elveinek tökéles rendszerét akármely nemzetnél is hasztalan keressük a' 17-dik századnak vége előtt. — A' neveléstan körüli fáradozás és lankadhatlan kutatásnak jutalmát 's dicsőségét az utolsó három század u. m. a' 17-diknek a' vége, a' 18-dik, 's a' jelen, melyben élünk, tartá föl magának ; a' midőn t. i. a' nevelés 's tanítás szabályai 's elvei szorgalmasan egybegyűjtettek, és részént az emberi természetnek fáradhatlan kutatása, 's kiismerése, részént a' lélektan segélye által nagyobb világosságra emeltetve, tökéles rendszerbe öntettek. A' dicsőség, 's a' fáradozásokat bőven jutalmazó borostyán leginkább az angol, francia és németeket illeti itt ; ez utóbbiakat kitünőleg : kik az angolok és francziák által mutatott példát és ösvényt fölfogva 's követve, a' neveléstannal annyira sajátukká tévék ; hogy mármár e' tekintetben azon fényponthoz közelítenek, mellyen túl haladniok tán káros 's ártalmas is lehetne. Ugyanis az angol, francia 's német nemzet több jeles 's nagy tudományú férfiai már annyiban is igen kitünő hasznót árasztottak a' neveléstanra, a' mennyiben minden ügykezet 's lelkesedéssel ölelék át a' philosophiának, mellyhez a' neveléstan is tartozik, minden ágait ; mert pártolva, buzgón mívelve, 's tökélesítve a' philosophiát és ennek ágait, megveték sükeresen alapját a' neveléstan további kiképezésének is, és még csak azon pont vala hátra, hogy a' neveléstan tárgyai ezélszerűleg elválasztva más tudományok tárgyaitól, összegyűjtessenek és tökéles rendszerbe szedessenek. Ez óhajtvá várt

pont, 's időkor csakugyan szerencsésen beállott a' 17-dik század végével, a' midőn a' nagyhirű angol philosoph Locke jeles, és sok tekintetben méltányolható, Európának több miveltebb nemzetei által lefordított munkáját a' nevelésről *) 1692-ben közrebocsátá. Lockét követék a' francziák, és még buzgóbban a' németek, kik valamint a' philosophiában: úgy a' neveléstanban is halhatatlan érdemeket szerzének, 's jelenleg olly ponton állanak, mellyre sok nemzet csak évtizedek vagy századok után jutand el fáradságosan. De itt kezdődik egyszersmind a' neveléstan literaturája, mellyről alább fogunk szólni.

45. §.

Különösen Magyarhonunkban.

Nemzetünk, midőn e' szép hont elfoglalá, mint tudjuk, pogány volt, 's habár keveset mondhatunk ide érkezteelőtti neveléséről, hinnünk szabad mindazonáltal: hogy nevelése sokban a' kelet többi népeiéhez hasonló volt, és tekintve harczias szellemét, leginkább a' test kifejlődésére szorítkozhatott. E' nevelési idom tetemes változásokon ment át, midőn sz. István első királyunk alatt, kiben méltán a' magyar nemzet vallási 's országlati újjászületésének szerzőjét 's alapítóját üdvözljük, számtalan család, mondjuk jobban az egész nemzet a' keresztény katholika hitre tért, mi által t. i. a' nemzet tudományos kifejlődésének alapköve is letétetett. — Szent István sz. benedekrendű szerzeteseket szállított át magyarhonba, kikre nem csupán az egyházi szónoklást 's az evange-

*) Thoughts on — Education, London 1692.

liom hirdetését, melyre olly nagy szükség vala a' nemzet' megtérítésében, bizta; hanem egyszersmind a' nevelés és tanítás munkáját is gondjukba ajánlá, királyilag szorgoskodva az eszközökről, mellyeket mind a' nemzet megtérítése, mind a' nevelés 's tanítás fáradalmas munkája megkívánt. Ő iskolákat állított, mellyek közt felednünk nem kell a' fehervári, sz. márton- 's bakonybél-monostori iskolákat Valthér alatt, ki későbbben Csanádra kerülván ott is azonnal iskolát alapított, melly csakhamar megtelt; ezt tette szinte sz. Gellért is ugyanott; hasonlólag megemlíthetjük még a' veszprémi, győri, esztergomi és budai iskolákat; mellyekben kitünő sikerrel tanították az egyházi 's világi ifjúságot a' papok és szerzetesek a' hittanon kívül, még némelly az életben igen szükséges tudományokban azon mód 's elvek szerént: mellyek azon korban majd minden más, a' keresztény katholika religióra tért nemzetnél divatoztak. Szent István királyunk példáját és buzgalmát nemzetének eszközözlendő értelmi, és erkölcsi kifejlődésében követték királyi utódai, habár nem egyenlő foganat és szorgoskodással; de szent László, Kálmán, negyedik Béla és harmadik András királyunk' ügykezezeit a' nevelés 's tanítás körül háladatos emlékezettel illik méltánylanunk *). A' 14-ik század elején, midőn már más miveltebb nemzeteknél virágoztak a' magasabb rendű nevelői, 's tanítói intézetek u. m. egyetemek 's academiák, honunkra is áthatott a' hasznos tudományok és szelidítő művé-

*) Ki a' XI.—XIII. századbeli királyaink' ügykezezeitől a' nevelés 's tanítás körül: valamint a' tudományok állapotjáról édes honunkban többet tudni kíván, azt utasítjuk Czoch János m. t. társasági tag értekezésének figyelmes olvasására. Lásd m. t. társasági Évkönyvek II. k. 186—235. l.

szetek derítő sugára, a' midőn királyaink közt többen például: Lajos, Zsigmond, Mátyás lelkesedéssel pártolák e' szent ügyet, 's intézeteket állítottak, mellyek a' fölvilágosodás fáklyáját messzire terjeszték; ez időből háladatos szívvel kell emlékeznünk nagy Lajosról, ki a' pécsi academiát alapítá 1367-ben; Zsigmondról ki 1388-ban a' budait hozá létre, ha bár ez intézet a' bekövetkezett háborgások miatt, a' nevezett király alatt ezélt nem ért is; azonban mit Zsigmond véghez nem vitt, azt királyaink egyik tündöklő csillaga Mátyás sikerité, nem csak a' Zsigmond által alapított budai academiát befejezve 's virágzásra emelve: hanem még a' pozsonyit is megalapítva 1465-ben. A' mutatott szép példát követék mind a' királyok, mind több a' hazában örök emléket szerzett egyházi 's világi férfiak; így Pázmán Péter esztergomi érsek, miután 1624-ben az első convictust állította volna föl Nagyszombatban, nem sokára reá u. m. 1635-ben megalapítá a' nagyszombati egyetemet, melly későbbben Maria Theresia alatt 1777-ben Budára 's 1784-ben II-dik József alatt Pestre tétetett át; Kisdi Benedek egri püspök a' kassai academiát szerzé 1657-ben; Maria Theresia kegyes rendelményéből 1776-ban november hónapjában a' győri nyittaték meg, melly noha 1785-ben Pécsre tétetett át, mindazonáltal győr vármegye, városi hatóság 's káptalan kérelmére 1802-ben ünnepélyesen alapításának helyére visszaállítatott; a' nagyváradí academiá 1780-ban létesült 'sat.; hogy elhallgassunk itt több más, részént régen, de nem soká virágzott, részént újabb időkben alapított nevelői 's tanítói intézeteket, mellyeknek bővebb ismertetése a' neveléstan különös részéhez

tartozik. — Az egyházi férfiak közt elég legyen itt még a' sok közül az érdemtelves Oláh Miklóst, Széchényit, Szelepcsényit, Vitézt 'sat. megemlítenünk. — Valamint pedig más országokban az újabb időkig a' nevelés, tanítás és iskolai fölügyelettel majd kizárólag az egyházi rend foglalkozott: úgy honunkban is e' tisztet egész bizodalommal az érdemtelves egyházi rendnek találjuk átadva, melly is a' benne helyzett bizodalomnak egész lélekismeretességgel megfelelvé, milly szép 's üdvös gyümölcsöket tuda érlelni? tanúsítja hosszú lajstroma azon jeles férfiaknak, kiket tudományuk 's ismeretük bősége, és az ez által szerzett érdemük halhatatlan emlékezetbe helyzett a' nemzetnél; vagy kik jelenleg tudományuk, bő ismeretük, politicalai fontosságuk 's egyéb jeles tulajdonuk miatt a' nemzet bizodalját és általános tiszteletét bírják. — A' nevelés 's tanításban honunkra nézve legtöbb érdemet szerzett a' Jézus társasága, mellynek buzgalmát e' nagy ügyben 1773-ig eléggé bizonyítja a' tudományok bármelley vonalában közrebocsátott munkák hosszú lajstroma; a' jezuíták után újabb időkben a' tanítói pályán kitünő részt vesznek: a' szent-benedekiek, a' kegyes szerzet' tagjai, praemonstratok, ezisztercziek és szent ferencziek; valamint a' nőnem nevelése 's oktatásában az angol szülők, sz. Orsolya, 's Boldog Anyánkról nevezett apáczáknak érdemei félreismerhetlenek.

46. §.

Befejezés.

Miután a' neveléstan az angol, francia 's német tudósok által a' philosophiának egyéb ágaitól elválasz-

tott, és szabályainak rendszerítése által önálló tudomány-nyá téteték; honunkban is új tér nyílt e' tannak, és több lényeges változás történt a' nevelés, 's tanításra nézve a 17-dik század végétől fogva, mint az előbbieken. Itt szükség megemlítenünk, hogy dicső emlékezetű Mária Therezia 1777-ben egészen új nevelési rendszert „Ratio Educationis”-t adott ki, melly boldog emlékezetű I-ső Ferencz idejeig folyton használtatott; de változván a' körülmények elavult a' mária-thereziai rendszer, 's helyébe új bocsátatott 1806-ban, melly ugyan maiglan is több pontjaira főnáll még, de szinte a' tetemesen változott körülmények és viszonyoknak meg nem felel; azért is a' most dicsőségesen uralkodó fejedelem V-dik Ferdinánd, ki alatt diplomaticai állást nyert édes honi nyelvünk, 's ki a' népnevelés sikeresebb előmozdítására tanítókép-zőintézeteket rendelt 6 helyen fölállítatni, 's legújabb rendelményében az elemi iskolákról is intézkedék kegyesen, — 's már már közeledik azon óhajtvá várt időpont, mellyben minden tudomány iskoláinkban honi nyelven tanítassék — atyai gondoskodásával hön ölelve 's pártolva a' nevelés 's tanítás fontos ügyét, ismét új rendszert készített, a' hon értelmesebb férfiai által; melly mint legközelebb megjelenendő 's közrebocsátandó, úgy hisz-szük: a' viszonyok, körülmények, nem, polgár-osztály-beli különbségnek 's egyéb korbeli kívánatoknak teljesen megfelelend, a' miért is a' kegyes fejedelemnek legfor-róbb hálát mondunk, a' rendszert pedig legfeszültebb óhajtással várjuk. Sok üdvös változást tett a' tanítás 's nevelésre nézve II-dik József is; és még többet első Ferencz, kinek atyai kormányja 's pártolása alatt létesül-

tek nagyobb részt azon intézetek, (vakok, süketnéma, 's t. eff. intézetek) mellyek jelenleg szépen virágoznak és jótékony gyümölcsöket érlelnek; továbbá ő rendelé kegyesen, hogy a' neveléstan, mint egyike a' leg-szükségesebb tudományoknak, a' pesti királyi egyetemben egy rendkívüli tanító által 1814-től fogva tanítatnék, melly a' papi és szerzetes nevelő intézetekben mint tudjuk, a' lelkipásztorság tudományával együtt terjesztetik elő, Milde Vincze Edvárd *) útmutatása szerint, melly munkát az 1822-ikben Pozsonyban tartott nemzeti zsinat e' czélra legjobbnak ítelt és elfogadandónak határozott minden nevelőintézetekben Demeter Ignác **) munkájával együtt. — Végezetül illik megemlítenünk még azt is, hogy valamint honunkban a' katolikusokra nézve az említett fejedelmek kegyes kormánya és gondoskodása által lényeges változások történtek a' nevelés 's tanításban; úgy a' helvet, 's agostai vallásuak is sokban javították előbbi tanítási módjukat, 's tökéletesebbé tevék; sőt meggyőződve erősen a' neveléstannak mind szemléleti, mind gyakorlati számtalan hasznairól: e' tudományt a' debreczeni reformatus iskolában 1825-dik évben behozák, 's azóta folyvást magyar nyelven tanítják. Jelenleg pedig, midőn még nem rég napi renden forgott a' két felekezet vallási 's értelmi uniójának igenigen fontos 's nem tudjuk, milly foganat 's sükerrel? eldöntendő kérdése, és egy új protestans

*) Lehrbuch der allgemeinen Erziehungskunde zum Gebrauche der öffentlichen Vorlesungen. (Két kötet.) Wien 1811—1813.

**) Vollständiges Handbuch zur Bildung angehender Schullehrer. Mainz 1821.

egyetemnek Pesten fölállítása, ismét új rendszer tervezetik, mellyről annak idejében nézeteinket tán elmondandjuk. — Nincs annakokáért egyéb hátra, miután e' hasznos tudomány mármár általánosságot és nagyobb tökéleiséget nyert minden tekintetben haladó hazánkban, mint: hogy nemzetünk művészi's tudományos haladásával, ne csupán a' nevelésről irt kisebb és terjedelmesebb értekezések és czikkeknak özöne, — mert valóban korunkban alig van száma a' nevelésről's különösen a' nép neveléséről irt czikkeknak és javaslatoknak —: hanem a' jeles's önálló tudós munkák is szaporodjanak; mit reménylenünk tán annál inkább lehet és szabad, minél nagyobb tűz, buzgalom, hatósági lelkesedés és magánügyekezlet szól az ügy mellett; bár azonban ne annyira szavak, mint tettek szólanának korunkban e' fontos ügy mellett!

B.

A' neveléstan' literaturája.

47. §.

A' németeknél.

Midőn itt megkísértjük a' neveléstan literaturáját adni, távol sem szándékunk o' tárgyban valami egészet, tehát minden nemzetre, vagy csak a' miveltebbekre is vonatkozót nyújtani; mire sem képességünk, sem elegendő tudományos segélyünk nincsen. Mi magyarok azon szomszédság és bensőbb kapcsolatnál fogva, mellyben a' né-

metekkel állunk, ezeknek jelesebb munkáit szoktuk eddig, mint annyi kútforrásokot használni, és használandjuk még czentúl is sokáig jelességük 's classicitasuk miatt; mert meg kell ugyanis őszintén vallanunk: hogy tekintve a' főnebbi tudományokat, különösen pedig a' philosophiát, 's ennek bármelly ágait is, — tehát a' nevelést is — olly ponton állanak, mellyre mi csak sok év lefolyta után juthatunk 's így remekebb munkáinknak is még soká veendőjük hasznát; addig legalább bizonyosan: míg honfiaink közt többen nem találkoznának, kik e' tudományos vonalban a' németekkel versenyezni kezdenek; ekkor majdan az idegen szülemény helyébe saját terményeinket állítandhatjuk, 's örömmel használandjuk is. — Ha nagyhirű Locke angol philosophus, ki a' nevelést a' philosophiától elválasztá, 's önállóvá tevő először, nagy érdemet és dicsőséget szerzett mind magának, mind nemzetének, mert több míveltebb európai nemzet azt azonnal honi nyelvére átfordítá; ha a' francziák, kik közt Rousseaut *) felednünk nem kell, már csak különöz eszméi miatt is a' nevelésben, hatalmas versenytársai voltak az angoloknak a' nevelést és tanítást illető jeles munkákban; mindazáltal korunkban tekintve a' nevelési 's tanítási munkák sokaságát és classicitását, németeké a' dicsőség, 's elsőség; köztök e' fontos ügyben olly lelkesült buzgalom és nemes verseny uralkodik, hogy nem félhetnek: ne tán a' borostyán-koszorút akármelly más nemzet egy könnyen tőlök elragadja; 's azért méltán helyeztük mi is őket első helyre, mellőzve más nem-

*) Munkája e' czim alatt jelent meg: *Emile ou de l'Education* Tomes

4 Amsterdam 1762.

zetek neveléstani munkáikat. Minthogy pedig kötetekre terjedne a' német nevelés 's tanítástani literatura, ha mindent, mi e' tárgyban történt csak újabb időben is, sor szerént szándékunk volna fölhozni; csupán a' jelesebb írók, 's azok különösen ajánlható munkáinak lajstromát adandjuk korszerént, mint következik; elhallgatva a' számtalan egyre szaporodó és tökélesülő nevelési folyóiratokat.

Collin. Christliche Gedanken von guter Kinderzucht. Halle, 1731.

J. G. Schulzer. Versuch der Erziehung, und Unterweisung der Kinder. Zürich. 1748.

J. Peter Miller. Grundsätze einer weisen, und christlichen Erziehungskunst. Götting 1769 's 1777.

H. Campe. Allgemeine Revision des gesammten Schul- und Erziehungswesens. 16. Th. Hamburg, Wolfenbüttel, Wien, und Braunschweig. 1785 — 1792.

J. Georg Heinrich Feder. Emil oder von der Erziehung nach bewährten Grundsätzen. Göttingen und Münster. 1789.

J. H. G. Heusinger. Versuch eines Lehrbuchs der Erziehungskunst. Leipzig. 1795.

Gottfried Fähe. Grundriss der technisch-practischen Erziehung. Leipzig. 1799.

Wilhelm Fr. Lehne. Handbuch der Paedagogik nach einem systematischen Entwurfe. Götting. 1799. (E' jeles munkának csak első kötete jelent meg, miután a' szerző belehalt.)

Joh. Fried. Guts-Muths Bibliothek der paedagogischen Literatur. Gotha. 1800.

Cajetan Weiller. Versuch eines Lehrgebäudes der Erziehungskunde. München. 1802. (Kár, hogy e' szinte jeles munkából csupán az első kötet jelent meg.)

Fr. Michael Vierthaler. Elemente der Methodik, und Paedagogik. Salzburg. 1802.

Immanuel Kant über Paedagogik, herausgegeben von Fr. Theodor Rinck. Königsberg. 1803. (Szelleműs munka ugyan, de nem rendszeres.)

H. Stephani. System. der öffentlichen Erziehung. Berlin. 1805.

Carl Heinrich Ludvig Pölitiz. Die Erziehungswissenschaft aus dem Zwecke der Menschheit, und des Staates practisch dargestellt. Leipzig. 1806. 2. Bände.

I. F. Herbart. Paedagogik aus dem Zwecke der Erziehung abgeleitet. Göttingen. 1806.

Joh. Heinrich Pestalozzi. Menschenbildung. Aarau. 1809.—1815. (Inkább nevelési folyóirat, mint rendszeres munka.) Fölhagyunk Pestalozzi egyéb munkái' elősörölásával, melyekben itt ott jeles nevelési eszmék találtnak.

Vinc. Eduard Milde. Lehrbuch der allgemeinen Erziehungskunde. Wien. 1811—1813. (Két kötet, 's jeles munka.)

Jean Paul Levana oder Erziehungslehre, zweyte verbesserte, und vermehrte Auflage. Stuttgart, und Tübingen. 1814. (Három kötet.), és 3-dik kiadás. 1845.

Ewald. Vorlesungen über die Erziehungslehre. Mannheim. 1816. (Három köt.)

Ign. Demeter. Vollständiges Handbuch zur Bildung angehender Schullehrer. Mainz. 1821.

Johann Bapt. Hergenröther. Erziehungslehre im Geiste des Christenthums. Sulzbach. 1823. (Egy kötet, de minden tekintetben jeles 's ajánlható munka.)

G. A. F. Sichel. Versuch einer Erziehungslehre für Eltern, und Erzieher. Halle. 1826.

F. H. C. Schwarz. Erziehungslehre, zweyte, durchaus umgearbeitete, verbesserte Auflage. Leipzig. 1829 (Négy kötet, igen jeles munka, kívált a' neveléstan története 's vizontagságainak tekinteténél fogva.)

J. H. L. Richter. Betrachtungen über den Zweck der Erziehung, und des öffentlichen Unterrichtes, und die Mitteln, denselben zu erreichen. Dessau. 1830.

Gräfe. Mittheilungen über Paedagogik, und Schulwesen. Leipzig. 1830.

J. W. Werlin. System der Paedagogik, ein vollständiges Handbuch der Theorie, und Praxis, der Literatur, und Geschichte des Erziehungswesens. Nürnberg. 1830. (Kilencz kötet, igen bő, 's egyike a' legjelesbb neveléstani munkáknak az újabb korban.)

J. M. Sailer. Allgemeine Paedagogik, oder über Erziehung für Erzieher. Sulzbach. 1831. (Két kötet.)

F. Weingart. Erziehungslehre. Ilmenau. 1831.

F. Stiller. Das ganze der Erziehung, und des Unterrichtes, für Eltern, Erzieher, und Schulmänner. Meissen. 1831. (Három rész.)

Heusinger. Rousseaus Emil, oder über

Erziehung. Leipzig. 1833. (Négy kötetecke 16-od rétbén.)

Heinrich Ney. Grundsätze der Erziehung, oder Anleitung zur vernünftigen Kinderbildung, zweyte Auflage. Hamburg, und Itzehoe. 1834; dritte Auflage 1845.

A. Hermann Niemeyer. Grundsätze der Erziehung, und des Unterrichtes, neunte Ausgabe. Halle. 1834.—1835. (Három kötet; az eddig megjelent neve-léstani classicus és jelesebb munkák egyike 's azért ajánlható is.)

Siegfried Becher. Ideen zu einer vernünftigen Erziehung. Wien. 1835.

Fried. Eduard Bencke. Erziehungs- und Unterrichtslehre. Berlin, Posen und Bromberg. 1835. (Két kötet; jeles munka.)

Jos. Ambros Stapf. Erziehungslehre im Geiste der katholischen Kirche; zweyte, verbesserte Auflage. Innsbruck. 1836. (Egy kötet, teljes figyelemre méltó munka.)

Wilhelm Harnisch. Die Schullehrerbildung für die, welche sie suchen, und für die, welche sie befördern. Eisleben 1835—1836. (Két kötet.)

J. P. Greverus. Ideen zu einer Revision des gesammten Schulwesens. Oldenburg. 1836.

A. Hogguer. Die Erziehung des Menschen auf seinen verschiedenen Altersstufen. Hamburg. 1836.

Wodemann. Stoff zur Bildung des Geistes. Ein Hilfsbuch für Schulen, und zur Selbstbelehrung. Weimar 1836.

Heinrich Stephani. Handbuch der Erziehungskunst nach der bildenden Methode für Volksschullehrer. Erlangen 1836.

Simon Buchfelner. Wilhelm des Frommen Herzogs von Bayern Anleitung zur christlichen Erziehung seiner Söhne. Ein Spiegel der gottesfurchtvollen Kindererziehung für Eltern in allen Ständen. Regensburg, und Landshut 1836. (Kedves olvasmány.)

Über Lehrerinnen, und ihrer Ausbildung. Danz. 1837.

Johann Ludvig Ossyra. Unterrichts-, und Erziehungsstoff für die sogenannten Kleinkinder-Bewahranstalten, und belehrend erziehlicher Beschäftigung kleiner Kinder in engeren Familienkreisen. Quedlinburg, und Leipzig 1838.

K. F. W. Wander. Allgemeiner Sprichwörter-schatz. Eine Sprichwörter-Sammlung mit Ordnung, Erklärung, und mit Anwendung aufs Leben. Ein sehr nützlich Handbuch für Lehrer. Hirschberg 1838.

Dr. Aloysius Buchner. Grundsätze der Erziehung, und des Unterrichtes. Sulzbach 1838.

Ant. Robert Guthier. Bibliothek der Elementar-Paedagogik. Leipzig 1838—1839.

Ch. Friedrich Handel. Paedagogische Hand- und Taschenbibliothek für Eltern, Lehrer, und Erzieher in 4 Abtheilungen. Neisse, und Leipzig 1838—1839.

Carl Christoph Gottl. Zerrenner. Methodenbuch für Volksschullehrer. Magdeburg 1839.

N. Lehmus. Hundert Lehrstunden zur Erholung für Lehrer der Volksschulen. Würzburg 1839.

D. M. Thiedemann. Mittheilungen aus dem practischen Schulleben, betreffend einige der wichtigsten Gegenstände der wechselseitigen Schuleinrichtung. Flensburg. 1839.

Adolph Frankenberg. Kurze Darstellung einer naturgemässen Erziehungsweise kleiner, noch nicht schulfähiger Kinder. Allen Eltern, und Kinderfreunden gewidmet. Leipzig, und Dresden. 1840.

Herzog. Der catholische Seelsorger nach seinen allgemeinen Amtsverpflichtungen, und seinen Verhältnissen zur Elementarschule. Breslau 1840. (Szinte jeles munka.)

Jos. Rauchenbichler. Leitfaden der Erziehung zunächst für Lehrerinnen in den geistlichen Erziehungs-Anstalten der weiblichen Jugend. Landshut 1840.

Das Erziehungs-, und Unterrichtswesen als Angelegenheit des Staates, und Gegenstand der Gesetzgebung. Neutlingen. 1841.

M. C. Münch. Universal-Lexicon der Erziehung, und Unterrichts-Lehre für ältere, und jüngere christliche Volksschullehrer, Schulecatecheten, Geistliche, und Erzieher. Drey Bände. Augsburg 1840—1842.

W. A. Farbicke. Wegweiser für die heranwachsende Jugend durch das practische Leben; oder Winke, und Lebensregeln als Anweisung zu einem frommen, weisen, und daher glücklichen Lebenswandel; in einem Briefwechsel zweyer Freunde. Münster 1842.

J. Veszely. Der Mensch in Beziehung auf sein Werden, Bestehen und seinen Tod naturgemäss erforscht. 1842.

R. J. Wurst. Das elterliche Haus; oder Anleitung zur vernünftigen Kindererziehung, und Unterricht in verschiedenen Lehrgegenständen. 14. Theile, oder Bändchen. Neutlingen 1841—1843.

Kamp. Zusammenfassung des Allerwichtigsten bey der Kindererziehung von Seiten der Eltern. Münster 1844.

Moricz Brady. Der zweckmässige Rathgeber an Mütter, und Erzieher, über die wesentlichen Punkte erster Erziehung der Kinder, in der ersten Lebensperiode. 2-te vermehrte, und verbesserte Auflage. Wien 1844.

Dr. J. König. Paedagogische Erfahrungen und Ansichten. Nürnberg 1844.

Carl Gottlob Hergang. Paedagogische Real-encyclopaedie, oder encyclopaedisches Wörterbuch des Erziehungs-, und Unterrichtswesen, und seine Geschichte für Lehrer an Volksschulen, und andern Lehranstalten, für Eltern, und Erzieher, für Geistliche und Schulvorsteher, und andere Freunde der Paedagogik, und des Schulwesens. 1844.

F. A. Gotthold. Über den Schulunterricht in Gesprächform. Königsberg 1844.

J. Rosenbaum. Über die physische Erziehung an gebildete Eltern. Leipzig 1844.

T. Homberg. Gedanken über Erziehung, und Unterricht besonders des weiblichen Geschlechts, und über weibliche Erziehungsanstalten. Berlin 1845.

Franz Brug. Lhomond Abbés christliche Lehre, dargestellt in der Form Lesestücke, zum Gebrauche für

Erziehungsanstalten, und christlichen Familien. Augsburg. 1845.

Wie steht es mit der Erziehung der Kinder in unseren Tagen auf dem Lande? Beantwortet durch die Erfahrung. Mit einem Anhang. — Ein sehr nützliches, und gleich interessantes Buch für Eltern, Lehrer, Vormünder, und Seelsorger, nach der Erfahrung mehrer bewährter Paedagogen bereichert von einem catholischen Priester, und Schulmanne. Landshut 1845.

Barthel. Schul-Paedagogik. Ein Handbuch zur Orientirung für angehende Lehrer, und zur Beachtung für junge Theologen, als zukünftige Schulrevisoren. Zweyte umgearbeitete Auflage. Lissa, und Gnesen 1845.

Heinrich Langethal. Der Mensch, und seine Erziehung in Betrachtungen. Jena, Luden 1845.

Dr. Heinrich Gräfe. Allgemeine Paedagogik. Zwey Theile. Leipzig 1845.

Gustav Thaulow. Einleitung in die Philosophie der Paedagogik. Berlin 1845.

Dr. Wilhelm Curtmann. Tagebuch der Erziehung. Friedberg in der Wetterau 1845.

F. W. Klumpp. Guths-Muths Spiele zur Übung, und Erholung des Körpers, und Geistes. 4-te Auflage. Stuttgart 1845.

Emil Anhalt. Darstellung des Erziehungswesens im Zusammenhange mit der allgemeinen Culturgeschichte. Jena 1845.

Joh. Heinrich Schulz. Die Bestimmung und Erziehung des weiblichen Geschlechts. Neue Auflage. Stuttgart 1845.

C. B. Waschke. Was fordert die gegenwärtige Zeit von der Schule, und ihren Lehrern? Danzig 1845.

Heinrich Döring. Allegorischer Jugendspiegel, oder Lehren der Weissheit, und Tugend im bildlichen Gewande, und in systematisch geordneten Beispielen für Schule, und Haus. Berlin 1845.

C. Bommel. Darlegung der wahren Grundsätze des öffentlichen Unterrichtes in seinem Verhältnisse zur Religion betrachtet. Übersetzt von J. Wulf. Aachen 1845.

Winke über die zweckmässigsten Hilfsmittel bei der ersten Kindererziehung. Ein Buch für Mütter, und Erzieherinnen. Aus dem englischen übertragen von der Frau von Sternenfels. Stuttgart 1845.

G. Eckermann. Über die Characterbildung der Kinder. Paedagogische Winke für Erzieher, Lehrer, und gebildete Eltern. Erfurt 1845.

Carl Buhle. Gymnastik für die weibliche Jugend. Ein Leitfaden für Eltern, und Erzieher, so wie zum Selbstunterrichte für Jungfrauen. Bautzen 1845.

J. Scheinert. Die Erziehung des Volkes durch die Schule. Zwey Bände. Königsberg 1845—1846.

N. Sparsuch. Prachtische Erziehungs, und Unterrichtslehre. Zwey Theile. Frankfurt a. d. M. 1845—1846.

Dr. Thomas Scherr. Leichtfassliches Handbuch der Paedagogik, für Lehrer, gebildete Eltern, und Schulfreunde. Drey Bände. Zürich 1845—1846.

J. Mayrhofer. Die Erziehung des Menschen von seiner Geburt bis zum männlichen Alter practisch dargestellt. Für Eltern, Erzieher, und alle Freunde der Ju-

gend, denen das wichtige Geschäft der Erziehung am Herzen liegt. Wien 1846. (Jeles munka.)

Eusebius Schmidt. Schule der Erziehung in biographischen Umrissen. Berlin 1846.

Ludwig Völter. Beiträge zu einer christlichen Paedagogik. Heilbron 1846.

J. Zagler. Einiges über häusliche Jugenderziehung zum Schutze der Menschen, und Thiere. München 1846.

Moritz Kloss. Paedagogische Turnlehre, oder Anweisung den Turnunterricht als einen wesentlichen Theil des allgemeinen Erziehungs-, und Unterrichtswesens zu behandeln. Zeitz 1846.

Dr. F. G. Richter. Die körperliche Erziehung der Kinder in ihrem ersten Lebensalter um sie gesund, und kräftig zu erhalten, und der so grossen Sterblichkeit in dieser Periode vorzubauen. Wien 1846.

Matthaeus Zehnter. Erziehungs- und Unterrichtslehre nach katholischen Grundsätzen. Ingolstadt 1846. 7. Hefte. (Jeles munka.)

Donat Müller. Der catholische Schullehrer in der heiligen Adventzeit, Kreuzwoche, und bei andern bestimmten Zeiten vorkommenden gottesdienstlichen Handlungen, und Feierlichkeiten. — Besondere Pflichten des Kirchendieners gegen den vorgesetzten Geistlichen. Augsburg 1847.

Jahrbuch für Lehrer, Aeltern, und Erzieher. Herausgegeben von Ignatz Jaksch Domkapitular, und bischöflichen Consistorial-Rath zu Leitmeritz. Prag 1847.

K. Bormann. Vorträge über Erziehung, und Unterricht. Berlin 1847.

Dr. W. J. G. Curtmann. Die Schule und das Leben eine gekrönte Preisschrift. Friedberg in der Wetterau. 1847.

48. §.

A' magyaroknál.

A' neveléstan literaturájában áttérve saját honunkra 's nemzetünkre, sajnosan meg kell vallanunk: hogy nincs tudomány, melly annyira parlagon 's elhagyatva heverne, mint a' philosophia és ennek egyik ága a' neveléstan. Igaz ugyan: hogy újabb időkben általános mozgalmat 's részvétet szült nálunk a' nevelési ügy; kivált alnépünk neveltetése iránt annyi terv és javaslat jelent meg néhány év alatt, 's nem ritkán ellentétes szempontból: hogy e' terveknek 's nézeteknek összehasonlítása 's az ezekből kiszemelt jónak kivonata, és életbe léptetése, bárkinek is nem csekély szorgalmát igénylené; tekintve azonban az önálló munkákat, majd néhány sorral bevégezhetnők a' magyar neveléstani literaturát. Sok jót 's jeleset nyújtottak eddig a' sajtónak vidorabb mozgalma és minden jóra fölhívó 's buzdító élete által néhány esztendő alatt több folyóirataink 's hirlapjaink, sőt a' népnevelést illető czikkeknak özöne jelent meg political lapjaink mellékleteiben, de csak töredékesen; 's ez annyival sajnosabb, minél bizonyosabb oknak véljük 's hiszszük, hogy e' töredékes czikkek 's értekezések által csak gátoltathaték, 's pedig hathatósan a' nevelést 's tanítást tárgyazó ön-

álló munkáknak száma. A' folyóiratok közt a' Tudománytár, Athenaeum, Religio és Nevelés, Tudományos Gyűjtemény, Társalkodó, Századunk, a' megszűnt Egyházi Tár 's régiebb Egyházi Tudósítások sok jót nyújtottak eddig töredékesen a' nevelés 's tanítás mezején; 's biztat bennünket a' remény, ha lassudan nemzetünk minden osztályaira terjesztendi jótékony szárnyait a' hon nemtője; ha a' józan felvilágosodás szelleme derítő sugarait közné-
pünkre is valahára árasztani kezdendi, és a' fontos nevelési ügy, nem csupán szemléleti és szóbeli maradand, hanem gyakorlati, 's tettegessé is válandik; valamint most, az egyes értekezések' száma napról napra növekedik: úgy későbbben a' nemzetek vonzó, 's lelkesítő példájára az önálló munkák is szaporodandnak. Mit e' kópár mezőn gyűjthettünk, — távol sem állítva, mintha az elsorolandó munkák egyáltalában jelesek volnának — a' nevelés és tanítástani literaturát illetőleg, azt az 1777 és 1806-ban közrebocsátott „Ratio Educationis“on kívül a' következőkben öszpontosítjuk, ismét korszerént hozva föl az írók neveit és munkáit; mellőzve pedig a' political lapok' mellékleteit, és folyóiratainkban megjelent bármelly terjedelmes cikkeket, 's értekezéseket is.

Gr. Székelyi Ádám által történt Locke angol philosophus nevelési munkájának honi nyelvünkre fordítása. Kolozsvárt 1771-ben. (Egy kötet.)

Molnár Jánosnak tizenöt levelei Petrovszky Sándorhoz, midőn ötöt a' jó nevelésről való írásra ösztönözné. Pozsony és Kassa 1776.

Péteri Takács József' erkölcsi oktatásai, mellyeket tolnai gr. Festetics László kedves tanítványá-

nak szívére kötött. Bécs. 1799. (Az akkori Minervának 3-dik kötete.)

D a p s y J ó z s e f által eszközölt fordítása Campe' Theophronjának.

Falusi Mihál. Okos gyermeknevelés' példája. Őri F á b i á n L á s z l ó. Anyákhoz való jó tanácsa Hufelandnak a' gyermekek testi nevelése fő pontjairól életök első esztendeiben. Pozsony 1802.

P a u l u s W a l l a s z k y. Conspectus Reipublicae litterariae in Hungaria ab initiis regni ad nostra usque tempora delineatus. Editio altera auctior, et emendatio. Budae 1808.

M o l n á r J á n o s. Bévezetés a' siketnémák oktatásmódba de L'Epeè apát után. Pest 1812.

S z a b ó J á n o s. A' kisebb iskolák jobb lábra állításáról. Pest 1817.

Á n g y á n J á n o s. Nevelés és Tanítástudomány a' szülék, a' házi és iskolai tanítók számára; N i e m e y e r H e r m a n n neveléstanjának Chimani Leopold által rövidebre vont fordítása után. 1-ső kötet Pest 1822, 2-dik kötet 1833.

K. I-tól. Anyai tanácsadások. Német után fordítva. Pest 1826.

S z i l a s y J á n o s. A' nevelés tudománya. Két kötet, Budán 1827. (E' munka rendszeressége miatt, minden egyéb eddig megjelent magyar nevelési munkánál jelesebb, 's azért méltónak is tartottuk, hogy némelly pontjaiban vezérfonalul használjuk azt.)

B e k e K r i s t ó f. Kézikönyv a' falusi iskolamesterek számára. Buda 1828.

Horvát József. A' testi gyermeknevelés megjobbítására szolgáló javallatok az első életszakaszokban, dr. Gölis L. Antal után. Pest 1830.

Kis Pál. Tanítás módja; a' városi és falusi iskolamesterek számára. Buda 1830.

N. Nagyváthy János. Magyar házi asszony. 2-dik kiadás Pest 1830.

Lesnyánszky András. Didaktika, és Methodika, avagy a' tanításnak közönséges tudománya, és a' tanítás módjának tudománya. Nagyvárad 1832. Két kötet.

Kunoss Endre. Alapvonatok a' honi nevelésről. Pest 1833.

Kovács Pál. A' nőnem nevelése. Pest 1833.

Erkölcsei leczkék Senecának eredetie után magyarosítva. Pozsony 1834.

Vargha István. Mi kell a' magyarnak előszer? Nevelés. Kassa 1834.

Szép Mihál. Ifjú életvezér Heydenreich után. Pozsony 1835.

Glycerius Spányik. Doctrina educationis in compendium redacta. Budae 1835. (Egy kötet.)

Georgius Fejér. Historia academiae scientiarum Pázmaniae-Archiepiscopalis, ac M. Theresianae regiae literaria. Budae 1835. (Egy kötet n4r.)

Jósika Miklós. Vázolatok. Kolosvártt. 1835. (E' munkát csak azért soroztuk a' nevelési munkák közé, mert a' szerző a' nevelésről is értekezik egy külön czikkben.)

Fleischer Jakab. Declamatiók és köszöntők

magyar és német nyelven ; egy toldalékkal, melly francia köszöntőket foglal magában. Kassa 1835.

Zsoldos Ignác. Nevelésünk hiányai. Buda 1836.

Lovász Imre. Értekezés a' tanuló gyermekekre nézve gyakoroltatni szokott testi fenytékről philosophusi és orvosi szempontból. Pest 1836.

Uzdi Péter. Ifjabbik Robinzon. Mulatságos olvasókönyv gyermekek, 's ifjak számára ; Campe Henrik Joákim után. Pest 1836.

Franklin aranykincses ládácskája, vagy útmutatás, mikép lehet az ember munkás, okos, kedves, jól magabíró, erényes, és boldog? Kassa 1836.

Varga János. Vezérkönyv az elemi nevelés, és tanításra. Buda 1837—1838. Két kötet.

Salzmann' „Krebsbuch“ című munkájának magyar fordítása e' cím alatt „Rákkönyv.“ Kolosvártt.

Saskú Károl. Tanítás alaptudománya. Három rész. 1-ső rész 1837, 2-ik és 3-ik rész 1838. Pest. (E' munka sok hasznost foglal magában.)

Szentkirályi Móricz. A' kisdédóvó intézetekről. Pest 1837.

St. I. A' sokat tapasztalt nevelő beszélgetései. Fordítás, két kötet. Kassa 1837—1838.

Peregriny Elek. Életből szedett képek csarnoka ifjú szívek mívelésére. Pozsony 1837.

Steinacker Gusztáv. A' leányok neveléséről, és tanításáról Magyarországon, egy Pesten fölláítandó nevelőintézet tervével együtt, magasabb és középrendű protestans leányok számára. Buda 1837.

Edvi Illés Pál. Első oktatásra szolgáló kézikönyv. Buda 1837.

Vajna Antal. Utmutató az olvasni tanításban, a' tanítók számára előrebocsátott rövid hangtannal Kawerau nyomán. Kolosvártt 1838.

Zsoldos Ignác. Életpálya. Pápa 1838.

Steinacker Gusztáv. Egy leánynevelő-intézet, és egy közönséges iskola közti alapos különbség's a' t. Pest 1839.

Beöthy Zsigmond. Beszéltár gyermekek' számára. Hat füzet képekkel. Pozsony 1839.

Csorba Endre. Vázlatok a' gyermeknevelés, az ifjúság időszaka és a' házassági élet köréből. Pest. 1840.

Peregriny Elek. Bánya az ifjúság képezésére. Buda két füzet, első folyam 1840; második folyam első rész hat füzet 1841, második folyam, második rész 1845.

B. Barkóczy László fehérvári püspök. A' nőnevelésről. Fenelon után.

Szavalástan Heinsius nyomán nyelvünkhöz illesztve, szavalandó darabokkal együtt. Nagyszombat 1840.

Bátky Károl. Elemi olvasókönyv, mellynek gyakorlása által a' betűk' ismerését és az olvasást könnyen, és kevés idő alatt meg lehet tanítani. Kecskemét 1841.

Szónok, a' kised magyar, vagyis új esztendei, és névnapi köszöntések, a' nemzeti ifjúság számára. Pest 1841.

Fáy András. A' nőnevelésről. Pest 1841.

Magvasy Károl. Legfontosabb erkölcsi élet-szabályok a' zsenge, és idősebb ifjúság számára 1841.

Henszlmann Imre. Párhuzam az ó és újkor' művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a' művészeti fejlődésre Magyarorszában. Pest 1842.

Vajda Péter. Nemzeti képes ábéczé, olvasó, és mulattató könyv magyar szorgalmas fiúk és leányok számára. Egészen új mód szerint. Pest 1842.

Fleischer Jakab. Magyarul olvasni tanító könyv, mellyben, mikor egyéb játékaikat megunták, új hasznos mulatságot találnak a' jóra hajló gyermekek. Második kiadás. Pest 1842.

Chimani Leopold. Ismerettárca a' kétnem-beli ifjúság számára. Fordította Vajda Péter, 24 színzett aczélmetszettel. Bécs 1842.

Gömöry Fridrik. Szépirást tanító. Pest 1842.

Balogh János. Emberismertető gyermekeknek 13 körre metszett rajzolattal. Kolosvárt 1842.

Steinacker Gusztáv. Női hivatás, és tár-salkodástan. Vezérvonal honunk' érettebb nevendékei és leányai számára. Pest 1842.

Klobusiczky Pál. Gyermekevelési képzés szabályok, hasznos kézi könyv szülők és nevelőknek, morálon és természeti bölcseségen alapítva, nők, hölgyek, hajadonok, és minden nevelőintézetek javára; magyarra áttéve kecskeméti Csapó Dániel által. Buda 1842.

Lukács Pál. Dalkönyvecske. Kis honfiak és leányoknak újévi ajándékul. Második kiadás. Pest 1842.

Melczer L. Magyar, és német szó, és mondattan gyakorlati szempontból tanítványok számára. Pest 1842.

Fejér György embernemesítés, vagyis a' természeti erkölestudomány. Pest 1842.

Nagy Márton, és **Zimmermann Jakab**. Ifjúságot képző ismeretek tára. Négy kötet. Bécs, 1842.

Steinacker Gusztáv. Tapasztalások és intések a' nőnevelés mezején, lelkes szülők, és nevelők számára. Előszóval bevezeti Fáy A. Pest 1842.

Kékkönyvtár. Házi, és iskolai oktatásra szolgáló kézi és segédkönyvek gyűjteménye. Két szálítvány. Kolosvárt 1842.

Balassovics Lajos. Német-magyar olvasókönyv a' tanuló ifjúság számára. Pest 1843.

Kunoss Endre. Dajkakönyv. Második kiadás. Pest 1843.

Olvasókönyv, erényképző, hasznos a' haza' mindkét nembeli ifjúságának számára. Pest 1843.

Varga P. Nefelejts, vagy azon erkölcsi mondások, énekek és imádságok gyűjteménye, mellyek a' pesti belvárosi kisdédóvó-intézetben a' kisdedek' szive képeztetésére gyakoroltatnak; ugyanazon intézet rövid történetével. Pest 1843.

Glatz Jakab. Az elbeszélő atya, vagy rövid történetek gyermekek számára. Fordította Becser Soma. Pozsony 1843.

Edvi Illés Pál. Öntanulás gyakorlatian tárgyalva. A' fölserdült honi tanuló és kitanult ifjúság kedvéért. Pest 1843.

Bátky Károl. Gyors olvasó-táblák tizenhét gyakorlatban. Pest 1843.

Nagy Márton. Szavaló, tanítók és tanulók közhasználatára. Első füzet 1843. Második füzet 1845. Pest.

Schöpf August. Néhány szó az általánosan megalapult gyermeknevelési hiányok körül magyar szülőkhez. Pest. 1844.

Népszerű könyvtár. Kiadja az iparegyesület. I-ső füzet: Szerencse útja, vagy életbölcsetség. Franklin nyomán a' nép számára kidolgozta F. Farkas Ferencz. Budapest 1844. II-ik füzet: Vasárnapi gyermek. Babonairtó könyvecske. Irta Halász Márton. Pest 1845.

A. B. C. legújabb német-magyar képes, és olvasókönyv fiúk, és leányok számára 24 festett képpel. Pest 1844.

Márkli József. Neveléstan, melly Szilasy János hasonló nevű munkájából szerkeztetett. Pest 1844.

Saárváry Béla. Erkölcsei beszélgetések; a' magán, vagy nyilvános tanárok, és tanulók közhasználatára. Szeged 1844.

Peregriny Elek. Új A. B. Cz., vagy ki akar magyarul és németül olvasni tanulni? Pest 1844.

Vargha János. Neveléstan. Kézikönyvül felsőbb nevelőintézetekbeni hallgatóknak, valamint magános használatul nevelőknek és értelmes szülőknek. Első kötet: „Sajátságos neveléstan.“ Kecskemét 1844.

Általános Tanítástudomány a' mesterképző intézetek számára. Buda 1844.

Részletes Tanmódszer, vagy az egyes oktatási tárgyaknak tanítására vezérlet. Buda 1844.

Lukács Pál. Dunáninnen kismagyar. Pest 1844.

— — Dunántúli kismagyar. Pest 1844.

— — Tizsáninnen kismagyar. Pest 1844.

— — Kisdeditazó. Harmadik kiadás. Pest 1844.

— — Dunántúli hölgyecske. Pest 1844.

— — Kisköszöntő. Gyermeknek barát-ságából. Pest 1844.

— — Tizsántúli kismagyar. Pest 1845.

— — Kis verselgető. Harmadik kiadás. Pest. 1845.

— — Erdélyi kismagyarka. Pest 1845.

Széchy Ágoston Imre. A' nevelés és oktatás' vázlata az elemi tanítók használatára. Első kötet: „Sajátlagos nevelés, 's általános oktatás, és tanmód.“ Pest 1845.

Márkli József. Módszertan, vagyis útmutatás, miként kelljen a' nyilvános elemi tanításban czélszerűen eljárni. Pest 1844—1845 öt füzet.

Borsos Márton. A' csecsemő, és első gyermekkor házi nevelés tekintetében. Kolosvártt 1845.

Szeremlei Gábor. Neveléstan. Sárospatakon 1845.

Gazdasági Kistükör, a' falusi ifjúság számára szerkesztve, kiadja a' magyar gazdasági egyesület. Ötödik kiadás 1845.

Történettár nevendék ifjaknak. Lamé Fleury után fordította Szilágyi Sándor. Kolosvártt 1845.

Döbrentey Gábor. A' kis Gyula könyve, für-

gencz ifjak, és jó leánykák számára. Második kiadás Pest 1845.

Schultz István. Útmutatás az írásbeli föladásokra a' polgári élet tárgyairól, magán és nyilvános tanítók, és tanulók számára. Pest 1845.

Szivos Mihál. Erényi atya; olvasókönyv népiskolai tanítók számára. Glatz Jakab után. Két füzet. Pest 1845.

Bátky Károl. Mulatva oktató könyvecske fiú- és leánygyermek számára. Kecskemét 1845.

Bátky Károl. Kecskeméti A. B. Cz., és elemi olvasókönyv, fiú's leányiskolák számára. Negyedik kiadás. Kecskemét 1845.

Májer István. Népneveléstan. Buda 1845.

Engler Ferencz. Magyar-német beszélgetések. Mint elméleti és nyelvbeli gyakorlatok a' zsenge gyermekkor számára. Közvetlenül a' kisdédóvó iskolában, honn való nevelés mellett is használhatók. Pest. 1845.

Rendek József. Tanításmód a' városi, és falusi iskolatanítók, és mesterképző intézetek használatára. Buda 1845.

Bezeredy Amália. Flóri' könyve. Harmadik kiadás. Pest 1846.

Ney Ferencz. Gyermekek' könyve képekkel. Pest 1846.

Szőnyi Pál. Alaktan magyar szülők, nevelők, és tanítók számára 7—10 éves gyermekek körül figyelemébresztés és erősítés, értelemfejtés, renddel's kimerítőleg beszélésre szoktatás, emlékező tehetség edzése, tö-

beli számításban gyakorlás és mértan' tanulására előkészítés, és nemű rajzolás tekintetéből használatra. Első folyamat. Pest 1846. 2-ik folyamat Budán 1847.

J a i s E g y e d atyának szép és tanulságos erkölcsi elbeszélései, mellyekkel a' jámbor magyar gyermekeknek kedveskedik a' pesti növendékpapság' magyar iskolája. Pest 1846.

D e n z e l. Vezérlés a' szemlélő oktatásra, kérdésekben, és feleletekben; melly szerint a' nevedékek a' mindennapi élethez tartozó tárgyakkal közelebbről megismertetnek; zsenge elméjökben a' képzelő 's gondolkozó tehetség ébresztetik, és szívökbe a' keresztényi főerények első magvai oltatnak, német útmutatás szerint magyarázva. Pest 1846.

F e k e t e J á n o s. Szegény gyermekek' könyve. Nádor ő császári királyi Főherczegsége' félszázados áldásteli hivatalkodásának kedves emlékére. Bécs 1846.

H á z i neveléstan' kézi könyve. Classikai kalászat szülék, 's az őket képviselő nevelők, nevelőnők, 's oktatók számára, Heinsius Tivadartól. Magyarítva **F á b i á n G á b o r** magyar academiai rendes tagtól. Buda 1846.

K i s B á l i n t. Nőitan, vagy az asszonyi nevezetesebb munkák, 's kötelességek' tudománya. Falusi leányok és fiatal asszonyok' hasznónvételére. Pest 1846.

Nevelési emléklapok. I-ső füzet, kiadja **D r. T e i c h e n g r á b e r L a j o s.** Pest 1846. II-dik, III-dik 's IV-dik füzet, kiadja **D r. T a v a s y L a j o s.** Pest 1847.

Honleányok könyve. Közhasznú ismeretek terjesztésére a' gyengéd nőnem' körében. Jelesb írók, 's írónők közremunkálásával kiadják: Rösler Ágnes pesti nyilvános leánynevelőné, és Oroszhegyi Józsa. I-ső füzet. Pest 1847.

Nagorszki Bódogné. Elmékedések a' nőnem erkölcstana köréből. Pest 1847.

Lukács Pál. Kis kert kisebb és nagyobb gyermekeknek. Pest 1847, két füzet.

Lukács Pál. Kis lant gyermeknek. Pest 1847.

Kedélyes olvasmány az ifjúság, és családkörök számára. Nieritz Gusztáv után németből fordította Szilvágyi József. Első gyűjtemény. Pozsony 1847.

A' szűz legszebb czélja. Thurnberg Mária után magyarítva Schultz testvérpártól. Pest 1847.

Majer István. Egészségtan nép számára. Esztergom 1847.

Kis Bálint. Első évi oktató az írás, olvasás, és rajzolás' kezdetének A B C.-jével. Második bővített kiadás. Pest 1847.

Egede János. A' grönlandi utazó. Elbeszélés az ifjúság számára. Nieritz után. Pest 1847.

A' csillagos égneke népszerű ismertetése, egy csillagóra melléklettel, tanulságos és mulattató foglalkozásul minden tárgykedvelő 's főképen az ifjúságnak a' legjobb kútforrások után szerkesztve Danielovics Mihál nevelő által. Pest 1847.

Nagy Ferdinánd. Erkölcsi képcsarnok. Iskolai naptár. Pécs 1847.

Rendek József. Kalauz az elemi tanodákban irni tanuló, és az olvasást gyakorló gyermekek számára. Pest 1847.

A' nyilvános első, és másodrendű oktatásnak igaz elvei. C. van Bommel lüttichi püspök után szabadon-magyarra fordítva. Veszprém 1847.

Sujánszky Antal. Schmidt Kristóf ifjúsági iratai' harmadik egészen újra átdolgozott magyar kiadása, új beszélyekkel bővítve, és 10 aczélmetszettel diszítve. IV. füzet. Pest 1847.

Tatay István. Elemi fi-, 's leánytanulók szavaló, és olvasó könyve. Mindkét nemű elemi tanodák: úgy szinte kisebb magános növendékek' használatára, 's éldeletére szorosan a' gyermeki korhoz, fölfogáshoz, és érdekhez szintűgy: mint a' nevelési szempontokhoz alkalmazva jobb írókból, több oktatóval egyetértésben. Pest 1847.

— — — — — **Grammatikai és polgári tanulók' szavalmányai 10—15 éves fiú-, vagy leánytanulók' akár nyilvános, akár magános használatára; ugyan ezeknek korához, fölfogásához, és érdekéhez szintűgy: mint a' neveléstannak szempontjaihoz szabva. Pest 1847.**

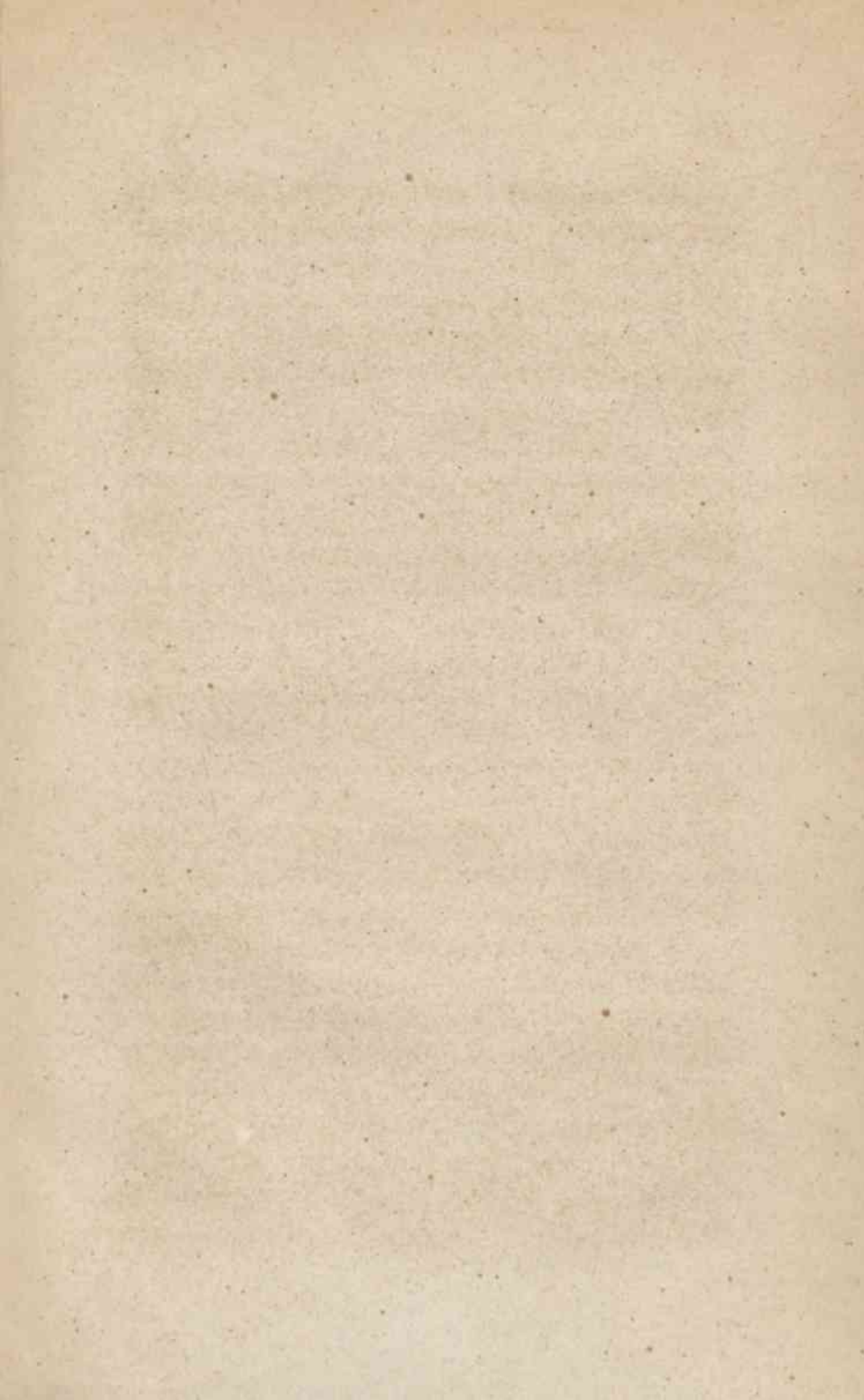
— — — — — **Költészeti, és szónoklati remekek, magyar prosodiával, metrikával, és a' költői, 's szónoki beszédnemnek, és fajoknak rövid elméleti fölvilágításával, eme' nemek, és fajok szerint osztályozva; szónokköltészeti, és bölcsészeti osztályú tanulók, nem különben egyéb serdültebb mindkétnemű olvasóknak használatára. Pest 1847.**

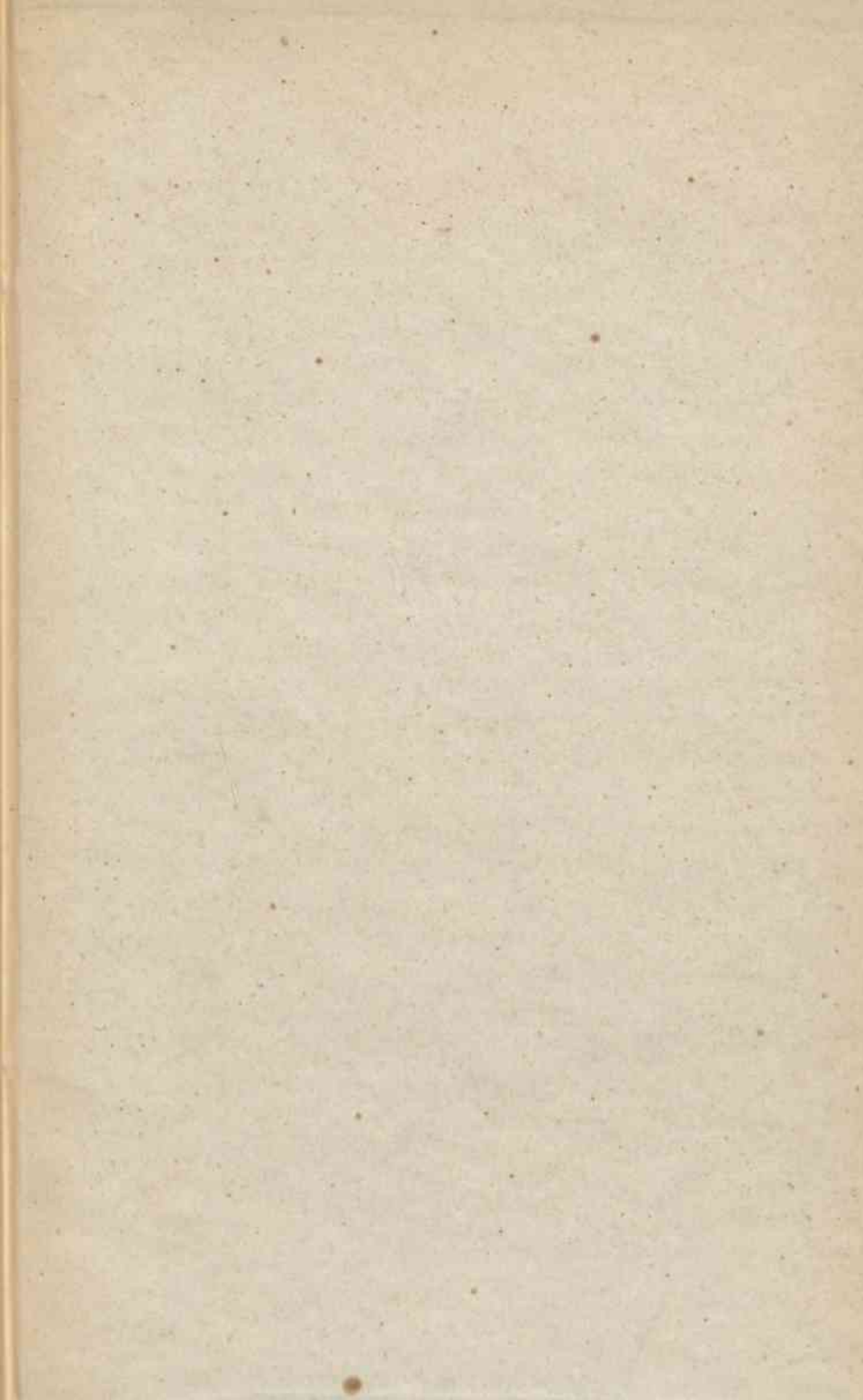
Korszerű erkölcsi iratok az ifjúság számára. A' nagyszombati növendékpapság' zsongéje. Második kiadás. Pozsony 1847.

A' keresztény jó nevelés útmutatója a' nép vallási, és erkölcsi nemesbítésére. Irta Galura Bernát brikszeni herczeg-püspök. Fordította Hunyadi Károl. Pest 1847. *)

*) Ügyekezünk, mint láthatja a' t. olvasó, e' lajstromban mindent fölhozni, mi a' nevelés, 's tanításra csak némileg is vonatkozik; 's ha mégis jó szándékunk 's ügyekezetünk daczára t'án némelly fontosabb nevelési munka figyelmünket elkerülte volna, azt legyen szives a' t. olvasó pótolni, 's csupán annak tulajdonítani: hogy mindeneket, egy tökéletes magyar Bibliographia' hiánya miatt, nem tudhatunk.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ALAN VAUGHAN, NOV 10 1901

